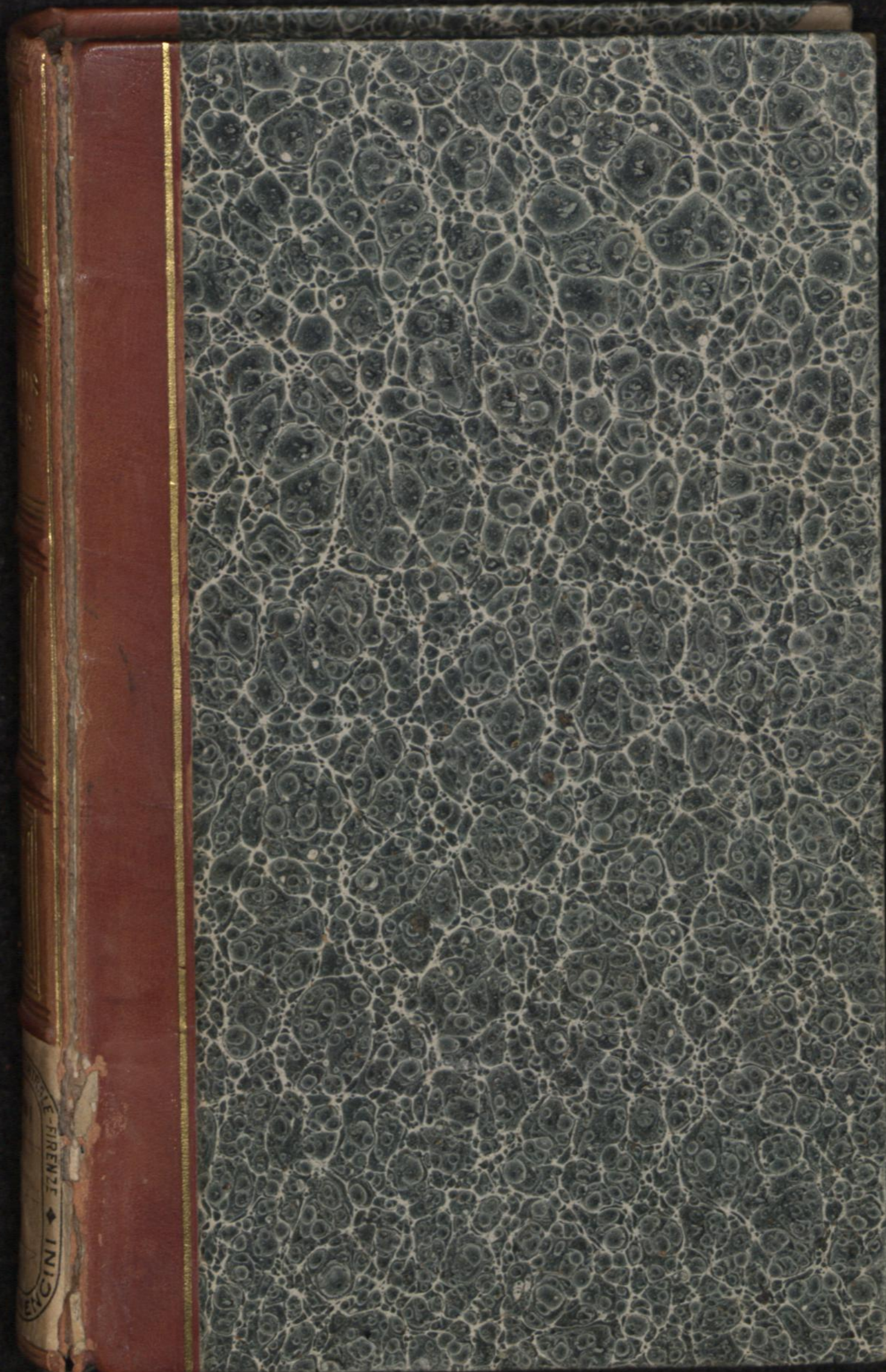

T.LIVIUS
DECADES
5
ALDINI
I
2
41

Ex Libris Joannis Nencini
1874

TITI LIVII PATAVINI DECADIS QVINTAE LIBRI QVINQVE.

AL DVS

TITI LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA LIBRI QVADRAGESIMI PRIMI EPITOME.

IGNIS in æde Vestæ extinctus est. T. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos uictos in deditionem accepit: monimentumq; operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit. A Posthumio Albino proconsule Vaccæi, ac Lusitani subacti sunt. de utrisque triumphauit. Antiochus Antiochi filius obses Romanis à patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat: in regnum Syriæ ab urbe dimissus. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuiũ capita CCLXIII milia, CCXLIIII. Q. Volumnius Saxa tribunus plebis legem tulit, ne quis hæredem mulierem institueret. suasit legem M. Cato. extat oratio eius. Præterea res contra Ligures, Histros, Sardos, & Celtiberos à compluribus ducibus gestas continet, & initia belli Macedonici, quod Perseus Philippi filius moliebatur. miserat. n. ad Carthaginienses legationem, & ab iis nocte audita erat. sed & alias Græciæ ciuitates solicitabat: qui præter religionem, quod quammulta templa magnifica multis locis erexit: Athenis Iouis Olympii, & Antiochiæ, uilissimum regem egit.

f Vluius Flaccus censor templum Iunonis Laciniæ tegulis marmoreis spoliauit, ut ædem, quam dedicauerat, tegeret. tegulæ ex SC reportatæ. Eumenes Asiæ rex in senatu de Perseo Macedoniæ rege questus est. cuius iniuriæ in populum Romanum referũtur. ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus Cos. cui Macedonia decreta erat, in Macedoniam transijt, leuibusq; expeditionibus, equestribus prælijs in Thessalia cum Perseo felici euentu pugnauit. Inter Masanissam, & Carthaginiẽses de agro fuit dies ad disceptandum à senatu datus. Legati missi ad ciuitates socias, & reges rogandos, ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodijs. Lustrum à censoribus conditum est. Censa sunt ciuium capita CCLVII milia, CCXXXI. Res præterea aduersus Corsos, & Ligures prospere gestas continet.

LIBRI XLIII.

p RAETORES nonnulli, eo quod auare et crudeliter prouincias administrassent, damnati sunt. P. Licinius Crassus proconsul complures in Græcia urbes expugnauit, & crudeliter diripuit. ob id captiui, qui ab eo uenierant, ex SC postea restituti sunt. A' præfectis classium Romanorum multa impotenter in socios facta. Res præterea à Perseo rege in Thracia prospere gestas continet: uictis Dardanis, & Illyrico, cuius rex erat Gentius. Motus, qui in Hispania ab Olonico factus erat, ipso interempto consedit. M. Aemilius Lepidus à censoribus princeps in senatu lectus.

LIBRI XLIIII.

q VINTVS Marcius Philippus per saltus penetrauit in Macedoniã: compluresq; urbes occupauit. Rhodij misere legatos Romam, minantes, ut Perseo essent auxilio, nisi populus Romanus cum eo pacem atq; amicitiam coniungeret. indigne id latum. Cum id bellum L. Aemilio Paulo sequentis anni consuli iterum mandatum esset: Paulus in concione precatus est, ut quicquid diri populo Romano immineret, supra domum suam conuerteretur: & in Macedoniam profectus, Perseum uicit. uniuersamq; Macedoniam in potestatem redegit. anteq̃ confligeret, dixit exercitui, ne miraretur, quod luna nocte proxima defectura esset. Gentius quoq; rex Illyricorum, cum rebellasset, ab Anicio prætore uictus uenit in deditionẽ, & cum uxore & liberis & propinquis Romã missus. Ab Alexandria legati à Cleopatra, & Ptolemæo regibus uenerunt querentes de Antiocho rege Syriæ, quod is bellum inferret. Perseus solicitatis in auxiliũ Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyricorum, quia ijs pecuniam, quam promiserat, minime dabat, ab eis relictus est.

LIBRI XLV.

p ERSEVS ab Aemilio Paulo in Samothracia captus est. Cũ Antiochus Syriæ rex Ptolemæum & Cleopatram, Aegypti reges obsideret: & missis ad eũ à senatu legatis, qui iuberent, ab obsidione socij regis absistere: editisq; mãdatis consideraturum se ille, quid faciundum esset: respondisset: unus legatorum Popilius uirga regem circunscripsit:

iussitq; antequam circulo excederet, responsum daret: qua asperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum, ac regum in senatum admissæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, exclusa. postero die cum de eo quæreretur, ut ijs bellum indiceretur: causam in senatu patriæ suæ legati egerunt: nec tanquam hostes, nec tanquam socij dimissi. Macedonia in prouinciæ formam redacta est. Aemilius Paulus repugnantibus militibus eius propter minorem prædam, et contradicente Seruio Sulpitio Galba triumphauit: & Perseum cum tribus filijs ante currum duxit. cuius triumphi letitia, ne solida ei contingeret: duorum filiorum funeribus insignita est. quorum alterius mors patris triumphum præcessit: alterius secuta est. Lustrum conditum est à censoribus. Censa sunt ciuium capita CCCXII milia, DCCCV. Prusias Bithyniæ rex Romam, ut senatui gratias ageret ob uictoriam ex Macedonia partam, uenit: & Nicomedem filium suum senatui commendauit. rex plenus adulationis libertum se populi Romani esse dicebat.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA DECADIS QVINTAE LIBER PRIMVS ACEPHALVS.

* *

à patre in pace habitum armasse, eoq; iuuētuti prædandi cupidæ pergratus esse dicebatur. Consilium de Histrico bello cum haberet consul, alij gerendum extemplo, antequam contrahere copias hostes possent: alij consulendum prius senatum censebant. Vicit sententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia consul, castra ad lacum Timaui posuit. Imminet mari is lacus. Eodem decem nauibus C. Furius duumuir naualis uenit. Aduersus Illyriorū classem creati duumuiri nauales erant, qui tuendam uiginti nauibus mari superiore Anconam uelut cardinē haberent: inde L. Cornelius dextra litora usque ad Tarentum, C. Furius læua usque ad Aquileiam tueretur. Eæ naues ad proximum portum in Histriæ fines cum onerarijs & magno commeatu missæ: secutusq; cum legionibus consul quinq; fermè milia à mari posuit castra. In portu emporium breui perfrequens factum, omniaq; hinc in castra subportabantur: & quo id tutius fieret, stationes ab omnibus castrorum partibus circundatæ sunt: in Histriamq; suū præsidium statiuum, repentina cohors Placentina opposita inter mare & castra: & ut idem aquatoribus ad fluuium esset præsidium, M. Ebutius tribunus militum secundæ legionis duos manipulos militum adijcere iussus est. T. & C. Aelij tribuni militum legio-

nem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, uia, quæ Aquileiam fert, duxerat. Ab eadem regione mille fermè passuum castra erant Gallorum: Catmelus pro regulo erat tribus aut amplius millibus armatorũ. Histri, ut primũ ad lacũ Timaui castra sunt Romana mota, ipsi post collem occulto loco consederũt: & inde obliquis itineribus agmen sequebantur, in omnem occasionem intenti: nec quicquam eos, quæ terra mariq; agerentur, fallebat. Postq̃ stationes inualidas esse pro castris, eorum turba inermis frequens inter castra & mare mercantium, sine ullo terrestri aut maritimo munimento uiderunt: duo simul præsidia, Placentinæ cohortis, et manipulorum secundæ legionis adgrediuntur. Nebula matutina texerat incœptum: qua dilabente ad primum teporem solis, perlucens iam aliquid incerta tamen ut solet lux speciem omniũ multiplicem intuẽti reddens, tum quoq; frustrata Romanos, multo maiorẽ ijs, q̃ erat, hostiũ aciem ostendit. qua territi utriusq; stationis milites ingenti tumultu cũ in castra confugissent, haud paulo ibi plus, q̃ quod secum ipsi attulerant, terroris fecerunt. Nam neq; dicere quid fugissent, nec percontantibus reddere respon sum poterant: & clamor in portis, ut ubi nulla esset statio, quæ sustineret impetum, audiebatur: & concursatio in obscuro incidẽtium aliorum in alios, incertum fecerat, an hostis intra uallum esset. Vna uox audiebatur, ad mare uocãtium. Id forte temere ab uno exclamatũ, totis passim personabat castris. Itaq; primo uelut iussi id facere, pauci armati, maior pars inermes, ad mare decurrunt: dein plures, postremo propè oẽs,

& ipse consul cum frustra reuocare fugienteis conatus, nec imperio, nec autoritate, nec precibus ad extremum ualuisset. Vnus remansit M. Licinius Strabo tribunus militum tertiæ legionis, cum tribus signis ab legione sua relictus. Hunc in uacua castra impetu facto Histri, cum alius armatus ijs nemo obuiam isset, in prætorio instruentem atq; adhortantem suos oppresserunt. Prælium atrocius q̃ pro paucitate resistentium fuit: nec ante finitũ est, q̃ tribunus militum quiq; circa eum constiterant, interfecti sunt. Prætorio deiecto, direptis quæ ibi fuerunt, ad quæstoriũ, forũ, quintanamq́; hostes peruenerunt. Ibi cum omnium rerum paratam expositamq́; copiam, et stratos lectos in quæstorio inuenissent, regulus accubans epulari cœpit: mox idem cæteri omnes armorum hostiumq́; obliti faciunt: &, ut quibus insuetus liberalior uictus esset, auidius uino ciboq́; corpora onerant. Nequaquam eadem est tum rei forma apud Romanos: terra mari trepidatur: nautici tabernacula detendunt, commeatumq́; in litore expositum in naues rapiunt: milites in scaphas & mare territi ruunt: nautæ metu ne compleantur nauigia, alij turbæ obsistunt, alij ab litore naues in altum expellunt: inde certamen, mox etiam pugna cum uulneribus & cæde inuicem militum nautarumq́; oritur, donec iussu consulis procul à terra classis submota est. secernere inde inermes ab armatis cœpit: uix M C C ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpauci equites, qui equos secum eduxissent, inuenti sunt: cætera deformis turba, uelut lixarum calonumq́;, præda uere futura si belli hostes meminissent. Tunc demum nun-

tius ad tertiam legionem reuocandam & Gallorum præsidium: & simul ex omnibus locis ad castra recipienda, demendamq; ignominiam rediri cœptum est. Tribuni militum tertiæ legionis pabulũ lignaq; proijcere iubent: centurionibus imperant, ut grauiores ætate milites binos in ea iumenta, ex quibus onera deiecta erant, imponant: equites ut singulos è iuuenibus pedites secum in equos tollant: egregiam gloriam legionis fore, si castra metu secundanorum amissa, sua uirtute recipiant: & recipi facile esse, si in præda occupati barbari subito opprimantur: sicut ceperint, posse capi. Summa militum alacritate adhortatio audita est. Ferunt citati signa, nec signiferos armati morantur: priores tamen consul copiæq;, quæ à mari reducebantur, ad uallum accesserunt. L. Atius tribunus primus secundæ legionis non hortabatur modo milites, sed docebat etiam: si uictores Histri quibus armis cepissent castra, iisdem capta retinere in animo haberent, primum exutum castris hostem ad mare persecuturos fuisse, deinde stationes certe pro uallo habituros: uino somnoq; uerisimile esse mersos iacere. Sub hæc A. Bæculonium signiferum suum, notæ fortitudinis uirum, inferre signum iussit. Ille si unum se sequerentur, quo celerius fieret, facturũ dixit: connixusq; cum trans uallum signum traiecisset, primus omnium portam intrauit. Et parte alia T. & C. Aelij Tr. mil. tertiæ legionis cum equitatu adueniunt: confestim & quos binos oneraria in iumenta imposuerant secuti: & consul cũ toto agmine. At Histrorũ pauci, q̃ modice uinosi erant, memores fuerant fugæ, alijs somno mors

continuata est: integráq; sua omnia Romani, præterquam quod uini cibiq; absumptum erat, receperunt. Aegri quoq; milites, qui in castris relicti fuerant, postquam intra uallum suos senserunt, armis arreptis cædem ingentem fecerunt. Ante omneis insignis opera fuit C. Popilij equitis: Sabello cognomen erat. is pede saucio relictus, longe plurimos hostium occidit. Ad octo millia Histrorum sunt cæsa, captus nemo, quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Histrorum temulentus ex conuiuio raptim à suis in equum impositus fugit. Ex uictoribus CCXXXVII milites perierunt, plures in matutina fuga quam in recipiendis castris. Forte ita euenit, ut Cn. & L. Gauillij, nouelli Aquilienses, cum commeatu uenientes, ignari propè in capta castra ab Histris inciderent. Ii cum Aquileiam relictis impedimentis refugissent, omnia terrore ac tumultu, non Aquileiæ modo, sed Romæ quoq; post paucos dies impleuerunt: quo non capta tantum castra ab hostibus, nec fuga quæ uera erat, sed perditas res deletumq; exercitum omnem adlatum est. Itaq;, quod in tumultu fieri solet, delectus extra ordinem non in urbe tantum, sed tota Italia indicti. Duæ legiones ciuium Romanorum conscriptæ: & X millia peditum cum equitibus D socijs nominis Latini imperata. M. Iunius consul transire in Galliam, & ab ciuitatibus prouinciæ eius quantum quæq; posset militum exigere iussus. Simul decretum, ut T. Claudius Pr. militibus legionis quartæ, & socium Latini nominis V milibus, equitum CCL Pisas ut conuenirent, ediceret, eamq; prouinciam dum consul inde abesset, tutaretur. M. Titinius Pr. legionem primam, parem numerum sociorum peditum equi-

tum'q; Ariminum conuenire iuberet. Nero paludatus Pisas in prouinciam est profectus. Titinius C. Cassio Tr. mil. Ariminum qui præesset legioni misso, delectum Romæ habuit. M. Iunius Cos. ex Liguribus in prouinciam Galliam transgressus, auxilijs protinus per ciuitates Galliæ, militibus'q; colonis imperatis, Aqleiam peruenit. Ibi certior factus exercitum incolumem esse, scriptis literis Romam ne tumultuarentur, ipse remissis auxilijs quæ Gallis imperauerat, ad collegam est profectus. Romæ magna ex nec opinato lætitia fuit: delectus omissus est: exauctorati qui sacramento dixerant: & exercitus, qui Arimini pestilentia affectus erat, domum dimissus. Histri magnis copijs cum castra haud procul consulis castris haberent, postq̃ alterum consulem cum exercitu nouo aduenisse audierunt, passim in ciuitates dilapsi sunt: consules Aquileiam in hiberna legiones reduxerunt. Sedato tandem Histrico tumultu S C factum est, ut consules inter se compararent uter eorũ ad comitia habenda Romam rediret. Cum absentem Manlium Tr. pl. Licinius Nerua, & C. Papirius Turdus in concionibus lacerarent, rogationem'q; promulgarent, ne Manlius post Idus Martias (prorogatæ nanq; consulibus iam in annum prouinciæ erant) imperium retineret: uti causam extemplo dicere, cum abisset magistratu, posset. huic rogationi Q. Aelius collega intercessit, magnis'q; contentionibus obtinuit ne perferretur. Per eos dies T. Sempronius Gracchus, & L. Posthumius Albinus ex Hispania Romam cum reuertissent, senatus ijs à M. Titinio Pr. datus in æde Bellonæ, ad disserendas res quas

gessissent, postulandosq; honores meritos, ut dijs immortalibus haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnum tumultum esse, literis T. Ebutij Pr. cognitum est, quas filius eius ad senatum attulerat. Ilienses adiunctis Balarorum auxilijs pacatam prouinciam inuaserant: nec eis inualido exercitu, & magna parte pestilentia absumpto, resisti poterat. Eadem & Sardorum legati nuntiabant, orantes ut urbibus saltem, iam enim agros deploratos esse: opem senatus ferret. Hæc legatio totumq;, quod ad Sardiniam pertinebat, ad nouos magistratus reiectum est. Aeque miserabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur. fuisse sub ditione Antiochi: eam regiam seruitutem collatam cum præsenti statu, præclaram libertatem uisam. Non publico tantum se premi imperio, sed singulos iustum pati seruitium: iustos coniuges liberosq; uexari: in corpus, in tergum sæuiri: famam, quod indignum sit, maculari dehonestariq;: et palàm res odiosas fieri, iuris etiam usurpandi causa: ne pro dubio habeant, nihil inter se & argento parata mancipia interesse. Motus his senatus, literas Lycijs ad Rhodios dedit: nec Lycios Rhodijs, nec ullos alicuiquam, qui nati liberi sint, in seruitutem dari placere: Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio & tutela esse, ut in ditione P R ciuitates sociæ sint. Triumphi deinde ex Hispania duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis socijsq; eorum, postero die L. Posthumius de Lusitanis, alijsq; eiusdem regionis Hispanis triumphauit. X L milia pondo argenti T. Gracchus transtulit. X X milia Albinus. Militibus denarios quinos

uicenos, duplex centurioni, triplex equiti, ambo diuiserunt, socijs tantundem quantum Romanis. Per eosdẽ forte dies M. Iunius Cos. ex Histria comitiorum causa Romam uenit. Eum cum in senatu fatigassent interrogationibus Tr. pl. Papirius & Licinius, de his quæ in Histria essent acta, in concionem quoq; produxerunt. Ad quæ cum consul, se dies non plus XI in ea prouincia fuisse, responderet: quæ se absente acta essent, se quoq;, ut illos, fama comperta habere: exequebantur deinde quærentes, q̃d ita non potius A. Manlius Romam uenisset, ut rationẽ redderet P R: cur ex Gallia prouincia, quã sortitus esset, in Histriã transisset: quando id bellum senatus decreuisset: quando id bellũ P R iussisset. At Hercule priuato quidem consilio bellum susceptum esse, sed gestum prudenter fortiterq;. Immo utrum susceptum sit nequius, an inconsultius gestum, dici non posse. Stationes duas nec opinantes ab Histris oppressas: castra Romana capta: quod peditum, quod eqtum in castris fuerit: cæteros inermes fusosq;: ante omnes consulem ipsum ad mare ac naues fugisse. priuatum rationem redditurum earum rerum esse, quoniam consul noluisset. Comitia deinde habita: consules creati C. Claudius Pulcer, T. Sempronius Gracchus. & postero dies prætores facti: P. Aelius Tubero iterum, C. Quintius Flaminius, C. Numisius, C. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Læuinus. Tuberoni urbana iurisdictio, Quintio peregrina euenit, Numisio Sicilia, Mummio Sardinia: sed ea propter belli magnitudinem prouincia consularis facta. Gracchus eam sortitur, Histriam Claudius. Scipio & Læuinus

Galliam in duas diuisam prouincias sortiti sunt. Idibus Martijs, quo die Sempronius Claudiusq; consulatum inierunt, mentio tantum de prouincijs Sardinia Histriaq; & utriusq; hostibus fuit, qui in his prouincijs bellum conciuissent. Postero die legati Sardorum, qui ad nouos magistratus dilati erant: L. Minucius Thermus, q legatus Manlij consulis in Histria fuerat, in senatum uenit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli eæ prouinciæ haberent. Mouerunt senatum & legationes sociûm nominis Latini, quæ & censores, & priores consules fatigauerunt, tandem in senatum introductæ. Summa querelarum erat, ciues suos Romæ censos plerosq; Romam cómigrasse. Quod si permittatur, perpaucis lustris futurũ, ut deserta oppida, deserti agri, nullũ militem dare possent. Fregellas quoq; milia IIII familiarum transisse ab se Samnites Pelig niq; querebantur: neq; eo minus aut hos, aut illos in delectum militum dare. Genera autem fraudis duo mutandæ uiritim ciuitatis inducta erant. Lex socijs ac nominis Latini, q stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut ciues Romani fierent. Ea lege male utendo, alij socijs, alij populo Romano iniuriam faciebant. Nam & ne stirpem domi relinquerent, liberos suos quibusquibus Romanis in eam conditionem ut manumitterentur mancipio dabant, libertiniq; ciues essent: & quibus stirpes deesset, quam relinquerent, ut ciues Romani fiebant. Postea his quoq; imaginibus iuris spretis, promiscue sine lege, sine stirpe, in ciuitatem Romanam p migrationẽ & censum transiebant. Hæc ne postea fierẽt, petebãt legati, et ut redire in ciuitates iu-

berent socios: deinde ut lege cauerent, ne quis quem ciuitatis mutandæ causa suum faceret, ne'ue alienaret, & si qs ita ciuis Romanus factus esset. Hæc impetrata ab senatu. Prouinciæ deinde, quæ in bello erant, Sardinia atq; Histria decretæ. In Sardiniam duæ legiones scribi iußæ, quina milia in singulas & duceni pedites, treceni equites: & duodecim milia peditum sociorum ac Latini nominis, & DC equites, & X quinqueremes naues, si deducere ex naualibus uellet. Tãtundem peditum equitum'q; in Histriam, quantum in Sardiniam decretum. Et legionem unam cum equitibus CCC, & V milia peditum sociorũ, et CCL mittere equites in Hispaniam consules ad M. Titiniũ iussi. Priusq̃ consules prouincias sortirentur, prodigia nuntiata sunt: lapidẽ in agro Crustumino in lacum Martis de cœlo cecidisse: puerum trunci corporis in agro Romano natum, & quadrupedem anguem uisum: & Capuæ multa in foro ædificia de cœlo tacta, & Puteolis duas naues fulminis ictu concrematas esse. Inter hæc, quæ nuntiabantur, lupus etiam Romæ interdiu agitatus, cũ Collina porta intraßet, ꝑ Aesqlinam magno consectantiũ tumultu euasit. Eorũ prodigiorũ causa consules maiores hostias immolarunt, & diem unũ circa omnia puluinaria supplicatio fuit. Sacrificijs rite perfectis, prouincias sortiti sunt. Claudio Histria, Sempronio Sardinia obuenit. Legẽ dein de socijs C. Claudius tulit S C & edixit: q̃ socij ac nominis Latini ipsi maiores'ue eorũ, M. Claudio T. Quintio censoribus postq; ea apud socios nominis Latini censi essent, ut omnes in suã quisq; ciuitatẽ ante Cal. Nouẽbres redirent.

redirent. Quæstio, qui ita non rediſſent, L. Mummio Pr. decreta eſt. Ad legem, & edictum Cos. S. C. adiectum eſt: ut dictator, Cos. interrex, cenſor, Pr. qui nunc eſſet apud forum, qui manumitteretur, in libertatem uindicaretur, ut iuſiurandum daret: qui eum manumitteret, ciuitatis mutandæ cauſa manu non mittere. qui id non iuraret, eum manumittendum non cenſuerunt. Hæc in poſterum cauſa, iuris'q; dictio C. Claudio Cos. decreta eſt. Dum hæc Romæ geruntur, M. Iunius, & A. Manlius, qui priore anno Coss. fuerant, cum Aquileiæ hibernaſſent, principio ueris in fines Hiſtrorum exercitum introduxerunt. Vbi cum effuſe popularentur, dolor magis, & indignatio diripi res ſuas cernentes Hiſtros, q̃ certa ſpes ſatis ſibi uiriũ aduerſus duos exercitus, exciuit. concurſu ex omnibus populis iuuentutis facto, repẽtinus & tumultuarius exercitus acrius primo impetu, q̃ perſeuerantius pugnauit. Ad quatuor milia eorũ in acie cæſa: cæteri omiſſo bello in ciuitates paſſim diffugerunt. Inde legatos primum ad pacẽ petendã in caſtra Romana, deinde obſides imperatos miſerunt. Hæc cũ Romæ cognita literis proconſulum eſſent, C. Claudius Cos. ueritus, ne forte ea res prouinciam exercitum'q; ſibi adimeret, non uotis nuncupatis, non paludatis lictoribus, uno omniũ certiore facto collega, nocte profectus præceps in prouinciam abijt: ubi inconſultius quàm uenerat, ſe geſſit. Nam cum concione aduocata, fugam è caſtris A. Manlij aduerſis auribus militum, quippe qui primi ipſi fugiſſent, iactaſſet, ingeſſiſſet probra M. Iunio, quod ſe dedecoris ſocium collegæ feciſſet: ad extremum utrunq;

decedere prouincia iussit. Quod cum milites consulis imperio dicto audientes futuros esse dicerent, cum is more maiorum secundum uota in Capitolio nuncupata, lictoribus paludatis profectus ab urbe esset: furens ira uocatum qui pro quæstore Manlij erat, cathenas poposcit, uinctos se Iunium, Manliumq; minitans Romam missurum. Ab eo quoq; spretum consulis imperium est: & circumfusus exercitus fauens imperatorum causæ, & consuli infestus, animos ad non parendũ addebat. Postremo fatigatus consul & contumelijs singulorũ, & multitudinis (nam insuper irridebant) ludibrijs, naue eadẽ, qua uenerat, Aquileiã redijt. Inde collegæ scripsit, ut militum nouorũ ei parti, quæ scripta in Histriam prouinciam esset, ediceret, Aquileiam ut conueniret: ne quid se Romæ teneret, quo minus uotis nuncupatis paludatus ab urbe exiret. Hæc collegæ obsequẽter facta, breuisq; dies ad conueniendũ edicta est. Claudius propè consecutus est literas suas. Contione adueniens de Manlio, & Iunio habita, non ultra triduum moratus Romæ, paludatis lictoribus, uotisq; in Capitolio nuncupatis, in prouinciam æque amplius præcipiti celeritate abit. Paucis ante diebus Iunius, Manliusq; oppidum Nesattium, quò se principes Histrorum, & regulus ipse Aepulo receperat, summa ui oppugnant. Eò Claudius duabus legionibus nouis adductis, uetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumsedit, & uineis oppugnare intendit: amnemq; præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationẽ Histris præbebat, multorum dierum opere exceptum nouo alueo

auertit. Ea res barbaros miraculo terruit abscisæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in cædẽ coniugum, ac liberorum uersi, etiam ut spectaculo hostibus tam fœdũ facinus esset, palàm in muris trucidatos præcipitabant. Inter simul cõplorationem fœminarũ, puerorumq́; , simul nefandam cædem, milites transgressi murum, oppidum intrarunt. Cuius capti tumultum ut ex pauido clamore fugiẽtiũ accepit rex, traiecit ferro pectus, ne uiuus caperetur: cæteri capti, aut occisi. Duo deinde oppida, Mutila, & Faueria ui capta, & deleta. Præda, ut in gente inopi, spe maior fuit, & omnis militibus concessa est. V milia capitum DCXXXII sub corona uenierunt. Autores belli uirgis cæsi, & securi percussi. Histria tota trium oppidorũ excidio, & morte regis pacata est: omnesq́; undiq; populi obsidibus datis in ditionẽ uenerunt. Sub Histrici finẽ belli, apud Ligures concilia de bello haberi cœpta. T. Claudius procõsul, qui Pr. priore anno fuerat, cũ præsidio legionis unius Pisis præerat. Cuius literis senatus certior factus, eas ipsas literas ad C. Claudiũ (nam alter cõsul iam in Sardiniã traiecerat) deferendas censet, et adijcit decretũ: quoniam Histria prouincia confecta esset, si ei uideretur, exercitum traduceret in Ligures. Simul ex literis cõsulis, quas de rebus in Histria gestis scripserat, in biduũ supplicatio decreta. Et ab altero consule Tib. Sempronio in Sardinia prospere res gestæ. Exercitum in agrũ Sardorum Iliensium induxit. Balarorũ magna auxilia Iliensibus uenerant. Cũ utraq; gẽte signis collatis cõflixit. Fusi, fugatiq; hostes, castrisq; exuti. XII milia armatorũ cæsa. Postero die arma

lecta conijci in acervum iussit consul, sacrumq; id Vulcano cremavit. Victorem exercitum in hiberna sociarum urbium reduxit. Et C. Claudius literis T. Claudij et S.C. accepto, ex Histria legiones in Ligures trãsduxit. Ad Scultennam flumen in campos progressi castra habebãt hostes. Ibi cum his acie dimicatũ. XV M cæsa, plus DCC aut in prælio, aut in castris (nam ea quoq; expugnata sunt) capti. & signa militaria unũ & L capta. Ligures reliquiæ cædis in montes refugerunt passim, populantiq; campestreis agros consuli nulla usquã apparuerunt arma. Claudius duarũ gentium uno anno victor, duabus, quod raro alius, in consulatu pacatis provincijs, Romã revertit. Prodigia eo anno nuntiata: in Crustumino autem sangualem (quã vocant) sacrum lapidẽ rostro cecidisse. Bovem in Campania locutũ. Vaccam æneam Syracusis ab agresti tauro, qui pecore aberrasset, initam, ac semine aspersam. In Crustumino diem unũ in ipso loco supplicatio fuit. & in Campania bos alenda publice data: Syracusanumq; prodigiũ expiatum, editis ab aruspicibus dijs, quibus supplicaretur. Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorq; fuerat. In eius locum suffectus est pontifex filius eius M. Marcellus. Et Lunam colonia eodẽ anno M M civium Romanorum sunt deducta. Triumviri deduxerunt P. Aelius, L. Egilius, Cn. Sicinius. Quinquagena & singula iugera & semisses agri in singulos dati sunt. De Ligure captus is ager erat. Hetruscorum ante q̃ Ligurum fuerat. C. Claudius Cos. ad urbẽ venit: cui, cum in senatu de rebus in Histria, Liguribusq; prospere gestis dis=

seruisset, postulanti triumphus est decretus. triũphauit in magistratu de duabus simul gentibus. Tulit in eo triumpho denariûm CCCVII milia, & uictoriatûm LXXXV milia DCCII. militibus ĩ singulos quindeni denarij dati duplex cẽturioni, triplex eqti: socijs dimidio minus, q̃ ciuibus datũ. Itaq; taciti, ut iratos esse sentires, secuti sunt currũ. Dũ is triũphus de Liguribus agebatur, Ligures postq̃ senserũt, nõ consularẽ tantũ exercitũ Romam adductũ, sed legionem ab T. Claudio Pisis dimissam: soluti metu clàm exercitu indicto, per transuersos limites superatis montibus in campos digressi, agrum Mutinensem populati, repentino impetu coloniam ipsam ceperunt. Id ubi Romam allatum est, senatus C. Claudium consulem comitia primo quoq; tẽpore habere iussit, creatisq; in annum magistratibus, in prouinciam redire, & coloniã ex hostibus eripere. Ita uti censuit senatus, comitia habita, Coss. creati Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q. Petilius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popilius Lænâs, P. Licinius Crassus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maso, M. Aburius, L. Aquilius Gallus. C. Claudio Cos. prorogatum in annum imperiũ, & Gallia prouincia. Et ne Histri quoq; idem quod & Ligures facerent, socios nominis Latini in Histriam mitteret, quos triumphi causa de prouincia deduxisset. Cn. Cornelio, & Q. Petilio Coss. quo die magistratum inierunt, immolantibus Ioui singulis bubus, uti solet: in ea hostia, qua Q. Petilius sacrificauit, in iecinore caput non inuentum. Id cum ad senatũ retulisset, boue perlitare iussus. De prouincijs deinde consultus senatus Pisas &

Ligures prouincias consulibus decreuit. Cui Pisæ prouincia obuenisset, cum magistratuū creandorum tempus esset, ad comitia reuerti iussit. Additū decreto, ut binas legiones nouas scriberent, & CCC equites: & dena milia peditū socijs, nominiq; Latino, et DC imperarent equites. T. Claudio prorogatū est imperiū in id tēpus, quo in prouinciā Cos. uenisset. Dum de his rebus in senatu agitur, Cn. Cornelius euocatus à uiatore cū tēplo egressus esset, paulo post redijt cōfuso uultu: & exposuit patribus cōscriptis bouis sescenaris, quem immolauisset, iecur defluxisse: id se uictimario nūtianti parū credentē, ipsum aquā effundi ex olla, ubi exta coquerentur, iussisse, & uidisse cæteram integrā partē extorū, iecur omne inenarrabiliter absumptū. Territis eo prodigio patribus & alter Cos. curā adiecit: qui se, qđ caput iocinori defuisset, tribus bubus perlitasse negauit. Senatus maioribus hostijs usq; ad litationē sacrificari iussit. Cæteris dijs perlitatū ferūt: Saluti Petilium perlitasse negant. Inde cōsules, prætoresq; prouincias sortiti. Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petilio obuenerunt. Prætores, L. Papirius Maso urbanā, M. Aburius inter peregrinos sortiti sunt. M. Cornelius Scipio Maluginēsis Hispaniā ulteriorē, L. Aquilius Gallus Siciliā habuit. Duo deprecati sunt, ne in prouincias irent, M. Popilius in Sardiniā: Gracchū eā prouinciā pacare, et T. Ebutium. Pr. adiutorem ab senatu datū esse. Interrumpi tenorē rerū, in quibus peragendis cōtinuatio ipsa efficacissima esset, minime conuenire. Inter traditionē imperij, nouitatēq; successoris, quæ noscēdis prius q̄ agendis rebus imbuenda sit, sæpe bene gerēdæ rei

occasiones intercidere. Probata Popilij excusatio est. P. Licinius Crassus sacrificijs se impediri solẽnibus excusabat, ne in prouinciam iret. Citerior Hispania obuenerat. Cæterũ aut ire iussus, aut iurare pro cõcione solẽni sacrificio se prohiberi. Id ubi in P. Licinio ita statutũ est, et ab se uti iusiurandũ acciperent, M. Cornelius postulauit, ne in Hispaniã ulteriorẽ iret. Prætores ambo in eadẽ uerba iureiurarunt. M. Titinius, & T. Fonteius procõsules manere cũ eodẽ imperij iure in Hispania iussi: & ut in supplementũ his tria milia ciuiũ Romanorum cum eqtibus CCV milia sociûm Latini nois, & CCC eqtes mitterentur. Latinæ feriæ fuere ante diẽ III nõ. Maij, in qbus qa in una hostia magistratus Lanuuinus precatus nõ erat, P R Quiritiũ, religioni fuit. Id cũ ad senatũ relatũ esset, senatusq; ad põtificũ collegiũ reiecisset: põtificibus qa nõ recte factæ Latinæ essent, instauratis Latinis, placuit Lanuuinos, quorũ opa instauratæ essent, hostias præbere. Accesserat ad religionẽ, quod Cn. Cornelius Cos. ex mõte Albano rediens concidit: & parte membrorũ captus, ad aquas Cumanas profectus, ingrauescẽte morbo Cumis decessit: sed inde mortuus Romam allatus, & funere magnifico elatus, sepultusq; est. Pontifex idem fuerat. Cos. Q. Petilius, cum primũ per auspicia posset, collegæ subrogando comitia habere iussus, & Latinas edicere: comitia in diem III nonas Sextiles, Latinas ad diem III Idus Sextiles, edixit. Plenis religionum animis prodigia insup nuntiata: Tusculi facem in cælo uisam: Gabijs ædem Apollinis, & priuata ædificia cõplura, Grauiscis murum portamq; de cælo tacta. Ea

patres procurari, uti põtifices censu(i)ssent, iusserunt. Dũ Coss. primum religiones, deinde alterũ alterius mors & comitia & Latinarum instaurationes impediũt: interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quã Ligures priore anno ceperant, admouit. Ante triduum ꝗ oppugnare cœperat, receptam ex hostibus, colonis restituit. VIII milia ibi Ligurum intra muros cæsa: literæq; Romam extemplo scriptæ, quibus non modo rem exponeret: sed etiam gloriaretur: sua uirtute ac felicitate neminem iam cis Alpes hostẽ P. R. agriq; aliquantũ captum, qui multis milibus hominũ diuidi uiritim posset. Et Tib. Sempronius eodem tẽpore in Sardinia multis secundis prælijs Sardos perdomuit. XV milia hostiũ sunt cæsa. Omnes Sardorũ populi, qui defecerãt, in ditionẽ redacti. Stipẽdiarijs ueteribus duplex uectigal imperatũ exactumq;, cæteri frumẽtũ contulerũt. Pacata prouincia, obsidibusq; ex tota insula CCXXX acceptis, legati Romã, q ea nunciarẽt, missi: quiq; ab senatu peterẽt, ut ob eas res ductu, auspicioq; Tib. Sẽpronij prospere gestas, dijs imortalibus honos haberetur, ipsiq; decedẽti de prouincia exercitũ secũ deportare liceret. Senatus in æde Apollinis legatorũ uerbis auditis, supplicationẽ in biduũ decreuit, et XL maioribus hostijs consules sacrificare iussit: Tib. Sẽproniũ procõsulem exercitumq; eo anno in prouincia manere. Comitia deinde consulis unius subrogãdi, quæ ante diẽ III nonas Sextiles edicta erant, eo ipso die sunt cõfecta. Q. Petilius Cos. collegam, q extẽplo magistratũ occuperet, creauit M. Valerium Læuinum. Is iam diu cupidus prouĩciæ, cũ opportunæ cupiditati eius li-

teræ allatæ essent, Ligures rebellasse: nonis Sextilibus paludatus, literis auditis, tumultus eius causa legionem tertiam ad C. Claudium proconsulem in Galliam proficisci iussit: & duumuiros nauales cum classe Pisas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoq; terrorē admouentes, circumuectarentur. Eodem & Q. Petilius Cos. ad conueniendum exercitui diem edixerat. Et C. Claudius proconsul audita rebellione Ligurum, præter eas copias, quas secum Parmæ habebat, subitarijs collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admouit. Hostes sub aduentum C. Claudij, à quo duce se meminerant nuper ad Scultennam flumen uictos, fugatosq;, locorum magis præsidio aduersus infœliciter expertam uim, q̃ armis se defensuri, duos montes Letum, & Balistam ceperunt: muroq; insuper amplexi, tardius ex agris demigrantes, oppressi ad M. & D perierunt. Cæteri montibus se tenebant. & ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, sæuiunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat: captiuos cum fœda laceratione interficiunt: pecora in fanis trucidant uerius passim, q̃ rite sacrificant. Satiati cæde animantium, quæ inanima erant, parietibus affligunt uasa omnis generis usui magis q̃ ornamento in speciem facta. Q. Petilius Cos. ne absente se debellaretur, literas ad C. Claudium misit, ut cum exercitu ad se in Galliam ueniret: campis Macris se eum expectaturum. Literis acceptis Claudius ex Liguribus castra mouit, exercitumq; ad campos Macros consuli tradidit. Eodem tempore paucis post diebus C. Valerius Cos. Alter uenit. Ibi diuisis copijs, priusq̃ communiter ambo exercitus lustra-

uerunt. tum sortiti, quia non ab eadem utrunq; parte aggredi hostem placebat, regiones quas peterent. Valerium auspicato sortitum constabat, quod in templo fuisset: in Petilio id uitio factum, postea augures respon derunt, quod extra templum sortem in sitellam in tem plum latam foris ipse posuerit. Profecti inde in diuer sas regiones: Petilius aduersus Balistæ, et Leti iugũ, qđ eos montes ꝑpetuo dorso inter se iungit, castra habuit. Ibi adhortantẽ eũ pro cõtione milites, immemorẽ ambiguitatis uerbi ominatũ ferunt, se eo die Letũ capturũ esse. Duabus simul partibus subire in aduersos montes cœpit. Ea pars, in qua ipse erat, impigre succedebat. Alteram hostes cum propulissent, ut restitueret rem in clinatam, consul equo aduectus, suos quidem à fuga re uocauit: ipse dum incautius ante signa obuersatur, missili traiectus cecidit. Nec hostes ducem occisum senserunt: & suorum pauci, qui uiderant, haud negligenter, ut qui in eo uictoriam uerti scirent, corpus occultauere. Alia multitudo peditum, equitumq́;, deturbatis hostibus monteis sine duce cepere. Ad V milia Ligurum occisa: ex Romano exercitu duo, & quinquaginta cecide runt. Super tam euidentem tristis ominis euentum etiam ex pullario auditum est uitium in auspicio fuisse, nec id consulem ignorasse. C. Valerius audita

*　　　　*

deduxit. Cis Apenninum Garuli, & Lapicini, et Hercates, trans Apenninum Briniates fuerant. Inter Audenam amnem Q. Mutius cum ijs qui Lunam, Pisasq́; depopulati erant, bellum gessit, omnibusq́; in ditionem redactis, arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguri-

busq; gestas duorum consulum ductu, auspicioq;, senatus in triduum supplicationes decreuit, & XL hostijs sacrificari iussit. Et tumultus quidem Gallicus, & Ligustinus, q principio eius anni exortus fuerat, haud magno conatu breui oppressus erat. Belli Macedonici subibat iam cura, miscente Perseo inter Dardanos, Bastarnasq; certamina. & legati, q missi ad res uisendas in Macedoniam erant, iam reuerterant Romam, renuntiauerantq;, bellum in Dardania esse. simul uenerant & ab rege Perseo oratores, qui purgarent, nec accitos ab eo Bastarnas, nec autore eo quicq̃ facere. Senatus nec liberauit eius culpæ regem, neq; arguit: moneri eum tantummodo iussit, ut etiam atq; etiam curaret, ut sanctum haberet fœdus, quod ei cum Romanis esse uideri posset. Dardani cũ Bastarnas non modo non excedere finibus suis, quod sperauerant, sed grauiores fieri indies cernerent, subnixos Thracum accolarum & Scordiscorum auxilijs: audendũ aliquid uel temere rati, omnes undiq; armati ad oppidum, quod proximũ castris Bastarnarũ erat, conueniunt. Hyems erat, & id anni tempus elegerant, ut Thraces, Scordiscíq; in fines suos abirent. Quod ubi ita factum, & solos iam esse Bastarnas audierunt, bifariam diuidunt copias: pars, ut recto itinere ad lacessendum ex aperto iret: pars deuio saltu circunducta, ab tergo adgrederetur. Cæterum priusq̃ circũire castra hostiũ possent, pugnatum est: uictiq; Dardani cõpelluntur in urbẽ, quæ ferè XII milia ab castris Bastarnarũ aberat. Victores cõfestim circũsidunt urbem, haud dubie postero die aut metu dedituris se hostibus, aut ui expugnaturi.

Interim Dardanorum altera manus, quæ circunducta erat, ignara cladis suorum, castra Bastarnarum sine præsidio relicta.

* *

more, sella eburnea posita ius dicebat, disceptabatq; controuersias minimarum rerum: adeoq; nulli fortunæ adhærebat animus per omnia genera uitæ errans, ut nec sibi, nec alijs, qui nam homo esset, satis constaret. Non alloqui amicos, uix notis familiariter arridere: munificentia inæquali sese aliosq; ludificari: quibusdam honoratis magnoq; æstimantibus se, puerilia ut escæ aut lusus, munera dare: alios nihil expectantes ditare. Itaq; nescire quid sibi uellet, quibusdam uideri: quidam ludere eum simpliciter, quidam haud dubie insanire aiebant. In duabus tamen magnis honestisq; rebus uere regius erat animus, in urbium donis et deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum se circundaturum urbi est pollicitus, maioremq; partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrum magnificum è marmore facere instituit. Cyzici in prytaneum, idest penetrale urbis, ubi publice quibus is honos datus est uescuntur: uasa aurea mensæ unius posuit. Rhodijs nihil unum insigne. ita omnis generis, ut quæq; usus eorum postulauerunt, dona dedit. Magnificentiæ uero in deos uel Iouis Olympij templum Athenis, unum in terris inchoatum pro magnitudine dei, potest testis esse. Sed & Delon maris insignibus, statuarumq; copia exornauit: & Antiochiæ Iouis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantum, sed parietibus totis lamina inauratum, & alia multa in alijs locis

pollicitus, quia perbreue tempus regni eius fuit, non
perfecit. Spectaculorum quoq; omnis generis magnifi-
centia superiores reges uicit: reliquorum sui moris &
copia Græcorum artificum: gladiatorum munus Ro-
manæ consuetudinis, primo maiore cum terrore ho-
minum insuetorum ad tale spectaculum, q̃ uoluptate
dedit: deinde sæpius dando, & modo uulneribus te-
nus, modo sine missione etiam, & familiare oculis gra
tumq; id spectaculũ fecit, & armorũ studium plerisq;
iuuenũ accendit. Itaq; q̃ primo ab Roma magnis præ
mijs paratos gladiatores accersere solitus erat, iã suo-

* *

pio inter peregrinos. M. Attilio Pr. prouincia Sardi-
nia obuenerat: sed cum legione noua, quam consules
conscripserant, V milibus peditum, CCC equitibus
in Corsicam iussus est transire. Dum is ibi bellum ge-
reret, Cornelio prorogatum imperium, uti obtineret
Sardiniam. Cn. Seruilio Cepioni in Hispaniam ulte-
riorem, & P. Furio Philo in citeriorem tria milia pe-
ditum Romanorum, equites CL, & sociûm Latini no
minis V milia peditum, CCC equites: Sicilia L.
Claudio sine supplemento decreta. Duas præterea le-
giones Coss. scribere iussi cum iusto numero peditum
equitumq;, & X milia peditum socijs imperare, &
DC equites. Delectus consulibus eo difficilior erat,
quod pestilentia, quæ priore anno in boues ingruerat,
eo uerteret in hominum morbos. qui inciderant,
haud facile septimum diem superabant: qui supera=
uerant, longinquo maxime quartanæ implicabantur
morbo. Seruitia maxime moriebantur: eorum strages

per omnes uias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus libitina sufficiebat. Cadauera intacta à canibus, ac uulturibus tabes absumebat: satisq; cõstabat, nec illo, nec priore anno in tanta strage boum hominumq; uulturium usquam uisum. Sacerdotes publici ea pestilentia mortui sunt, Cn. Seruilius Cepio pontifex pater prætoris, & T. Sempronius T. F. Longus X uir sacrorum, & P. Aelius Petus augur, & T. Sempronius Gracchus, et C. Attelius Aemilius Curio maximus, M. Sempronius Tuditanus pontifex. Pontifices suffecti sunt, C. Sulpitius Galba in locum Tuditani. Augures suffecti sunt, in Gracchi locũ T. Veturius Gracchus Sempronianus: in P. Aelij, Q. Aelius Pætus. X uir sacrorum C. Sempronius Longus. Curio maximus C. Scribonius Curio sufficitur. Cum pestilentiæ finis non fieret, senatus decreuit, uti X uiri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorũ diem unum supplicatio fuit: & Q. Marcio Philippo uerba præeunte, populus in foro uotum concepit: si morbus pestilentiaq; ex agro Romano emota esset, biduum ferias, ac supplicationem se habiturũ. In Veienti agro biceps natus puer, & Sinueßæ unimanus, & Oximi puella cũ dentibus, & arcus interdiu sereno cœlo super ædem Saturni in foro Romano intentus, & tres simul soles effulserunt: & faces eadem nocte plures per cœlum lapsæ sunt in Lanuuino: Cæritesq; anguem in oppido suo iubatum auis maculis sparsum apparuisse affirmabant: & in agro Campano bouem locutũ esse satis constabat. Legati non. Iul. ex Africa redierunt, q conuentõ prius Masinissa rege, Carthaginem ierant: cæ-

terum certius aliquanto quæ Carthagine acta essent ab rege resciuerant, q̃ ab ipsis Carthaginiẽsibus. comprtum tamen affirmauerunt, legatos ab rege Perseo uenisse, iisq; noctu senatum in æde Aesculapij datum esse. ab Carthagine legatos in Macedoniam missos & rex affirmauerat, & ipsi parum constanter negauerant. In Macedoniam quoq; mittendos legatos senatus censuit. Tres missi sunt, C. Lælius, M. Valerius Messala, Sex. Digitius. Perseus per id tempus, quia quidam Dolopum non parebant, & de quibus ambigebatur rebus, disceptationẽ ab rege ad Romanos reuocabant: cũ exercitu profectus, sub ius, iudiciumq; suum totam coegit gentẽ. Inde per Oetæos montes transgressus, religionibus q̃busdam animo obiectis, oraculum aditurus Delphos ascendit. Cum in media repente Græcia apparuisset, magnũ non finitimis modo urbibus terrorẽ præbuit, sed in Asiam quoq; ad regẽ Eumenen nũtius tumultus eius uenit. Triduũ non plus Delphis moratus, per Phthiotĩ Achaiam, Thessaliamq; sine dãno iniuriaq; agrorũ, per quos iter fecit, in regnum rediit. Nec earũ tantum ciuitatiũ, per quas iturus erat, satis habuit animos sibi cõciliare: aut legatos, aut literas dimisit, petens ne diutius simultatum, quæ cum patre suo fuissent, meminissent: nec enim tam atroces fuisse eas, ut non cum ipso potuerint, ac debuerint finiri: secum quidem omnia illis integra esse ad instituẽdam fideliter amicitiam. Cum Achæorum maxime gente reconciliandæ gratiæ uiam quærebat. Hæc una ex omni Græcia gens, & Atheniensium ciuitas eò processerat irarum, ut finibus interdiceret Macedonibus.

Itaq; seruitijs ex Achaia fugientibus receptaculum Macedonia erat, quia cum finibus suis interdixissent, intrare regni terminos ipsi non audebant. Id cum Perseus animaduertisset, comprehensis omnibus literas. * Cæterum ne similis fuga seruorum postea fieret, cogitandum & illis esse. Recitatis his literis per Xenarchum prætorē, qui priuatæ gratiæ aditum apud regem quærebat: & plerisq; moderate & benigne scriptas esse censentibus literas, atq; his maxime, qui præter spem recepturi essent amissa mancipia: Callicrates ex ijs, qui in eo uerti salutem gentis crederent, si cum Romanis inuiolatum fœdus seruaretur. Parua, inquit, aut mediocris res Achei quibusdam uidetur agi: ego maxime grauissimam omnium, non agiq; tantum arbitror, sed quodammodo actam esse. Nam qui regibus Macedonum, Macedonibusq́; ipsis, finibus interdixissemus, manereq́; id decretum, scilicet ne legatos, ne nuntios admitteremus regum, per quos aliquorum ex nobis animi sollicitarentur: ij concionantem quodammodo absentem audimus regem, &, si dijs placet, orationem eius probamus. & cum feræ bestiæ cibum ad fraudem suam positum plerunq; aspernentur, & refugiant, nos cæca specie parui beneficij inescamur: & seruulorum minimi pretij recipiendorum spe, nostram ipsorum libertatem subrui, & tentari patimur. Quis enim non uidet, uiam regiæ societatis quæri, qua Romanum fœdus, quo nostra omnia continentur, uioletur? Nisi hoc dubium alicui est, bellandum Romanis cum Perseo esse: & quod uiuo Philippo expectatum, morte eius interpellatum est, id

post mortem Philippi futurum. Duos, ut scitis, habuit filios Philippus, Demetrium et Persea. Genere materno, uirtute, ingenio, fauore Macedonum, longe præstitit Demetrius. Sed quia in Romanos odij regnum posuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine, q̃ Romanæ amicitiæ initæ, occidit: Persea, quem P R prius pœnæ q̃ regni hæredem futurum sciebat, regem fecit. Itaq; quid hic post mortem patris egit aliud, q̃ bellũ parauit? Bastarnas primum ad terrorem omniũ Dardaniam immisit: qui si sedem eã tenuissent, grauiores eos accolas Græcia habuisset, q̃ Asia Gallos habeat. Ea spe depulsus, non tamen belli consilia omisit: immo si uera uolumus dicere, iam inchoauit bellum. Dolopiam armis subegit, nec prouincijs de controuersijs ad disceptationem P R adiuit: inde transgressus Oetam, ut repente in medio umbilico Græciæ conspiceretur, Delphos ascendit. Hæc usurpatio itineris insoliti quo uobis spectare uidetur? Thessaliã deinde peragrauit, quod sine ullius eorum, quos oderat, noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde literas ad nos cum muneris specie misit: & cogitare iubet quomodo in reliquũ hoc munere non egeamus. hoc est, ut decretum, quo arceantur Peloponneso Macedones, tollamus: rursus legatos regios, & hospitia cum principibus, et mox Macedonum exercitus, ipsum quoq; à Delphis (quantum. n. interluit fretũ?) traijcientem in Peloponnesum uideamus. Immiscemur Macedonibus armantibus se aduersus Romanos. Ego nihil noui censeo decernendum, seruandaq; omnia integra, donec ad certum dirigantur: uanus'ne hic timor noster, an uerus fuerit. Si pax inuiolata

inter Macedonas Romanosq; manebit, nobis quoque amicitia & commercium sit: nunc de eo cogitare periculosum & immaturum uidetur. Post hunc Arco frater Xenarchi praetoris ita disseruit. Difficilem orationem Callicrates & mihi, & omnibus, qui ab eo dissentimus, fecit. agendo enim Romanae societatis causam ipse, tentariq; & oppugnari dicendo, quam nemo neq; tentat, neq; oppugnat: effecit ut qui ab se dissentiret, aduersus Romanos dicere uideretur. Ac primum omnium tanq̃ non hic nobiscum fuisset, sed aut ex curia P R ueniret, aut regum arcanis interesset: omnia scit & nuntiat quae occulte facta sunt: diuinat etiam quae futura fuerant, si Philippus uixisset. Quid ita Perseus regni haeres sit, quid parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos autem, qui nec ob quam causam, nec quemadmodum perierit Demetrius, scimus: nec quid Philippus si uixisset, facturus fuerat: ad haec quae palàm geruntur, consilia nostra accommodare oportet. Ac scimus Persea regno accepto ad legatos Romanos uenisse, ac regem Persea à P R appellatum: audimus, legatos Romanos uenisse ad regem, & eos benigne exceptos. Haec omnia pacis equidem signa esse iudico, non belli: nec Romanos offendi posse, si ut bellum gerentes eos secuti sumus, nunc quoque pacis autores sequamur. Cur quidem nos inexpiabile omnium soli bellum aduersus regnum Macedonum geramus, non uideo. Opportuni propinquitate ipsa Macedoniae sumus: an infirmissimi omnium, tanquam quos

nuper ſubiecit Dolopes? Imò contra ea uel uiribus no-
ſtris, deûm benignitate, uel regionis interuallo tuti.
Sed ſumus æque ſubiecti, ac Theſſali Aetoliq;. ni-
hilo plus fidei autoritatisq; habemus aduerſus Ro-
manos, qui ſemper ſocij atque amici fuimus, quàm
Aetoli, qui paulo ante hoſtes fuerunt. Quod Aeto-
lis, quod Theſſalis, quod Epirotis, omni denique
Græciæ, cum Macedonibus iuris eſt, idem & no-
bis ſit. cur execrabilis iſta nobis ſolis uelut de-
ſertio iuris humani eſt? Fecerit aliquid Philippus,
cur aduerſus eum armatum & bellum gerentem
hoc decerneremus: quid Perſeus nouus rex, omnis
iniuriæ inſons, ſuo beneficio paternas ſimultates ob-
literans meruit? Cur ſoli omnium hoſtes ei ſu-
mus? Quanquam & illud dicere poteram: tan-
ta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fu-
iſſe, ut Philippi unius iniurias, ſi quæ forte fue-
runt, utique poſt mortem. cum claſſis Romana
Cenchris ſtaret, Conſul cum exercitu Velatiæ eſ-
ſet, triduum in concilio fuimus, conſultantes utrum
Romanos an Philippum ſequeremur. nonnihil me-
tus præſens ab Romanis ſententias noſtras incli-
narit: fuit certe tamen aliquid, quod tam lon-
gam deliberationem fecerat. id quod erat uetu-
ſta coniunctio cum Macedonibus, uetera & ma-
gna in nos regum merita. Valeant & nunc ea-
dem illa, non ut præcipue amici, ſed ne præcipue
inimici ſimus. Ne id quod nõ agitur Callicrates ſimu-
lauerimus: nemo nouæ ſocietatis, aut noui fœderis, quo

nos temere illigemus conscribendi est autor: sed commerciū tantū iuris præbēdi repetendiq; sit, ne interdictione finiū nostrorum & nos quoq; regno arceamus, ne seruis nostris aliquò fugere liceat. Quid hoc aduersus Romana fœdera est? Quid rem paruam & apertam, magnā & suspectā facimus? Quid uanos tumultus ciemus? Quid ut ipsi locū assentandi Romanis habeamus, suspectos alios ac inuisos efficimus? Si bellum erit, ne Perseus quidē dubitat quin Romanos secuturi simus: in pace ēt si non odia finiūtur, intermittantur. Cum ijdē huic orationi, q literis regis adsentierant, adsentirentur: indignatione principum, qđ quā rem ne legatione quidem dignam iudicasset Perseus, literis paucorum uersuum imperaret, decretum differtur. Legati deinde postea missi ab rege, cum Megalopoli concilium esset: dataq; opera est ab ijs, qui offensionem apud Romanos timebant, ne admitterentur. Per hæc tempora Aetolorum in semetipsos uersus furor mutuis cædibus ad internecionem adducturus uidebatur gentem. Fessi deinde & Romam utraq; pars miserunt legatos, & inter se ipsi de reconcilianda concordia agebant: quæ nouo facinore discussa res, ueteres etiam iras excitauit. Exulibus Hypateis, qui factionis Proxeni erant, cū reditus in patriā promissus esset, fidesq; data per principem ciuitatis Eupolemum: LXXX illustres homines, quibus redeuntibus inter cæteram multitudinem Eupolemus ēt obuius exierat, cum salutatione benigne excepti essent, dextræq; datæ: ingrediētes portam, fidem datam, deosq; testeis nequicquam inuocantes interfecti sunt. Inde grauius de integro bellum exarsit. C. Vale-

rius Læuinus, & Ap. Claudius Pulcer, & C. Memmius, & M. Popilius, & L. Canuleius missi ab senatu uenerant. Apud eos, cum Delphis utriusq; partis legati magno certamine egerint, Proxenus maxime cum causa, tum eloquentia præstare uisus est: qui paucos post dies ab Orthobula uxore ueneno est sublatus, dānatúq; eo crimine in exilium abijt. Idē furor & Cretenses lacerabat. aduentu deinde Q. Minucij legati, q cum X nauibus missus ad sedanda eorum certamina erat, in spem pacis uenerant: cæterū induciæ & antea sex mensium fuerunt: inde multo grauius bellum exarsit. Lycij quoq; per idē tempus ab Rhodijs bello uexabantur. Sed externorū inter se bella, quo quæq; modo gesta sunt, persequi nō operæ est, satis superq; oneris sustinenti res à populo R. gestas scribere. Celtiberi in Hispania, q bello domiti se T. Graccho dediderāt, pacati manserant M. Titinio Pr. obtinente prouinciā, rebellarunt sub aduentum Ap. Claudij: orsiq; bellum sunt ab repentina oppugnatione castrorum Romanorum. Prima lux ferme erat, cum uigiles in uallo, quiq; in portarum stationibus erant, cum uidissent procul uenientē hostem, ad arma conclamauerunt. Ap. Claudius signo proposito pugnæ, ac paucis adhortatus milites, tribus simul portis eduxit. Obsistentibus ad exitum Celtiberis, primo par utrinq; prælium fuit, quia propter angustias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: urgentes deinde alij alios secuti euaserunt extra uallum, ut pandere aciem & exæquari cornibus hostibus, quibus circumibantur, possent: ita repente eruperunt, ut sustinere impetum eorum Cel-

tiberi nequirent. Ante horam secundam pulsi sunt: ad XV milia cæsa aut capta: signa adempta duo & XXX. castra etiam eo die expugnata, debellatumq;: nam qui superfuere prælio, in oppida sua dilapsi sunt: quieti deinde paruerunt imperio. Censores eo anno creati Q. Fuluius Flaccus, & A. Postumius Albinus legerunt senatum: princeps lectus M. Aemilius Lepidus pont. max. De senatu nouem eiecerunt. Insignes notæ fuerunt M. Cornelij Maluginensis, qui biennio ante Pr. in Hispania fuerat: & L. Cornelij Scipionis Pr. cuius tum inter ciuers & peregrinos iurisdictio erat, & L. Fuluij, qui frater germanus, &, ut Valerius Antiâs tradit, consors etiam censoris erat. Coss. uotis etiam in capitolio nuncupatis, in prouincias profecti sunt. Ex ijs M. Aemilio senatus negotium dedit, ut Patauinorum in Venetia seditionem comprimeret, quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse & ipsorum legati attulerant. Legati, qui in Aetoliam ad similes motus comprimendos ierant, renuntiarunt coerceri rabiem gentis non posse. Patauinis saluti fuit aduentus consulis, neque aliud quod ageret in prouincia, cum habuisset, Romam redijt. Censores uias sternendas silice in urbe, glarea extra urbem substruendas marginandasq; primi omnium locauerunt, pontesq; multis locis faciendos: & scænam ædilibus prætoribusq; præbendam: & carceres in circo, & oua ad notas curriculis numerandas, & dam, & metas trans et caueas ferreas pe itromitterētur fer-

reis in monte Albano conſulibus. & cliuum Capito=
linum ſilice ſternendum curauerunt, & porticũ ab
æde Saturni in capitolium ad ſenaculum, ac ſuper id
curiã. & extra portam Trigeminã emporium lapi=
de ſtrauerunt, ſtipitibusq; ſepſerunt: et porticũ Aemi=
liam reficiendam curarunt: gradibusq; aſcenſum ab
Tyberi in emporiũ fecerunt, & extra eandẽ portam
in Auentinum porticum ſilice ſtrauerunt, & eo publi
co ab æde Veneris fecerunt. Idẽ Calatiæ & Oximi
muros faciẽdos locauerũt: uenditisq; ibi publicis locis,
pecuniã, quæ redacta erat, tabernis utriq; foro circũ=
dandis conſumpſerunt. & alter ex ijs Fuluius Flaccus
(nã Poſtumius nihil niſi ſenatus Romani populiue iuſ
ſu ſe locaturum ipſorum pecunia) Iouis ædem Piſau-
ri & Fundis, & Pollentiæ etiam aquam adducendã,
& Piſauri uiam ſilice ſternendam, & Sinueſſam à
gr auiariæ. In his & clo um circumducend
& forum porticibus tabernisq; claudendum,
& ianos tris faciendos. Hæc ab uno cenſore opera
locata cum magna gratia colonorum. Moribus quoq;
regendis diligens & ſeuera cenſura fuit: multis equi
adempti. Exitu propè anni diem unum ſupplicatio
fuit, ob res proſpere geſtas in Hiſpania ductu auſpi-
cioq; Ap. Claudij proconſulis: et maioribus hoſtijs XX
ſacrificatum. & alterum diem ſupplicatio ad Cere=
ris, Liberi Liberæq; fuit, quod ex Sabinis terræ mo-
tus ingens cum multis ædificiorum ruinis nuntia-
tus erat. Cum Ap. Claudius ex Hiſpania Romam re=
diſſet, decreuit ſenatus, ut ouans urbẽ iniret. Iã cõſu-
laria comitia appetebant, quibus magna contentione

habitis propter multitudinem petentium, creati L. Postumius Albinus, et M. Popilius Lænates. Prætores inde facti, Cn. Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Crassipes iterum, A. Attilius Seranus iterum, C. Cluuius Saxula iterum. Comitijs perfectis Ap. Claudius Cẽto ex Celtiberis ouans cum in urbem iniret, decem milia pondo argenti, quinq; mil auri in ærarium tulit. Flamen dialis inauguratus est Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in ædem Matris Matutæ cum indice hoc posita est: T. Sempronij Gracchi consulis imperio, auspicioq; legio, exercitusq; P R Sardiniam subegit. In ea prouincia hostium cæsa, aut capta supra LXXX milia. repub. felicissime gesta, atq; liberatis uectigalibus restitutis exercitum saluom, atque incolumem plenissimum præda domum reportauit: iterum triumphans in urbem Romam redijt: cuius rei ergô hanc tabulam donum Ioui dedit. Sardiniæ insulæ forma erat, atq; in ea simulacra pugnarum picta. Munera gladiatorũ eo anno aliquot parua alia data: unum ante cætera insigne fuit T. Flaminij, quod mortis causa patris sui cum uisceratione, epuloq; & ludis scenicis quadriduum dedit. magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quatuor, & septuaginta homines pugnarint.

DECADIS QVINTAE LIBER SECVNDVS.

LVCIVS Postumius Albinus, M. Popilius Lænâs, cum omnium primum de prouincijs, exercitibusq; ad senatum retulissent, Ligures utriq; decreti sunt, ut nouas ambo quibus eam prouinciam obti rent legiones (binæ singulis decretæ) & sociûm Latini nominis dena milia peditum, & DC equites, & supplementum Hispaniæ III milia peditum Romanorũ scriberent, & CC equites. Ad hoc mille & D pedites Romani cum centum equitibus scribi iussi, cum quibus Pr. cui Sardinia obtigisset, in Corsicam transgressus bellum gereret: interim M. Attilius uetus prætor prouinciam obtineret Sardiniam. Prætores deinde prouincias sortiti sunt: A. Attilius Seranus urbanam, C. Cluuius Saxula inter ciues & peregrinos, Cn. Fabius Buteo Hispaniam citeriorẽ, M. Matienus ulteriorem, M. Furius Crassipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priusq̃ magistratus proficiscerentur, senatui placuit L. Postumium Cos. ad agrum publicum à priuato terminandum, in Campaniam ire: cuius ingentem modum possidere priuatos, paulatim proferendo fines, constabat. Hic iratus Prænestinis, quod cum eò priuatus, sacrificij in templo Fortunæ faciundi causa profectus esset, nihil in se honorifice neq; publice, neq; priuatim factum à Prænestinis esset: priusquam ab Roma proficisceretur, literas Præneste misit, ut sibi ma-

gistratus obuiam exiret, locum publice pararet, ubi diuerteretur, iumentaq; , cum exiret inde, præstò essent. Ante hunc Cos. nemo unquam socijs in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculisq; , & omni alio instrumento militari ornabantur, nequid tale imperarent socijs: priuata hospitia habebant: ea benigne, comiterq; colebant: domusq; eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diuerti mos esset. Legati, qui repente aliquò mitterentur, singula iumenta per oppida, iter quà faciundum erat, imperabant: aliam impensam socij in magistratus Romanos non faciebant. Iniuria Cos. etiam si iusta, non tamen in magistratu exercenda, & silentium nimis aut modestum, aut timidum Prænestinorum, ius, uelut probato exemplo, magistratibus fecit grauiorum in dies talis generis imperiorum. Principio huius anni, legati qui in Aetoliam & Macedoniam missi erant, renuntiarunt, sibi conueniendi regis Persei, cum alij abesse eum, alij ægrum esse, falsò utrunq; fingerent, potestatem non factam. Facile tamen apparuisse sibi, bellum parari, nec ultra ad arma ire dilaturum. Item in Aetolia seditionem gliscere in dies, neq; discordiarum principes autoritate sua coerceri potuisse. Cum bellum Macedonicum in expectatione esset, priusq̃ id susciperetur, prodigia expiari, pacemq; deûm peti precationibus, quæ editæ ex fatalibus libris essent, placuit. Lanuuij classis magnæ species in cœlo uisæ dicebantur: & Priuerni lana pulla terra enata: & in Veienti apud Rementem lapidatum: Pomtinum omne uelut

nubibus locustarum coopertum esse: In Gallico agro, qua induceretur aratrum, sub existentibus glebis pisces emersisse. Ob hæc prodigia libri fatales inspecti, editumq; ab decemuiris est, & quibus dijs, quibusq; hostijs sacrificaretur, & ut supplicatio prodigijs expiandis fieret: altera, quæ priore anno ualetudinis populi causa uota esset, ea uti feriæq; essent. Itaq; sacrificatum est, ut decemuiri scriptum ediderunt. Eodem anno ædis Iunonis Laciniæ detecta. Q. Fuluius Flaccus censor ædem fortunæ equestris, quam in Hispania Pr. bello Celtiberico uouerat, faciebat enixo studio ne ullum Romæ amplius aut magnificentius templum esset. Magnum ornamentum se templo ratus adiecturum, si tegulæ marmoreæ essent: profectus in Brutios ædem Iunonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit, id satis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur. Naues paratæ fuerunt, quæ tollerent atque asportarent, autoritate censoria socijs deterritis id sacrilegium prohibere. Postquam censor rediit, tegulæ expositæ de nauibus ad templum portabantur: quanquam unde essent, silebatur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus est: ex omnibus partibus postulabatur ut consules eam rem ad senatum referrent. Vt uero accersitus in curiam censor uenit, multo infestius singuli uniuersiq; præsentem lacerare: templum augustissimum regionis eius, quod non Pyrrhus, non Annibal uiolassent, uiolare parum habuisse, nisi detexisset fœde, propè diruisset. Detractum culmen templo, nudatum tectum patere imbribus pu-

trefaciendum. censorem moribus regendis creatum, cui sartatecta exigere sacris publicis, & loca tuenda more maiorum traditum esset: eum per sociorum urbes diruentem templa, nudantemq; tecta ædium sacrarũ uagari: & quod si in priuatis sociorum ædificijs faceret, indignum uideri posset, id deûm immortalium demoliẽtem facere, & obstringere religione P R ruinis templorũ templa ædificantem: tanquam non ijdem ubiq; dij immortales sint, sed spolijs aliorum alij colendi exornandiq;. Cum priusq̃ referretur, appareret quid sentirent patres, relatione facta in unam omnes sententiam ierunt: ut eæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piacularia q; Iunoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta: tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, redemptores nuntiarunt. Ex prætoribus, qui in prouincias ierant, Cn. Fabius Massiliæ moritur, cum in citeriorem Hispaniam iret. Itaq; cum id nuntiatum à Massiliensibus legatis esset, senatus decreuit, ut P. Furius, & Cn. Seruilius, quibus succedebatur, inter se sortirentur, uter citeriorẽ Hispaniam prorogato imperio obtineret. Sors opportuna fuit, P. Furius idem, cuius ea prouincia fuerat, remaneret. Eodẽ anno cum agri Ligustini & Gallici quod bello captum erat, aliquantum uacaret, S C factum, ut is ager uiritim diuideretur, Decemuiros in eam rem ex S C creauit A. Attilius Pr. urbanus. M. Aemilium Lepidum, C. Cassium, T. Ebutium Parrum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. & L. Apuleios, M. Cæcilium, C. Salonium, C. Munatium.

Diuiſerunt dena iugera in ſingulos, ſocijs nominis La-
tini terna. Per idem tempus, quo hæc agebantur, lega-
ti ex Aetolia Romam uenerunt de diſcordijs ſeditio-
nibusq; ſuis: & Theſſali legati, nuntiantes quæ in Ma
cedonia gererentur. Perſeus iam bellum uiuo patre co-
gitatum in animo uoluens, omnes non gentes modo
Græciæ, ſed ciuitates etiam, legationibus mittendis, pol-
licendo plura q̃ præſtando, ſibi conciliabat. Erant ta-
men magna ex parte hominum ad fauorem eius in-
clinati animi, & aliquanto q̃ in Eumenem propen-
ſiores: cum Eumenis beneficijs, muneribusq; omnes
Græciæ ciuitates & pleriq; principum obligati eſſent:
& ita ſe in regno ſuo gereret, ut quæ ſub ditione eius
urbes, nullius liberæ ciuitatis fortunam ſecum muta-
tam uellent. Contra Perſea fama erat poſt patris mor
tem uxorem manu ſua occidiſſe: Apellem miniſtrum
quondam fraudis in fratre tollendo, atq; ob id requi-
ſitum à Philippo ad ſupplicium, exulantem, accerſi-
tum poſt patris mortem ingentibus promiſſis ad præ
mia tantæ perpetratæ rei, clam interfeciſſe. Inteſtinis
externisq; præterea multis cædibus infamem, nec ullo
commendabilem merito, præferebant uulgo ciuitates,
tam pio erga propinquos, tam iuſto in ciues, tam mu-
nifico erga omnes homines regi: ſeu fama & maie-
ſtate Macedonum regum præoccupati ad ſpernendum
originem noui regni, ſeu mutationis rerum cupidi, ſeu
quia eum obiectum eſſe Romanis uolebant. Erant au
tem non Aetoli modo in ſeditionibus propter ingen-
tem uim æris alieni, ſed Theſſali etiam: ea contagione
uelut tabes in Perrebiam quoq; id peruaſerat malũ.

cum Thessalos in armis esse nuntiatum est, Ap. Claudium legatum ad eas res aspiciendas componendasq; senatus misit. Qui utriusque partis principibus castigatis, cum iniusto fœnore grauatum æs alienum, ipsis magna ex parte concedentibus, qui onerarant, leuasset, iusti crediti solutionem in annorum pensiones distribuit. Per eundem Appium eodemq; modo compositæ in Perrebia res. Aetolorum causas Marcellus Delphis per idem tempus hostilibus actas animis, quas intestino gesserant bello, cognouit. Cum certatum utrinque temeritate atque audacia cerneret, decreto quidem suo neutram partem aut leuare, aut onerare uoluit: communiter ab utrisque petijt, abstinerent bello, & obliuione præteritorum, discordias finirent. Huius reconciliationis inter ipsos fides obsidibus ultro citroq; datis firmata est. Corinthum, ut ibi deponerentur obsides, conuenitur. A Delphis & Aetolico concilio Marcellus in Peloponnesum traiecit, quo Acheis edixerat conuentum. Vbi collaudata gente, quod constanter uetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuissent, insigne aduersus Persea odium Romanorum fecit: quod ut maturius erumperet, Eumenes rex commentarium ferens secum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam uenit. Per idem tempus quinq; legati ad regem missi, qui res in Macedonia aspicerent. Alexandriam ijdem ad Ptolemæum renouandæ amicitiæ causa proficisci iussi. Legati erãt hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bebius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Cæcilius Denter. Et ab

Antiocho rege sub idem tempus legati uenerunt: quorum princeps Apollonius in senatum introductus, multis iustisq; causis regem excusauit, quod stipendium serius quo ad diem præstaret: id se omne aduexiße, ne cuius nisi temporis gratia regi fieret. Donum præterea afferre, uasa aurea quingentûm pondo. Petere regem, ut quæ cum patre suo societas atque amicitia fuißet, ea secum renouaretur: imperaretq; sibi P R quæ bono fideliq; socio rei essent imperanda: se nullo usquam cessaturum officio. Ea merita in se senatus fuiße, cum Romæ esset, eam comitatem iuuentutis, ut pro rege non pro obside omnibus ordinibus fuerit. Legatis benigne responsum, & societatem renouare cum Antiocho, quæ cum patre eius fuerat, A. Attilius Pr. urb. iussus. Quæstores urbani stipendium, uasa aurea censores acceperunt: eisq; negotium datum est, ut ponerent ea in quibus templis uideretur: legatoq; centum milium æris munus missum, & ædes liberæ hospitio datæ, sumptusq; decretus, donec in Italia eßet. Legati qui in Syria fuerant, renuntiauerunt, in maximo eum honore apud regem eße, amicissimumq; P R. In prouincijs eo anno hæc. C. Cicereius Pr. in Corsica signis collatis pugnauit: septem milia Corsorum cæsa: capti amplius M & D C C. Vouerat in ea pugna prætor ædem Iunonis Monetæ. Pax deinde data petentibus Corsis, & exacta ceræ ducena milia pondo. Ex Corsica subacta Cicereius in Sardiniam transmisit. Et in Liguribus in agro Statellati pugnatum ad oppi-

dum Carystum. Eò se magnus exercitus Ligurum contulerat. Primo sub aduentum M. Popilij consulis mœnibus sese continebant: deinde postq̃ oppidum oppugnaturum Romanum cernebant, progressi ante portas aciem struxerunt: nec consul, ut qui id ipsum oppugnatione comminanda quæsisset, moram certamini fecit. Pugnatum est amplius treis horas, ita ut neutrò inclinaret spes. Quod ubi consul uidit, nulla parte moueri Ligurũ signa, imperat eq̃tibus ut equos conscendant, ac tribus simul partibus in hosteis quanto maximo possent tumultu incurrant. Pars magna eq̃tum mediam traiecit aciem, & ad terga pugnantium peruasit. Inde terror iniectus Liguribus: diuersi in omnes partes fugerunt: perpauci retro in oppidũ, quia inde se maxime obiecerat eques. & pugna tam peruicax multos absumpserat Ligurum, & in fuga passim cæsi sunt. decem milia hominum cæsa traduntur: amplius DCC passim capti. Signa militaria relata LXXXII. nec incruenta uictoria fuit, amplius tria milia militum amissa, cum cedentibus neutris ex parte utraq; primores caderent. Post hanc pugnam ex diuersa fuga in unum collecti Ligures, cum maiorem multo partem ciuium amissam q̃ superesse cernerent, (nec enim plus decem milia hominum erant) dediderunt sese, nihil quidem illi pacti: sperauerant tamen non atrocius q̃ superiores imperatores, Cos. in se sæuiturum. At ille arma omnibus ademit: oppidum diruit: ipsos bonaq; eorum uendidit: literasq; senatui de rebus ab se gestis misit. Quas cum A. Attilius Pr. in curia recitasset (nam Cos. alter Postumius agris recognoscendis in

Campania

campania occupatus aberat) atrox res uisa senatui: Statellates, qui uni ex Ligurum gente non tulissent arma aduersus Romanos, tum quoq; oppugnatos, non ultro inferenteis bellum, deditos in fidem populi Romani, omni ultimæ crudelitatis exemplo laceratos, ac deletos esse: tot milia capitum innoxiorum, fidem implorantia populi Romani, ne quis unquam se postea dedere auderet, pessimo exemplo uenisse: & distractos passim, iustis quondam hostibus P R pacatis seruire. Quas ob res placere senatui, M. Popilium Cos. Ligures pretio emptoribus reddito, ipsos restituere in libertatem, bonaq; ut ijs, quicquid eius recuperari possit, reddantur, curare: arma quoq; tempore fieri in ea gente: consulem de prouincia decedere, cum deditos in sedem suam Ligures restituisset: claram uictoriam uincendo oppugnanteis, non sæuiendo in afflictos fieri. Cos. qua ferocia animi usus erat in Liguribus, eandem ad non parendum senatui habuit: legionibus extemplo Pisas in hibernacula missis, iratus patribus, infestus prætoribus Romã rediјt: senatuq; extemplo ad ædem Bellonæ uocato, multis uerbis inuectus est in prætorem: qui cum ob rem bello bene gestam, uti dijs immortalibus honos haberetur, referre ad senatum debuisset, aduersus se pro hostibus S C fecisset, quo uictoriam suam ad Ligures transferret, dediq; ijs propè consulem prætor iuberet. Itaq; multam ei se dicere: à patribus postulare, ut S C in se factum tolli iuberent: supplicationemq;, quam absentes ex literis de bene gesta republica missis decernere debuerint, præsentes honoris deorum primum causa, dein-

de & sui aliquo tandem respectu decernerent. Nihilo lenioribus quàm absens senatorum aliquot orationibus increpitus, neutra impetrata re, in prouinciam redit. Alter Consul Postumius consumpta æstate in recognoscendis agris, ne uisa quidem prouincia sua, comitiorum causa Romam rediјt. Coss. C. Popilium Lenatem, P. Aelium Ligurem creauit. Prætores exinde facti, C. Licinius Crassus, M. Iunius Pœnus, Sp. Lucretius, Sp. Cluuius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterum. Eo anno lustrum conditum est. Censores erant Q. Fuluius Flaccus, L. Postumius Albinus: Postumius condidit. Censa sunt ciuium Romanorum capita CCLXIX milia, & XV. Minor aliquanto numerus, quia L. Postumius Consul pro concione edixerat: qui socium Latini nominis ex edicto C. Claudiј Consulis redire in ciuitates suas debuissent, ne quis eorum Romæ & omnes in suis ciuitatibus censerentur. Concors & è repub. censura fuit: omnes, quos senatu mouerunt, quibusq; equos ademerunt, ærarios fecerunt, & tribu mouerunt: neque ab altero notatum alter probauit. Fuluius ædem Fortunæ Equestris, quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberorum legionibus uouerat, annos sex postquam uouerat, dedicauit: & scænicos ludos per quatriduum, unum diem in circo fecit. L. Cornelius Lentulus Xuir sacrorum, eo anno mortuus est: in locum eius suffectus A. Postumius Albinus. Locustarum tantæ nubes à mari uento repente in Apuliam illatæ sunt, ut examinibus suis agros late operirent: ad quam

pestem frugum tollendam Cn. Sicinius Pr. designatus, cum imperio in Apuliam missus, ingenti agmine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis absumpsit. Principium insequentis anni, quo C. Popilius, & P. Aelius fuerunt Coss. residuas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus, renouariq; S C uolebant, & Consul Aelius referebat: Popilius & collegam & senatum pro fratre deprecabatur: præ se ferens siquid decernerent, intercessurum, collegam deterruit: patres eo magis utrique pariter Coss. infensi in cœpto perstabant. Itaque cum de prouincijs ageretur, & Macedonia, iam imminente Persei bello, peteretur, Ligures ambobus consulibus decernuntur: Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popilio referretur. Postulantibus deinde ut nouos exercitus scribere, aut supplementum ueteribus liceret, utrunque negatum est. Prætoribus quoque in Hispaniam supplementum petentibus negatum: M. Iunio in citeriorem, Spurio Lucretio in ulteriorem. C. Licinius Crassus urbanam iurisdictionem, Cneus Sicinius inter peregrinos erat sortitus: C. Memmius Siciliam, Spurius Cluuius Sardiniam. Coss. ob ea irati senatui, Latinis ferijs in primam quãque diem indictis, in prouinciam abituros esse denuntiarunt, nec quicquam reipublicæ acturos præterquam quod ad prouinciarum administrationem attineret. Attalum regis Eumenis fratrem legatum uenisse Romam Valerius Antiâs his Coss. scribit, ad deferenda de Perseo crimina,

indicandosq; apparatus belli. Plurium annales, & quibus credidisse malis, ipsum Eumenem uenisse tradunt. Eumenes igitur ut Romam uenit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantum eius, sed beneficijs etiam suis, ingentia quæ in eum congesta erant, existimaret deberi P R, in senatum est introductus. Causam ueniendi sibi Romam fuisse dixit, præter cupiditatem uisendi deos, hominesq;, quorum beneficio in ea fortuna esset, supra quam ne optare quidem auderet: etiã ut coràm moneret senatum, ut Persei conatis obuiam iret. Orsus inde à Philippi consilijs, necem Demetrij filij retulit aduersantis Romano bello. Bastarnarum gentem excitam sedibus suis, quorum auxilijs fretus in Italiam trãsiret. Hæc eum uolutãtem in animo, oppressum fato regnum ei reliquisse, quem infestissimũ esse sensisset Romanis. Itaq; Persea hereditarium à patre relictum bellum, & simul cum imperio traditum, iam iam primum alere, ac fouere omnibus consilijs. Florere præterea iuuentute, q̃ stirpem longa pax ediderit: florere opibus regni: florere etiam ætate. Quæ cum corporis robore ac uiribus uigeat, animum esse inueteratum diutina arte, atq; usu belli. Iam inde à puero, patris contubernio, Romanis quoque bellis, non finitimis tantum assuetum: missum à patre in expeditiones multas uariasq;. Iam ex quo ipse accepisset regnum, multa quæ non ui, non dolo, Philippus omnia expertus potuisset moliri, admirando rerum successu tenuisse. Accessisse ad uires eã, quæ longo tempore, multis, magnisq; meritis pareretur, autoritatem. Nam apud Græciæ, atq; Asiæ ciues,

uereri maiestatem eius omnes. Nec pro quibus meritis, pro qua munificentia tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo posse, utrum felicitate id quadam eius accidat: an, quod ipse uereatur dicere, inuidia aduersus Romanos fauorem illi conciliet. Inter ipsos quoque reges ingentem autoritate, Seleuci filiam duxisse eum non petentem, sed petitum ultro: sororem dedisse Prusiæ precanti, ac oranti: celebratas esse utrasq; nuptias gratulatione, donisq; innumerabilium legationum, & uelut auspicibus nobilissimis populis deductas esse. Boëtorum gentem captatam Philippo, nunquam ad scribendum amicitiæ fœdus adduci potuisse: tribus nunc locis cum Perseo fœdus incisum literis esse: uno Thebis, altero ad Sidenum augustissimo, & celeberrimo in templo, tertio Delphis. In Achaico concilio uero, nisi discussa res per paucos Romanum imperium intentantes esset, eò rem propè adductam, ut aditus et in Achaiam daretur. At Hercule suos honores, cuius merita in eam gentem priuatim an publicæ sint maiora, uix dici posset, partim desertos per incultum, ac negligentiam, partim hostiliter sublatos esse. Iam Aetolos quem ignorare in seditionibus suis non ab Romanis, sed à Perseo præsidium petiisse. His eum fultum societatibus atq; amicitiis, eos domesticos apparatus belli habere, ut externis non egeat: XXX milia peditum, V milia equitum: in decem annos frumentum præparare, ut abstinere & suo & hostium agro frumentandi causa possit. Iam pecuniam tantam habere, ut decem milia mercennariorum militum præter Macedonum copias, stipendium in totidem annos præparatum ha-

beat, præter annuũ, quod ex metallis regijs capiat, ue-
ctigal. Arma uel tribus tantum exercitibus in arma-
mentaria congessisse. Iuuentutem, ut iam Macedonia
deficiat, uelut ex perenni fonte unde hauriat. Thra-
ciam subiectam esse. Reliquum orationis adhortatio
fuit. Non ego hæc, inquit, incertis iactata rumoribus,
& cupidius credita, quia uera esse de inimico crimi-
na uolebam, adfero ad uos P. C. sed comperta & ex-
plorata, haud secus quàm si speculator missus à uo=
bis subiecta oculis referrem. Neq; relicto regno meo,
quod amplum & egregium uos fecistis, mare tantum
traiecissem, ut uana ad uos afferendo, fidem abrogarẽ
mihi. Cernebam nobilissimas Asiæ & Græciæ ciuita-
tes in dies magis denudantes iudicia sua, mox, si per-
mitteretur, eò processuras, unde receptum ad pœniten
dum non haberent. Cernebam Persea non continen-
tem se Macedoniæ regno, alia armis occupantem: alia,
quæ ui subigi non possunt, fauore ac beniuolentia com
plectentem. Videbam quàm impar esset sors, cum ille
uobis bellum, uos ei securã pacem præstaretis. Quan-
quam mihi quidem non parare, sed gerere penè bel
lum uidebatur. Abrupolim socium atque amicum
uestrum regno expulit. Artetarum Illyrium, quia
scripta ab eo quædam uobis comperit, socium item
atque amicum uestrum interfecit. Euersam & Cal-
licritum Thebanos, principes ciuitatis, quia liberius
aduersus eum in concilio Boëtorum locuti fuerant,
delaturosq; ad uos quæ agerentur professi erant,
tollendos curauit. Auxilium Byzantijs aduersus fœ=
dus tulit. Dolopiæ bella intulit: Thessaliam &

Doridem cum exercitu peruasit, ut in bello intestino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miscuit omnia in Thessalia Perrebiaq; spe nouarum tabularum, ut manu debitorum obnoxia sibi optimates opprimeret. Hæc cum uobis quiescentibus & patientibus fecerit, et concessam sibi Græciam esse à uobis uideat: pro certo habet, neminem sibi ante, quàm in Italiam traiecerit, armatum occursurum. Hoc quàm uobis tutum aut honestum sit, uos uideritis: ego certe mihi turpe esse duxi, prius Persea ad bellum inferendum, quàm me socium ad prædicendum ut caueretis, uenire in Italiam. Functus necessario mihi officio, & quodam modo liberata atq; exonerata fide mea, quid ultra facere possum, q̃ uti deos deasq; precer, ut uos et uestræ reipublicæ, & nobis socijs atq; amicis, qui ex uobis pẽdemus, consulatis. Hæc oratio mouit patres conscriptos: cæterum in præsentia nihil, præterquàm fuisse in curia regem, scire quisquam potuit: eo silentio clausa curia erat. Bello denique perfecto, quæq; dicta ab rege, quæq; responsa essent, emanauere. Persei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus est. Cæterum præoccupatis non auribus magis q̃ animis ab Eumene rege, omnis & defensio & deprecatio legatorum respuebatur: & exasperauit animos ferocia animi Harpali, qui princeps legationis erat. Is uelle qdẽ & laborare dixit regem, ut purganti se nihil hostile dixisse aut fecisse fides habeatur: cæterũ si peruicacius causam belli quæri uideat, forti animo defensurum se. Martem cõmunem esse, & euentum incertum belli. Omnibus ci-

uitatibus Graeciae, atque Asiae curae erat, quid Persei legati, quid Eumenes in senatu egisset: & propter aduentum eius, quem moturum aliquid rebantur, miserant pleraeq; ciuitates alia in speciem praeferentes legatos: & legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes ciuitatem quoq; suam Persei criminibus iunxisset. Itaq; omni modo per patronos, hospitesq; disceptandi cum rege locum in senatu quaerebat. Quod cum contigisset, libertate intemperantius inuectus in regem, quod Lyciorum gentem aduersus Rhodios concitasset, grauiorq; Asiae esset, q̃ Antiochus fuisset, popularem quidem ac gratam populis Asiae (nam eò quoq; iam fauor Persei uenerat) orationem habuit: caeterum inuisam senatui, inutilemq; sibi, & ciuitati suae. Eumeni uero conspiratio aduersus eum fauorem apud Romanos fecit: ita omnes ei honores habiti, donaq; q̃ amplissima data, cum sella curuli atq; eburneo scipione. Legationibus dimissis, cũ Harpalus, quanta eximia celeritate poterat, regressus in Macedoniam, nuntiasset regi, nondum quidem parantes bellum reliquisse se Romanos, sed ita infestos, ut facile appareret non dilaturos: & ipse, praeterq̃ quod & ita credebat futurum, iam ẽt uolebat, in flore uirium se credens esse: Eumeni ante omnes infestus erat: à cuius sanguine ordiens bellum, Euandrũ Cretensem ducem auxiliorũ, et Macedonas tres assuetos ministerijs talium facinorũ, ad caedem regis subornat: literasq; eis dat ad Praxò hospitã, principẽ autoritate, & opibus Delphorum. Satis constabat, Eumenem, ut sacrificaret Apollini, Delphos ascensurũ. Pro-

gressi

gressi cum Euandro insidiatores, nihil aliud ad peragendum incœptum quàm loci opportunitatem omnia circumeuntes quærebant. Ascendentibus ad templum à Cirra, priusquàm perueniretur ad frequentia ædificijs loca, maceria erat ab læua semitæ paulum extans à fundamento, quà singuli transirent: dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat. post maceriam se abdiderunt, gradibus astructis, ut ex ea uelut è muro tela in prætereuntem coijcerent. Primo à mari circumfusa turba amicorum ac satellitum procedebat: deinde extenuabāt paulatim angustiæ agmen. Vbi ad eum locum uentum est, quà singulis eundum erat, primus semitam ingressus Pantaleon Aetoliæ princeps, cum quo institutus regis sermo erat. Tum insidiatores exorti saxa duo ingentia deuoluunt: quorū altero caput ictum est regi, altero humerus sopitus, ex semita procliui in decliue multis super prolapsum iam saxis congestis. & cæteri quidem etiam amicorū & satellitum postquàm cadentem uidere, diffugiunt: Pantaleon constanter impauidus mansit ad protegendum regem. Latrones cum breui circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum saucium possent, uelut perfecta re in iugum Parnasi refugerunt eo cursu, ut cū unus non facile sequendo per inuia atque ardua, moraretur fugam eorum: ne comprenso indicium emanaret, occiderint comitem. Ad corpus regis primo amici, deinde satellites ac serui concurrerunt, tollentes sopitum uulnere, ac nihil sentientem, uiuere tamen ex calore & spiritu remanente in præcordijs senserunt: uicturum exigua ac propè nulla spes erat. Quidam

ex satellitibus secuti latronum uestigia, cum usq; ad iugum Parnasi nequicquam fatigati peruenissent, re infecta redierunt. Aggressi facinus Macedones ut inconsulte ita audacter cœptum, nec consulte & timide reliquerunt. Compotem iam sui regem amici postero die deferunt ad nauem: inde Corinthum: à Corintho per Isthmi iugum nauibus traductis, Aeginam traijciunt. Ibi adeo secreta eius curatio fuit, admittentibus neminem, ut fama mortuum in Asiam perferret. Attalus quoq; celerius q̃ dignum concordia fraterna erat, credidit. Nam & cum uxore fratris, & præfecto arci tanquam iam haud dubius regni heres est locutus. Quæ postea non fefellere Eumenem: et q̃q̃ dissimulare & tacite habere id, patiq; statuerat, tamen in primo congressu non temperauit quin uxoris petendæ præmaturam festinationem fratri obijceret. Romam quoq; fama de morte Eumenis perlata est. Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia, qui legatus ad uisendum statũ regionis eius, speculandáq; consilia Persei regis missus erat, redijt: congruentiáq; omnia criminibus ab Eumene allatis referebat: simul & adduxerat secũ Praxò à Delphis, cuius domus receptaculũ latronum fuerat: & L. Rammium Brundisinũ, qui talis indicij delator erat. Princeps Brundisij Rammius fuit: hospitio quoq; & duces Romanos omneis, & legatos, exterarũ quoq; gentium insignes, præcipue regios accipiebat. Ex eo notitia ei cum absente Perseo fuerat: literisq; spem amicitiæ interioris, magnæq; inde fortunæ facientibus, ad regem profectus: breui perfamiliaris haberi, trahiq; magis, q̃ uellet, in arcanos sermones est

cœptus. Promissis. n. ingentibus præmijs, petere instituit ab eo rex, quoniam duces omnes legatiq; Romani hospitio eius uti assuessent, quibus eorum ipse scripsisset, ut uenenum dandum curaret. Cuius scire se comparationem plurimum difficultatis & periculi habere, pluribus conscijs comparari: euentu præterea incerto esse, ut aut satis efficacia ad rem peragendam, aut tuta ad rem celandam dentur: se daturum quod nec in dando, nec datum ullo signo deprendi posset. Rammius ueritus ne, si abnuisset, primus ipse ueneni experimentum esset: facturum pollicitus, proficiscitur. nec Brundisium ante redire, q̃ conuento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem esse dicebatur, uoluit. Ad eum primũ indicio delato, iussu eius Romã simul uenit. itroductus in curiam, quæ acta erant exposuit. Hæc ad ea, quæ ab Eumene delata erant, accessere, quo maturius hostis Perseus iudicaretur: quippe quem non iustum modo apparare bellum regio animo, sed per omnia clãdestina grassari scelera latrociniorum ac ueneficiorum cernebant. Belli administratio ad nouos Coss. reiecta est: in præsentia tamen Cn. Sicinium Pr. cuius inter ciues & peregrinos iurisdictio erat, scribere milites placuit, qui Brundisium ducti, primo quoque tempore Apolloniam in Epirum traijcerentur ad occupandas maritimas urbes: ubi Cos. cui prouincia Macedonia obuenisset, classem appellere tuto, & copias per commodum exponere posset. Eumenes aliquandiu Aeginæ retentus periculosa & difficili curatione, cum primum tuto potuit, profectus Pergamum, præter pristinum odium recenti etiam scelere

Persei stimulante, summa ui parabat bellum. Legati eò ab Roma, gratulantes quod è tanto periculo euasisset, uenerunt. Cum Macedonicum bellum in annum dilatum esset, cæteris Pr. iam in prouincias profectis, M. Iunius & Sp. Lucretius, quibus Hispaniæ prouinciæ obuenerant, fatigato sæpe idem petendo senatu tandem peruicerunt, ut supplementum sibi ad exercitum daretur tria milia peditum, C & quinquaginta equites in Romanas legiones: in socialem exercitum V milia peditum, et CCC equites imperare socijs iussi. Hoc copiarum in Hispanias cum Pr. nouis portatum est. Eodem anno quia per recognitionem Postumij Cos. magna pars agri Campani, quem priuati sine discrimine passim possederant, recuperata in publicũ erat: M. Lucretius Tr. pl. promulgauit, ut agrum Campanum censores fruendum locarent: quod factum tot annis post captam Capuam non fuerat, ut in uacuo uagaretur cupiditas priuatorum. Cum in expectatione senatus esset, bello etsi non indicto, tamen iam decreto, qui regum suam, Persei qui secuturi amicitiam essent: legati Ariaratis, puerum filium regis secum adducentes Romam uenerunt. Quorũ oratio fuit, regem educandum filium Romam misisse: ut iam inde à puero assuesceret moribus Romanis, hominibusq;. Petere, ut eum non sub hospitum modo priuatorum custodia, sed publicæ etiam curæ ac uelut tutelæ uellent esse. Ea regis legatio grata senatui fuit. Decreuerunt ut Cn. Sicinius prætor ædeis instructas locaret, ubi filius regis comitesq; eius habitare possent. Et Thracum legatis apud se disceptantibus, & societatem amicitiamq; pe=

tentibus, & quod petebant datum est, & munera binûm milium æris summæ in singulos missa. Hos utiq; populos, quod ab tergo Macedoniæ Thracia esset, assumptos in societatem gaudebant. Sed ut in Asia quoq; & insulis explorata omnia essent, T. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miserunt. Adire eos Cretam et Rhodum iusserunt: simul renouare amicitiam: simul speculari, num sollicitati animi sociorum ab rege Perseo essent. In suspensa ciuitate ad expectationem noui belli, nocturna tempestate columna rostrata in Capitolio, bello punico Cos. cui collega Ser. Fuluius fuit, tota ad imum fulmine discussa est. Ea res prodigij loco habita, ad senatum relata est. Patres ad aruspices referre, & decem uiros adire libros iusserunt. Decem uiri lustrandum oppidum, supplicationem obsecrationemq; habendam, uictimis maioribus sacrificandum & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Mineruæ promontorium renunciarunt, ludos per X dies I O M primo quoq; die faciendos. Ea omnia cum cura facta, aruspices in bonum uersurum id prodigium, prolationemq; finium & interitum perduellium portendi responderunt: quod ex hostibus spolia fuissent ea rostra, quæ tempestas disiecisset. Accesserunt quæ cumularent religiones animis: Saturniæ nũtiatum erat sanguine per triduum in oppido pluuisse: Calateiæ asinum tripedem natum, & taurum cum quinq; uaccis uno ictu fulminis exanimatos: Oximi terra pluuisse. Horum quoq; prodigiorum causa res diuinæ factæ, & supplicatio unũ diem, feriæq; habitæ. Consules ad id tempus in prouincias non exierant: quia neq;, uti de

M. Popilio referrent, senatui obsequebantur: & nihil aliud decernere prius, statutum patribus erat. Aucta etiam inuidia est Popilij, literis eius, quibus iterum cũ Statellatibus Liguribus proconsul pugnasse se scripsit, ac se decem milia eorum occidisse: propter cuius iniuriam belli, cæteri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. Tum uero non absens modo Popilius, qui deditis contra ius ac fas bellum intulisset, & pacatos ad rebellium incitasset: sed Coss. quod non exirent in prouinciam, in senatu increpiti. Hoc consensu patrum accensi M. Marcius Sermo, & Q. Marcius Scylla tribuni plebis & Coss. mulctã se dicturos nisi in prouinciam exirent, denuntiarunt: & rogationem, quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in senatu recitarunt. Sanciebatur, ut qui ex Statellis deditis in libertatem restitutus ante Calendas Sextiles primas non esset, cuius dolo malo is in seruitutem uenisset, ut iuratus senatus decerneret, qui eam rem quæreret, animaduerteretq;. Ex autoritate deinde senatus eam rogationem promulgarunt. Priusquam proficiscerentur Coss. C. Cicereio prætori prioris anni ad ædẽ Bellonæ senatus datus est. Is expositis, quas in Corsica res gessisset, postulatoq; frustra triumpho: in monte Albano, quod iam in morem uenerat, ut sine publica autoritate fieret, triumphauit. Rogationem Marciam de Liguribus magno consensu plebes sciuit, iussitq;. Ex eo plebiscito C. Licinius Pr. consuluit senatum, quem quærere ex rogatione uellet. Patres ipsum eum quærere iusserunt. Tum demum Coss. in prouinciam profecti sunt, exercitumq; à M. Popilio cæpe=

ruit. Neq; tamen M. Popilius reuerti Romam audebat, ne causam diceret aduerso senatu, infestiore populo, apud Pr. qui de quæstione in se posita senatum consuluißet. Huic detrectationi eius Tr. pl. alterius rogationis denuntiatione occurrerunt: ut si non ante Idus Nouembres in urbem Romam introißet, de absente eo. C. Licinius statueret, ac iudicaret. Hoc tractus uinculo cum redißet, ingenti cum inuidia in senatum uenit. Ibi cum laceratus iurgijs multorum eßet, SC factum est, ut qui Ligurum post Q. Fuluium, L. Manlium Coss. hostes non fuißent, ut eos C. Licinius, Cn. Sicinius Prr. in libertatē restituēdos curarēt, agrumq; ijs trans Padum Cos. C. Popilius daret. Multa milia hominum hoc SC restituta in libertatem, transductisq; Padum ager est assignatus. M. Popilius rogatione Marcia bis apud C. Licinium causam dixit: tertio Pr. gratia Cos. absentis & Popiliæ familiæ precibus uictus, Idibus Martijs adeße reum iussit, quo die noui magistratus inituri erant honorem: ne diceret ius, qui priuatus futurus eßet. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est. Legati Carthaginienses eo tempore Romæ erant, & Gulussa filius Masinissæ: inter eos magnæ contentiones in senatu fuere. Carthaginienses querebantur: præter agrum, de quo ante legati ab Roma, qui re præsenti cognoscerent, missi eßent: amplius LXX oppida castellaq; agri Carthaginiensis biennio proximo Masinissam ui atque armis poßedisse. Id illi, cui nihil pensi sit, facile eße: Carthaginienses fœdere illigatos silere. Prohiberi enim extra

fines efferre arma. Quanquam sciant in suis finibus, si inde Numidas pellerent, se gesturos bellũ: illo haud ambiguo capite fœderis deterreri, quo diserte uetentur cum socijs P R bellum gerere. Sed iam ultra superbiam crudelitatemq; & auaritiam eius nõ pati posse Carthaginienses: missos esse qui orarent senatum, ut triũ harũ rerũ unã ab se ĩpetrari sinerent: ut uel ex æquo apud sociũ populũ, quid cuiusq; esset, disceptarẽt: uel pmitterẽt Carthagniẽsibus, ut aduersus iniusta arma pio iustoq; se tutarentur bello: uel ad extremũ, si gratia plus q̃ ueritas apud eos ualeret, semel statuerent, quid donatum ex alieno Masinissæ uellent. Modestius certe daturos eos, & scituros quid dedissent: ipsum nullum præterq̃ suæ libidinis arbitrio, finem facturum. Horum si nihil impetrarent, & aliquod suum post datam à P. Scipione pacem delictum esset: ipsi potius animaduerterent in se. Tutam seruitutem se sub dominis Romanis, q̃ libertatem expositam ad iniurias Masinissæ malle. Perire nanq; semel ipsis satius esse, q̃ sub acerbissimi carnificis arbitrio spiritum ducere. Sub hæc dicta lacrimantes procubuerunt, stratiq; humi non sibi magis misericordiam q̃ regi. Interrogari Gulussam placuit, quid ad ea responderet: aut si prius mallet, expromeret super qua re Romam uenisset. Gulussa neq; sibi facile esse dixit de ijs rebus agere, de quibus nihil mandati à patre haberet: neq; patri facile fuisse mandare, cum Carthaginienses nec de qua re acturi essent, nec omnino ituros se Romam indicauerint. In æde Aesculapij clandestinum eos per aliquot noctes consilium principum habuisse, unde

præterea

præterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam causam fuisse patri mittendi se Romam, qui deprecaretur senatũ, ne quid communibus inimicis criminantibus se crederent, quem ob nullam aliam causam nisi propter constantem fidem erga P R odissent. His utrinq; auditis, senatus de postulatis Carthaginiensium consultus, respondere ita iussit: Gulussam placere extemplo in Numidiam proficisci, & nuntiare patri, ut de ijs, de quibus Carthaginienses querantur, legatos quamprimum ad senatum mittat, denuntietq; Carthaginiensibus, ut ad disceptandum ueniant. Si aliquid possent, Masinissæ honoris causa & fecisse & facturos esse. ius gratiæ non dare: agrum qua cuiusq; sit, possideri uelle: nec nouos statuere fines, sed ueteres obseruari in animo habere. Carthaginiensibus uictis se & urbes & agros concessisse, non ut in pace eriperent per iniuriam, quæ iure belli non ademissent. Ita regulus Carthaginiensesq; dimissi. Munera ex instituto data utrisq;, aliaq; hospitalia comiter conseruata. Sub idem tempus Cn. Seruilius Cepio, Ap. Claudius Cento, T. Annius Luscus, legati ad res repetendas in Macedoniam renuntiandamq; amicitiam regis missi, redierunt: qui iam sua sponte infestum Persi senatũ insuper accenderũt, relatis ordine quæ uidissent, quæq; audissent. Vidisse se per omnes urbes Macedonũ summa ui parari bellum. Cum ad regem peruenissent, per multos dies conueniendi eius potestatem non factam. Postremo cum desperato iam colloquio profecti essent, tum demum se ex itinere reuocatos, & ad eum introductos esse. Suæ orationis summã fuisse, fœdus cum

Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renouatum: in quo diserte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi socios P R lacessere bello. Exposita deinde ab se ordine, quæ ipsi nuper in senatu Eumenen uera omnia & comperta referentem audissent. Samothracæ præterea per multos dies occultum consilium cum legationibus ciuitatium Asiæ regem habuisse. Pro his iniurijs satisfieri senatum æquum censere, reddiq; sibi res socijsq; suis, quas contra ius fœderis habeat. Regem ad ea primo accensum ira inclementer locutum, auaritiam superbiamq; Romanis obijcientem frequenter: quod alij super alios legati uenirent, speculari dicta factaq; sua: quod se ad nutum imperiumq; eorum omnia dicere ac facere æquum censerent: postremo multum ac diu uociferatum reuerti postero die iussisse, scriptum se responsum dare uelle: tum ita sibi scriptum traditum esse. Fœdus cum patre ictum ad se nihil pertinere. Id se renouari, non quia probaret, sed quia in noua possessione regni patiēda omnia essent, passum. Si nouum fœdus secum facere uellent, conuenire prius de conditionibus debere: & si in animum inducerent ut ex æquo fœdus fieret, & se uisurum quid sibi faciundū esset, & illos credere reipub. consulturos. Atque ita se proripuisse, et summoueri è regia omnes cœptos: tum se amicitiam et societatem renuntiasse. Qua uoce eum accensum restitisse, atq; uoce clara denuntiasse sibi, ut triduo regni sui decederent finibus. Ita se profectos, nec sibi aut uenientibus, aut manentibus quidquam hospi-

taliter aut benigne factum. Thessali deinde Aetoliq; legati auditi. Senatui, ut scirent quamprimum quibus ducibus usura respub. esset, literas mitti consulibus placuit: ut uter eorũ esset, Romam ad magistratus creandos ueniret. Nihil magnopere qđ memorari attineat reipub. eo anno consules gesserant, magis è repub. uisum erat cõprimi ac sedari exasperatos Ligures. Cum Macedonicum bellũ expectaretur, Gentium quoq; Illyriorum regẽ suspectum Issenses legati fecerunt: simul questi fines suos secundo populatum: simul nuntiantes uno animo uiuere Macedonum atq; Illyriorum regẽ, communi consilio parare Romanis bellum: & specie legatorũ Illyrios speculatores Romæ esse: Perse autore missos ut quid ageretur, scirent. Illyrij uocati in senatum: qui cum legatos se esse missos ab rege dicerent ad purganda crimina, si qua de rege Issenses deferrent: quæsitum & quid ita non adissent magistratum, ut ex instituto loca lautia acciperẽt: sciretur deniq; uenisse eos, & sup qua re uenissent. Hæsitãtibus in respõso, ut curia excederẽt, dictũ: responsum tanq̃ legatis, ut q adire senatũ non postulassent, dari non placuit: mittendosq; ad regem legatos censuerunt, qui nuntiarent, qui socij quererentur apud senatum exustum à rege agrum. non æquum eũ facere, qui ab socijs suis nõ abstineret iniuriã. In hanc legationem missi, A. Terẽtius Varro, C. Pletorius, C. Cicereius Ex Asia qui circa socios reges missi erant legati redierunt, qui renuntiarunt Eumenen in ea, Antiochũ in Syria, Ptolemæũ in Alexandria sese conuenisse. Omnes sollicitatos legationibus Persei, sed egregie in fide permanere, pollici-

tosq; omnia, quæ P R imperasset, præstaturos. & ciuitates socias adisse: cæteras satis fidas, solos Rhodios fluctuanteis & imbutos Persei consilijs inuenisse. Venerant Rhodij legati ad purganda ea, quæ uulgo iactari de ciuitate sciebant: cæterum senatum ijs dari cum noui consules magistratum inissent, placuit. Belli apparatum non differendum censuerunt. C. Licinio Pr. negotium datur, ut ex ueteribus quinqueremibus in naualibus Romæ subductis, quæ possent usui esse, reficeret, pararetq; naues quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendum deesset, C. Memmio collegæ in Siciliam scriberet, ut eas quæ in Sicilia naues essent, reficeret, atque expediret, ut Brundisium primo quoque tempore mitti possent. Socios nauales libertini ordinis in uiginti & quinque naues ex ciuibus Romanis C. Licinius Pr. scribere iussus, in quinque & uiginti parem numerum Cn. Sicinius socijs imperaret: idē Pr. peditum VIII milia, CCCC equites à socijs Latini nominis exigeret. Hunc militem qui Brundisij acciperet atque in Macedoniam mitteret, A. Attilius Seranus, qui priore anno Pr. fuerat, deligitur, C. Sicinius Pr. qui exercitum paratum ad traijciendum haberet. C. Popilio Cos. ex autoritate senatus C. Licinius Pr. scribit, ut et legionem secundam, quæ maxime ueterana in Liguribus erat: et socios Latini nominis IIII milia peditum, CC equites Idib. Feb. Brundisij adesse iuberet. Hac classe & hoc exercitu Cn. Sicinius prouinciam Macedoniam obtinere, donec successor ueniret, iussus, prorogato in annum imperio. Ea omnia, quæ senatus censuit, impigre facta sunt. Duodequadragin-

ta quinqueremes ex nanalibus deductæ: qui deducę-
ret eas Brundisium, L. Porcius Licinius præpositus:
duodecim ex Sicilia mißæ. Ad frumentum classi exer-
cituiq; coemendum, in Apuliam Calabriamq; tres le-
gati missi, Sex. Digitius, T. Iuuentius, M. Cæcilius. Ad
omnia præparata, Cn. Sicinius Pr. paludatus ex urbe
profectus, Brundisiũ uenit. Exitu propè anni C. Po-
pilius Cos. Romam rediјt, aliquanto serius quàm se-
natus censuerat: cui primo quoque tempore magistra-
tus creari, cum tantum bellũ immineret, iussum erat.
Itaque non secundis auribus patrum auditus est Cos.
cum in æde Bellonæ de rebus in Liguribus gestis dis-
sereret. Succlamationes frequentes erant interrogatio-
nesq;, cur scelere fratris oppressos Ligures in liber-
tatem non restituisset. Comitia consularia in quã edi
cta erant diem ad XII Cal. Mar. sunt habita. Cre-
ati Coss. P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus. Po-
stero die prætores facti, C. Sulpitius Galba, L. Furius
Philus, L. Canuleius Diues, C. Lucretius Gallus, C. Ca-
ninius Rebilus, L. Iulius Annalis. His prætoribus pro-
uinciæ decretæ, duæ iure Romæ dicendo, Hispania, &
Sicilia, & Sardinia, ut uni sors integra esset quò se-
natus censuisset. Consulibus designatis imperauit se-
natus, ut qua die magistratum inissent, hostijs maio-
ribus rite mactatis precarentur, ut quod bellum P R
in animo haberet gerere, ut id prosperum eueniret.
Eodem die decreuit senatus, C. Popilius Cos. ludos per
dies X Ioui Opt. Max. uoueret, donaq; circa omnia
puluinaria dari, si R P x annos in eodem statu fu-
isset. Ita ut censuerant, in Capitolio uouit Cos. ludos

fieri, donariaq; dari, quanta ex pecunia decreßet senatus: cũ centũ & quinquaginta non minus adeßent, præeunte uerba Lepido pontifice maximo id uotum susceptum est. Eo anno sacerdotes publici mortui, L. Aemilius Pappus Xuir sacrorum, & Q. Fulvius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat censor. Hic fœda morte perijt. Ex duobus filijs eius, qui tum in Illyrico militabant, nuntiatum alterum decessiße, alterum graui & periculoso morbo ægrum eße. Obruit animum simul luctus metusq;: mane ingressi cubiculum serui laqueo dependentem inuenere. Erat opinio, post censuram minus compotem fuiße sui: uulgo Iunonis Laciniæ iram ob spoliatum templum alienaße mentem ferebant. Suffectus in Aemilij locum Xuir M. Valerius Messala, in Fuluij pontifex Cn. Domitius Aenobarbus, oppido adolescens sacerdos lectus. P. Licinio, C. Cassio Coss. non urbs tantum Roma, nec terra Italia, sed omnes reges ciuitatesq; quæ in Europa quæq; in Asia erant, conuerterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenen cum uetus odium stimulabat, tum recens ira, quod scelere eius propè ut uictima mactatus Delphis eßet. Prusias Bithyniæ rex statuerat abstinere armis, euentumq; expectare. Nam neque pro Romanis se æquum censere aduersus fratrem uxoris arma ferre: & apud Persea uictorem ueniam per sororem impetrabilem fore. Ariarates Cappadocum rex præterquam quod Romanis suo nomine auxilia pollicitus erat: ex quo est iunctus Eumeni affinitate, in omnia belli pa-

cisq; se consociauerat consilia. Antiochus imminebat quidem Aegypti regno & pueritiam regis, & inertiam tutorum spernens: & ambigendo de Coelesyria causam belli se habiturum existimabat: gesturumq; sine ullo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum: tamen omnia & per suos legatos senatui, & ipse legatis eorum eximie pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrij erat: tutores & bellum aduersus Antiochum parabant, quo uindicarent Coelemsyriam, & Romanis omnia pollicebantur ad Macedonicum bellum. Masinissa & frumento iuuabat Romanos, & auxilia cum elephantis Misagenenq; filiũ mittere ad bellum parabat. Consilia autem in omnem fortunã ita disposita habebat. Si penes Romanos uictoria esset, suas quoq; in eodẽ statu mansuras res, neq; ultra quidquã mouendum: non enim passuros Romanos uim Carthaginiensibus afferri. Si fractæ essent opes Romanorũ, quæ tum protegerẽt Carthaginienses, suam oẽm Africam fore. Gẽtius rex Illyriorũ fecerat potius cur suspectus esset Romanis, quã satis statuerat utrã foueret partẽ: impetuq; magis quã consilio ijs aut illis se adiuncturus uidebatur. Cotys Thrax Odrysarum rex euidenter Macedonũ partis erat. Hæc sententia regibus cũ esset de bello, in liberis gentibus populisq;, plebs ubiq; omnis fermè, ut solet, deterioribus erat ob regẽ Macedonasq; inclinata: principũ diuersa cerneres studia. Pars ita in Romanos effusi erant, ut autoritatẽ immodico fauore corrũperent: pauci ex ijs iustitia imperij Romani capti: plures ita, si præcipuam

operam nauassent, potentes sese in ciuitatibus suis futu ros rati. Pars altera regiæ adulationis erat, quos æs alienum & desperatio rerum suarum eodem manen te statu, præcipites ad nouanda omnia agebat: quosdã uentosum ingenium, quia Perseus magis auræ popu-laris erat. Tertia pars optima eadem & prudentis-sima, si utique optio domini potioris daretur, sub Ro-manis q̃ sub rege malebat esse: si liberum inde arbi-trium fortunæ esset, neutram partem uolebant poten tiorem altera oppressa fieri: sed illibatis potius uiribus utriusq; partis pacem ex eo manere: ita inter utrosq; optimã conditionem ciuitatium fore, protegente altero semper inopẽ ab alterius iniuria. Hæc sentientes cer-tamina fautorum utriusq; partis taciti ex tuto specta-bant. Coss. quo die magistratum inierunt ex SC cum circa oĩa fana, in quibus lectisterniũ maiorem partem anni esse solet, maioribus hostijs immolassent, inde pre ces suas acceptas ab dijs immortalibus ominati, sena-tui rite sacrificatum precationemq; de bello factã re-nuntiarũt. Aruspices ita responderunt, si q̃d rei nouæ inciperetur, id maturandũ esse: uictoriã, triumphum, prorogationem imperij portendi. Patres quod faustum felixq; P R esset, centuriatis comitijs primo quoq; die ferre ad populum Coss. iusserunt: ut quod Perseus Phi lippi filius, Macedonum rex aduersus fœdus cum pa tre Philippo ictum, & secum post mortem eius reno uatum, socijs P R arma intulisset, agros uastasset, ur-besq; occupasset: quodq; belli parãdi aduersus P R con silia inisset, arma, milites, classem eius rei causa compa-rasset: ut, nisi de ijs rebus satisfecisset, bellũ cum eo ini-

retur.

retur. Hæc rogatio ad populum lata est. S C inde factum est, ut consules inter se prouincias Italiam & Macedoniam compararent, sortirentur'ue. Cui Macedonia obuenisset, ut is regem Persea, quiq; eius sectam secuti essent, nisi P R satisfecissent, bello persequeretur. Legiones quatuor nouas scribi placuit, binas singulis Coss. Id præcipue prouinciæ Macedoniæ datum, quod cum alterius Cos. legionibus quina milia & duceni equites ex uetere instituto darentur in singulas legiones: in Macedoniam sena milia peditum scribi iussa, equites treceni æqualiter in singulas legiones. & in sociali exercitu consuli alteri auctus numerus, X V I milia peditum, D C C C equites, præter eos, quos Cn. Sicinius duxisset D C equites, in Macedoniam traijceret. Italiæ satis uisa X I I milia sociorum peditum, D C equites. Illud quoq; præcipuum datum sorti Macedoniæ, ut centuriones militesq; ueteres scriberet quos uellet Cos. usq; ad quinquaginta annos. In tribunis militum nouatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod Coss. ex S C ad populum tulerunt, ne trib. mil. eo anno suffragijs crearētur, sed Cos. prætorumq; in ijs faciendis iudicium arbitriumq; esset. Inter prætores ita partita imperia. Prætorem, cuius sors fuisset ut iret quò senatus censuisset, Brundisium ad classem ire placuit: utq; ibi recognosceret socios nauales, dimissisq; si qui parum idonei essent, supplementum legeret ex libertinis: & daret operam, ut duæ partes ciuium Romanorum, tertia sociorum esset. Commeatus classi legionibusq; ut ex Sicilia Sardiniaq; subueherentur, prætoribus, qui eas prouincias sortiti essent,

mandari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardisq́; imperarent, utq́; id frumentum ad exercitum in Macedoniam portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus est sortitus, L. Furius Philus Sardiniam, L. Canuleius Hispaniam, C. Sulpicius Galba urbanam iurisdictionem, L. Iulius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quò senatus censuisset sors euenit. Inter Coss. magis cauillatio q̃ magna contentio de prouincia fuit. Cassius sine sorte se Macedoniam oppugnaturũ dicebat, nec posse collegam saluo iureiurando secum sortiri. Praetorem eum, ne in prouinciam iret, in concione iurasse, se stato loco statisq́; diebus sacrificia habere, quae absente se recte fieri non possent: quae non magis Cos. q̃ praetore absente recte fieri possent. Si senatus non quid uellet in consulatu potius, q̃ quid in praetura iurauerit P. Licinius, animaduertendum esse censeat: se tamen futurum in senatus potestate. Consulti patres, cui consulatum P R non negasset, ab se prouinciam negari superbum rati, sortiri consules iusserunt. P. Licinio Macedonia, C. Cassio Italia obuenit. Legiones inde sortiti sunt: prima & tertia in Macedoniam traijcerentur: secunda & quarta ut in Italia remanerent. Delectus Coss. multo intentiorem quàm aliâs curam habebant. Licinius ueteres quoque scribebat milites centurionesq́;: & multi uoluntate nomina dabant, quia locupletes uidebant qui priore Macedonico bello, aut aduersus Antiochum in Asia stipendia fecerant. Cum tribuni militum centuriones sed primum quenque citarent, tres & XX centuriones qui primos pilos duxerant, citati

Tr.pl.appellarunt. Duo ex collegio, M. Fuluius Nobilior, & M. Claudius Marcellus ad Coss. reijciebant. Eorum cognitionem esse debere, quibus delectus quibusq; bellum mandatum esset. Cæteri cogniturcs se de quo appellati essent aiebant, & si iniuria fieret auxilium ciuibus laturos. Ad subsellia Tr. res agebatur. Eò M. Popilius consularis aduocatus, centuriones, & consul uenerunt. Cos. inde postulanti ut in concione ea res ageretur, populus in concionem aduocatus. Pro centurionibus M. Popilius, qui biennio ante consul fuerat, ita uerba fecit. Militares homines, & stipendia iusta, & corpora & ætate & assiduis laboribus confecta habere: nihil recusare tamen quo minus operam P R dent, id tantum deprecari, ne inferiores ijs ordines q̃ quos cum militassent habuissent attribuerentur. P. Licinius Cos. S C recitari iussit. Primum, quod bellum senatus Perseo iussisset: deinde quod ueteres centuriones q̃ plurimum ad id bellum scribi censuisset: nec ulli, qui non maior annis quinquaginta esset, uacationem militiæ esse. Deprecatus est deinde, ne nouo bello, tam propinquo Italiæ, aduersus regem potentissimum, aut tribunos militum delectum habenteis impedirent: aut prohiberent Cos. quem cuiq; ordinem assignari è rep. esset, eum assignare. Si quid in ea re dubium esset, ad senatum reijcerent. Postq̃ Cos. quæ uoluerat dixit, Sp. Ligustinus ex eo numero qui Tr. pl. appellauerant, à Cos. & ab tribunis petijt, ut sibi paucas ad populum agere liceret. Permissu omnium ita locutus fertur. Sp. Ligustinus tribus Crustuminæ ex Sabinis sum oriundus Quirites. Pater mihi iugerum agri re-

liquit, & paruum tugurium, in quo natus educatusq́; sum, hodieq́; ibi habito. Cum primum in ætatem ueni, pater mihi uxorem, fratris sui filiam dedit: quæ secum nihil attulit præter libertatem pudicitiamq́;, & cum his fœcunditatem, quanta uel in diti domo satis esset. Sex filij nobis, duæ filiæ sunt, utræq; iam nuptæ. Filij IIII togas uiriles habent: duo prætextati sunt. Miles sum factus P. Sulpitio, C. Aurelio Coss. In eo exercitu, q in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui aduersus Philippum regem: tertio anno uirtutis causa mihi T. Quintius Flaminius decumum ordinem hastatum assignauit. Deuicto Philippo Macedonibusq́;, cum in Italiam portati ac dimissi essemus, continuo miles uoluntarius cum M. Porcio Cos. in Hispaniam sum profectus. Neminem omnium imperatorum, qui uiuant, acriorem uirtutis spectatorem ac iudicem fuisse sciunt, qui & illum & alios duces longa militia experti sunt. Hic me imperator dignum iudicauit, cui primum hastatum prioris centuriæ assignaret. Tertio iterum uoluntarius miles factus sum in eum exercitum, qui aduersus Aetolos & Antiochum regem est missus. à M. Cælio mihi primus princeps prioris centuriæ est assignatus. Expulso rege Antiocho, subactis Aetolis, reportati sumus in Italiam: & deinceps bis, quæ annua merebant legiones, stipendia feci. Bis deinde in Hispania militaui, semel Q. Fuluio Flacco, iterum T. Sempronio Graccho Pr. à Flacco inter cæteros, quos uirtutis causa secum ex prouincia ad triumphum deducebat, deductus sum. à T. Graccho rogatus, in prouinciam ij. Quater intra

paucos annos primum pilum duxi. quater & tricies
uirtutis causa donatus ab imperatoribus sum. sex ci-
uicas coronas accepi. XXII stipẽdia annua in exer
citu emerita habeo: & maior annis sum quinquagin=
ta. Quod si mihi nec stipendia omnia emerita essent,
nec dum ætas uacationem daret, tamen cum quatuor
milites pro me uno uobis dare P. Licini possem, æquũ
erat me dimitti. Sed hæc pro causa mea dicta acci-
piatis uelim: ipse me, quo ad quisquam, qui exercitus
scribit, idoneum militem iudicabit, nunquam sum ex-
cusaturus. Ordinem quo me dignum iudicent Tr. mi=
litum, ipsorum est potestatis: ne quis me uirtute in exer
citu præstet, dabo operam: ut semper ita fecisse me &
imperatores mei: & qui unà stipendia fecerunt, testes
sunt. Vos quoq; æquum est commilitones, & si appel=
lationis uobis usurpatis ius, cum adolescentes nihil ad-
uersus magistratuum senatusq; autoritatem usquam
feceritis, nunc quoq; in potestate senatus ac consulum
esse, & omnia honesta loca ducere, quibus remp. defen
suri sitis. Hæc ubi dixit, collaudatum multis uerbis con
sul ex concione in senatum duxit. Ibi quoq; ei ex au-
toritate senatus gratiæ actæ, tribuniq; militares in le=
gione prima primum pilum uirtutis causa ei assigna
runt. Cæteri centuriones omissa appellatione, ad dele-
ctum obediẽter responderunt. Quo maturius in pro=
uincias magistratus proficiscerentur, Latinæ Calend.
Iun. fuere: eoq; solẽni perfecto, C. Lucretius Pr. omni-
bus, quæ ad classem opus erant, præmissis, Brundi-
sium est profectus. Præter eos exercitus, quos Coss.
comparabant, C. Sulpicio Galbæ Pr. negotium datum,

ut quatuor legiones scriberet urbanas, iusto numero peditum equitumq́; : iisq́; IIII Tr. mil. ex senatu legeret qui præessent. Socijs Latini nominis imperaret XV milia peditum, M & CC equites. Is exercitus uti paratus esset quò senatus censuisset. P. Licinio Cos. ad exercitum ciuilem socialemq́; petenti addita auxilia, Ligurum MM, Cretenses sagittarij incertus numerus, quantum rogati auxilia Cretenses misissent. Numidæ item equites elephantiq́;. In eam rem legati ad Masinissam Carthaginiensesq́; missi, L. Postumius Albinus, Q. Terentius Culleo, C. Aburius. In Cretam item legatos tres ire placuit, A. Postumium Albinum, C. Decium, A. Licinium Neruam. Per idem tempus legati ab rege Perseo uenerunt. Eos in oppidum intromitti non placuit, cum iam bellum regi eorum & Macedonibus, & senatus decreſſet, & populus iussisset. in ædem Bellonæ in senatum introducti ita uerba fecerunt. Mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent. Si impetrari à senatu posset, ut ij reuocentur, regem de iniurijs, si quas socijs factas quererentur, arbitratu senatus satisfacturum esse. Sp. Caruilius, ad eam ipsam rem ex Græcia remissus ab Cn. Sicinio, in senatu erat. Is Perrebiam expugnatam armis, Thessaliæ aliquot urbes captas, cætera quæ aut ageret, aut pararet rex, cum argueret: respondere ad ea legati iussi postq̃ hæsitabant, negantes sibi ultra quicquam mandatum esse: iussi renuntiare regi: Cos. P. Licinium breui cum exercitu futurum in Macedonia esse. Ad eum, si satisfacere in animo esset, mitteret legatos: Romam quod præ-

terea mitteret non eſſe: neminem eorum per Italiam ire liciturum. Ita dimiſſis, P. Licinio Cos. mandatum, intra XI diem iuberet eos Italia excedere: & Sp. Caruilium mitteret, qui donec nauem conſcendiſſent, cuſtodiret. Hæc Romæ acta nondum profectis in prouinciam Coss. Iam Cn. Sicinius, qui priuſquam magiſtratu abiret, Brundiſium ad claſſem & ad exercitũ præmiſſus erat, traiectis in Epirum V M peditum, CCC equitibus, ad Nymphæum in agro Apolloniati caſtra habebat. Inde tribunos cum duobus milibus militum, ad occupanda Daſſaretiorum et Illyriorũ caſtella, ipſis acerſentibus præſidia, ut tutiores à finitimorum impetu Macedonum eſſent, miſit. Paucis poſt diebus Q. Marcius, A. Attilius, & P. & Sergius Cornelij Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam miſſi, Corcyram peditum mille ſecum aduexerunt: ibi inter ſe & regiones quas obirent, & milites diuiſerunt. Decimius miſſus eſt ad Gentium regem Illyriorum: quem, ſi aliquem reſpectum amicitiæ eum habere cerneret, tentare: aut etiam ad belli ſocietatem pellicere, iuſſus. Lentuli in Cephalleniam miſſi, ut in Peloponneſum traijcerent, oramq; maris in occidentem uerſi ante hyemem circũirent. Marcio & Attilio, Epirus Aetolia & Theſſalia circumeundæ aſſignãtur. Inde Boëtiam atque Euboëam aſpicere iuſſi, cum in Peloponneſum traijcere: ibi congreſſuros ſe cum Lentulis conſtituunt. Priuſquàm digrederentur à Corcyra, literæ à Perſeo allatæ ſunt: quibus quærebat, quæ cauſa Romanis aut in Græciam traijciendi copias, aut urbes occupandi eſſet. Cui reſcribi nihil placuit: nuntio ipſius

qui literas attulerat, dici, præsidij causa ipsarum urbium Romanos facere. Lentuli circumeuntes Peloponnesi oppida, cum sine discrimine omneis ciuitates adhortarētur, ut quo animo, qua fide adiuuaßent Romanos Philippi primum, deinde Antiochi bello, eodem aduersus Persea iuuarent: fremitum in concionibus audiebant: Achæis indignantibus eodem se loco eße, qui omnia à principijs Macedonici belli præstitißent Romanis, & Macedonum Philippi bello hostes fuissent: quo Meßenij atq; Elij, qui pro Antiocho hoste arma aduersus P R tulißent: ac nuper in Achaicum contributi concilium, uelut præmium belli se uictoribus Achæis tradi quererentur. Marcius & Attilius ad Gitanas Epiri oppidum X milia ab mari cū ascenderent, concilio Epirotarum habito cum magno omnium aßensu auditi sunt: & quadringentos iuuentutis eorum in Orestas, ut præsidio eßent liberatis ab se Macedonibus, miserunt. Inde in Aetoliam progressi, ac paucos ibi morati dies, dum in prætoris mortui locum alius sufficeretur, & Lycisco Pr. facto, quem Romanorum fauere rebus satis compertum erat, transierunt in Thessaliam. Eò legati Acarnanum, & Boëtorum exules uenerunt. Acarnanes nuntiare iussi, quæ Philippi primum, Antiochi deinde bello, decepti pollicitationibus regis aduersus P R commisißent, ea corrigendi occasionem illis oblatam. Si male meriti clementiam P R experti eßent, bene merendo liberalitatem experirentur. Boëtis exprobratum, societatem eos cum Perseo iunxisse. Iis, cum culpam in Ismeniam principē alterius partis conferrent, & quasdam

ciuitateis

ciuitates dissentientes in causam deductas: appariturum id esse Marcius respondit. singulis enim ciuitatibus de se ipsis consulendi potestatem facturos. Thessalorum Larissæ fuit concilium. Ibi & Thessalis benigna materia gratias agendi Romanis pro libertatis munere fuit: & legatis, quod & Philippi prius, & post Antiochi bello enixe adiuti à gente Thessalorum essent. hac mutua commemoratione meritorum accensi animi multitudinis ad omnia decernenda, quæ Romani uellent. Secundum hoc concilium legati à Perseo rege uenerunt, priuati maxime hospitij fiducia, quod ei paternum cum Marcio erat. Ab huius necessitudinis commemoratione orsi, petierunt legati, in colloquium ueniendi regi potestatem faceret. Marcius & se ita à patre suo accepisse dixit, amicitiam hospitiumq; cum Philippo fuisse: minime immemorem necessitudinis eius legationem eam suscepisse. Colloquium, si satis commode ualeret, non fuisse dilaturum: nunc, ubi primum posset, ad Peneum flumen, quà transitus ab Omolio Dium esset, præmissis qui nuntiarent regi, uenturos. Et tum quidem ab Dio Perseus in interiora regni recipit se, leui aura spei obiecta, quod Marcius ipsius causa suscepisse se legationem dixisset. Post dies paucos ad constitutum locum uenerunt. Magnus comitatus fuit regius, cum amicorum, tum satellitum turba stipante: non minore agmine legati uenerunt, & ab Larissa multis prosequentibus, et legationibus ciuitatium: quæ conuenerant Larissam, & renuntiare domum certa quæ audissent uolebant. Inerat cura insita mortalibus uidendi con-

gredientes nobilem regem, & populi principis terrarum omnium legatos. Postquam in conspectu steterunt dirimente amne, paulisper internuntiando cunctatio fuit, utri transgrederentur: aliquid illi regiæ maiestati, aliqd hi P R nomini, cũ præsertim Perseus petißet colloquium, existimabant deberi. ioco etiam Marcius cunctantes mouit. Minor, inquit, ad maiorem, & (quod Philippo ipsi cognomen erat) filius ad patrem transeat. Facile persuasum id regi est. Aliud deinde ambigebatur, cum q̃ multis transiret. Rex cum omni comitatu trãsire æquum censebat: legati uel cum tribus uenire iubebant, uel, si tantum agmen traduceret, obsides daret, nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantaucum, quos & legatos miserat, principes amicorum obsides dedit. Nec tam in pignus fidei obsides desyderati erant, q̃ ut appareret socijs, nequaquam ex dignitate pari congredi regem cum legatis. Salutatio non tanquam hostium, sed hospitalis ac benigna fuit, positisq; sedibus consederunt. Cum paulisper silentiũ fuisset: Expectari nos, inquit Marcius, arbitror, ut respondeamus literis tuis, quas Corcyram misisti: in quibus quæris, quid ita legati cum militibus uenerimus, & præsidia in singulas urbes dimittamus. Ad hanc interrogationem tuam, & nõ respondere uereor, ne superbum sit: et uera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi uideatur. Sed cum aut uerbis castigandus aut armis sit, qui fœdus rumpit: sicut bellum aduersus te alij quàm mihi mandatum malim: ita orationis acerbitatem aduersus hospitẽ, utcunq; est, subibo: sicut medici, cum salutis causa tristiora

remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te quæ facienda fuerit senatus fecisse censet, quod legatos Romam ad renouandum iudicat potius q̃ cum renouatum esset, uiolandum. Abrypolim socium atq; amicum populi Romani regno expulisti. Artetari interfectores, ut cæde (ne quid ultra dicam) lætatum appareret, recepisti: qui omnium Illyriorũ fidissimum Romano nomini regulum occiderant. Per Thessaliam & Maliensem agrum cum exercitu contra fœdus Delphos isti. Byzantijs item contra fœdus misisti auxilia. Cum Boëtijs socijs nostris secretam tibi ipsi societatem, quam non licebat, iureiurando pepigisti. Thebanos legatos Euersam & Callicritum uenientes à nobis, quærere malo quis interfecerit, quàm arguere. In Aetolia bellum intestinum & cædes principum per quos nisi per tuos factæ uideri possunt? Dolopes à te ipso euastati sunt. Eumenes rex, ab Roma cum in regnum rediret, propè ut uictima Delphis in sacrato loco ante aras mactatus quem insimulet, piget referre: quæ hospes Brundisinus occulta facinora indicet, certum habeo & scripta tibi omnia ab Roma esse, & legatos tuos renuntiasse. Hæc ne dicerentur à me, uno modo uitare potuisti, non quærendo quam ob causam exercitus in Macedoniam traijcerentur, aut præsidia ĩ sociorũ urbes mitteremus. Quærẽti tibi superbius tacuissemus, q̃ uera respondimus. Equidẽ pro paterno nostro hospitio faueo orationi tuæ, & opto ut aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud senatum causæ. Ad ea rex: Bonã causam, si apud iudices æquos ageretur, apud eosdem & accusatores

& iudices agam. Eorum autem, quæ obiecta sunt mihi, partim ea sunt quibus nescio an gloriari debeam, partim quæ fateri non erubescam, partim quæ uerbo obiecta, uerbo negare sit. Quid enim, si legibus uestris hodie reus sim, aut index Brundisinus, aut Eumenes mihi obijciat, ut accusare potius uere, q̃ conuiciari uideantur? Scilicet nec Eumenes, cum tam multis grauis publice ac priuatim sit, alium q̃ me inimicum habuit: neq; ego potiorem quenquam ad ministeria facinorum, quàm Rammium, quem neque unquam ante uideram, nec eram postea uisurus, inuenire potui: & Thebanorum, quos naufragio perisse constat, & Arteriat cædis mihi reddenda ratio est: in qua tamen nihil ultra obijcitur, quàm interfectores eius in regno exulasse meo. Cuius conditionis iniquitatem ita non sum recusaturus, si uos quoque accipitis, ut quicunque exules in Italiam aut Romam se contulerunt, his facinorum, propter quæ damnati sunt, autores uos fuisse fateamini. Si hoc & uos recusabitis & omnes aliæ gentes, ego quoque inter cæteros ero. Et Hercule quid attinet cuiquam exilium patere, si nusquam exuli futurus locus est? Ego tamen istos, ut primum in Macedonia esse admonitus à uobis comperi, requisitos abire ex regno iussi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tanquam causam dicenti reo obiecta sunt: illa tanquam regi, & quæ de fœdere, quod mihi est uobiscum, disceptationem habeant. Nam si est in fœdere ita scriptum, ut ne si bellum quidem quis inferat, tueri me regnum'q; meum liceat: mihi fatendum est, quod

me armis aduersus Abrypolim socium populi Romani defenderim, fœdus uiolatum esse. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & iure gentium ita comparatum est, ut arma armis propulsentur: quid tandem me facere decuit, cum Abrypolis fineis mei regni usque ad Amphipolim peruastasset, multa libera capita, magnam uim mancipiorum, multa milia pecorum abegisset? Quiescerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus peruenisset? At enim bello quidem iusto sum persecutus: sed uinci non oportuit eum, neque ea, quæ uictis accidunt pati: quorum casum cum ego subierim, qui sum armis lacessitus, quid potest queri sibi accidisse, qui causa belli fuit? Non sum eodem modo defensurus Romani, quod Dolopas armis coërcuerim: quia etsi non merito eorum, iure feci meo: cum mei regni, meæ ditionis essent, uestro decreto patri attributi meo. Nec, si causa reddenda sit, non uobis nec fœderatis, sed ijs, qui ne in seruos quidem sæua atque iniusta imperia probant, plus æquo & bono sæuisse in eos uideri possum: quippe Euphranorem præfectum à me impositum ita occiderunt, ut mors pœnarum eius leuissima fuerit. Ac cum processissem inde ad uisendas Larissam & Antrona & Pylleon, quo in propinquo multo ante debita uota persoluerem, Delphos sacrificandi causa ascendi. Et hic criminis augendi causa cum exercitu me fuisse adijcitur: scilicet, ut, quod nunc uos facere queror, urbes occuparem, arcibus imponerem præsidia. uocate in conciliũ Græciæ ciuitates, per quas iter feci: queratur unusquilibet militis mei iniuriam,

non recusabo quin simulato sacrificio aliud petisse uidear. Aetolis & Byzantijs præsidia misimus, & cum Boëtis amicitiam fecimus: Hæc qualiacunque sunt, per legatos meos non solum indicata, sed etiam excusata sunt sæpe in senatu uestro: ubi aliquos ego disceptatores, non tam æquos, quàm te Q. Marci paternum amicum & hospitem, habebam. Sed nondum Romam accusator Eumenes uenerat, qui calumniando omnia detorquendóq; suspecta & inuisa efficeret: & persuadere uobis conaretur, non posse Græciam in libertate esse & uestro munere frui, quoad regnum Macedoniæ incolume esset. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquam Antiochum ultra iuga Tauri remotum: grauiorem multo Asiæ, quàm Antiochus fuerit, Eumenen esse: nec conquiescere socios uestros posse, quoad regia Pergami sit: eam arcem supra capita finitimarum ciuitatium impositam. Ego hæc Q. Marci & A. Attili, quæ aut à uobis obiecta, aut purgata à me sunt, talia esse scio, ut aures, ut animi audientium sint: nec tam referre, quid ego aut qua mente fecerim, quàm quomodo id uos factum accipiatis. Conscius mihi sum, nihil me scientem deliquisse: &, si quid fecerim imprudētia lapsus, corrigi me & emendari castigatione hac posse. Nihil certe insanabile, nec quod bello & armis persequendum esse censeatis, commisi: aut frustra clementiæ, grauitatisq; uestræ fama uulgata per gentes est, si talibus de causis, quæ uix querela & expostulatione dignæ sunt, arma capitis, & regibus socijs bella infertis. Hæc dicenti tum assen=

ſus Marcius, autor fuit mittendi Romam legati, cum experienda omnia ad ultimum, nec prætermittendum ſpem ullam cenſuiſſet. Reliqua conſultatio erat, quonam modo tutum iter legatis eſſet. Ad id cum neceſſaria petitio indutiarum uideretur, cuperetq; Marcius, neque aliud colloquio petiſſet, grauate & in magnam gratiam petentis conceſſit. Nihil enim ſatis paratum ad bellum in præſentia habebant Romani, non exercitum, non ducem: cum Perſeus, ni ſpes uana pacis occæcaſſet conſilia, omnia præparata atque inſtructa haberet, & ſuo maxime tempore atque alieno hoſtibus incipere bellum poſſet. Ab hoc colloquio, fide indutiarum interpoſita, legati Romani in Boëtiam comparati ſunt. Ibi iam motus cœperat eſſe, diſcedentibus à ſocietate communis conſilij Boëtorum quibuſdam populis: ex quo renuntiatum erat reſpondiſſe legatos, appariturum quibus populis proprie ſocietatem cum rege iūgi diſplicuiſſet. Primi à Cheronia legati, deinde à Thebis in ipſo itinere occurrerunt, affirmantes non interfuiſſe ſe quo ſocietas ea decreta eſſet concilio: queis legati nullo in præſentia reſponſo dato, Chaladem ſe ſequi iuſſerunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitijs prætorijs Boëtorum uicta pars iniuriā perſequens, coacta multitudine decretum fecit Thebis, ne Boëtarchæ urbibus reciperētur. Exules Theſpias uniuerſi conceſſerunt: inde (recepti enim ſine cunctatione erant) Thebas iam mutatis animis reuocati decretum faciunt, ut XII, qui priuati cœtum & concilium habuiſſent, exilio multarentur.

Nouus deinde prætor, Iſmenias is erat uir nobilis, ac potens: capitalis pœnæ abſentes eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Lariſſam profecti, cauſam cum Perſeo ſocietatis in Iſmeniam contulerant. Ex contentione ortum certamen: utriuſq; tamen partis legati ad Romanos uenerunt, & exules accuſatoresq; Iſmeniæ, & Iſmenias ipſe. Chalcidem ut uentum eſt, aliarum ciuitatium principes, id quod maxime gratum erat Romanis, ſuo quique proprio decreto Perſei ſocietatem aſpernati, Romanis ſe adiungebant: Iſmenias gentem Boëtorum in fidem Romanorum permitti æquum cenſebat. Inde certamine orto, niſi in tribunal legatorum perfugiſſet, haud multũ abfuit, quin ab exulibus fautoribusq; eorum interficeretur. Thebæ quoq; ipſæ, quod Boëtiæ caput eſt, in magno tumultu erant, alijs ad regem trahentibus ciuitatem, alijs ad Romanos: & turba Coronæorum Aliartiorumq; conuenerat ad defendẽdum decretum regiæ ſocietatis. Sed conſtantia principum, docentium cladibus Philippi Antiochiq; quanta eſſet uis & fortuna imperij Romani, uicta eadem multitudo, & ut tolleretur regia ſocietas, decreuit, & eos, qui autores paciſcendæ amicitiæ fuerant, ad ſatisfaciendum legatis Chalcidem miſit, fideiq; legatorum commendari ciuitatem iuſſit. Thebanos Marcius et Attilius læti audierunt, autoresq; & his ſeparatim ſingulis fuerunt ad renouandam amicitiam mittendi Romam legatos. Ante omnia exules reſtitui iuſſerunt, et autores regiæ ſocietatis decreto ſuo damnarunt. Ita, quod maxime uolebant, diſcuſſo Boëtico conſilio, Peloponneſum proficiſcuntur,

ciscuntur, Serg. Cornelio Chalcidem accersito. Argis præbitum est ijs concilium: ubi nihil aliud à gente Achæorum petierunt, q̃ ut mille milites darent. Id præsidium ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Græciam traijceretur, missum est. Marcius & Attilius, peractis quæ agenda in Græcia erãt, principio hyemis Romam redierunt. Inde legatio sub idem tempus in Asiam circũ insulas missa. Tres erant legati, T. Claudius, P. Postumius, M. Iunius. Ii circumeuntes, hortabantur socios ad suscipiendum aduersus Persea pro Romanis bellum: & quo quæq; opulentior ciuitas erat, eo accuratius agebant: quia minores secuturæ maiorum autoritatem erant. Rhodij maximi ad omnia momenti habebantur: quia non fauere tantum, sed adiuuare etiam uiribus suis bellũ poterant, XL nauibus autore Hegesilo comparatis. Qui cũ in summo magistratu esset (prytanin ipsi uocant) multis rationibus peruicerat Rhodios: ut omissa, quam sæpe uanam experti essent, regum fouendorum spe, Romanam societatem, unam tum in terris uel uiribus, uel fide stabilem, retinerent. Bellũ imminere cum Perseo: desyderaturos Romanos eundem naualem apparatũ, quem nuper Antiochi, quem Philippi ante bello uidissent: trepidaturos tum repente paranda classe cum mittenda esset, nisi reficere naues, nisi instruere naualibus socijs cœpissent. Id eo magis enixe faciundum esse, ut crimina delata ab Eumene, fide rerum refellerent. His incitati XL nauium classem instructam, ornatamq; legatis Romanis aduenientibus, ut non expectatam adhortationem esse appareret, ostenderunt.

Et hæc legatio magnum ad conciliandos animos ciuitatum Asiæ momentum fuit. Decimius unus sine ullo effectu, captarum etiam pecuniarum ab regibus Illyriorum suspicione infamis, Romam rediјt. Perseus cum à colloquio Romanorum in Macedoniam recepisset sese, legatos Romam de inchoatis cum Marcio conditionibus pacis misit: & Byzantium & Rhodum literas legatis ferendas dedit. In literis eadem sententia ad omnes erat: collocutum se cum Romanorum legatis: quæ audisset, quæq; dixisset, ita disposita, ut superior fuisse in disceptatione uideri posset. Apud Rhodios legati addiderunt, confidere pacem futuram. Autoribus enim Marcio atq; Attilio, missos Romam legatos. Si pergerent Romani contra fœdus mouere bellum, tum omni gratia omni ope enitendum fore Rhodiјs, ut reconcilient pacem. Si nihil deprecando proficiant, di agendum ne omnium rerum ius ac potestas ad unum populum perueniat: cum cæterorum id interesse tum præcipue Rhodiorum, qui plus inter alias ciuitates dignitate atq; opibus excellant: quæ serua atq; obnoxia fore, si nullus alio` sit quàm ad Romanos respectus. Magis & literæ & uerba legatorum benigne sunt audita, q̃ momentum ad mutandos animos habuerunt: potentior esse partis melioris autoritas cœperat. Responsum ex decreto est, optare pacẽ Rhodios: si bellum esset, ne quid ab Rhodiјs speraret aut peteret rex, quod ueterem amicitiam multis magnisq; meritis pace belloq; partam diiungeret sibi ab Romanis. Ab Rhodo redeuntes, Boëtiæ quoq; ciuitates & Thebas, & Coronæam, & Aliartum adierunt,

quibus expressum inuitis existimabatur, ut relicta regia societate Romanis adiungerentur. Thebani nihil moti sunt: quanquam nonnihil & damnatis principibus & restitutis exulibus, succensebant Romanis. Coronaei & Aliartij fauore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt, praesidium petentes, quo se aduersus impotentem superbiam Thebanorũ tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est: praesidiũ se propter indutias cum Romanis factas mittere non posse: tamen suadere, ita à Thebanorum iniurijs quà possent ut se uindicarent, ne Romanis praeberent causam in se saeuiendi. Marcius & Attilius Romam cum uenissent, legationem in Capitolio ita renuntiarunt, ut nulla re magis gloriarẽtur, quàm decepto per indutias & spem pacis rege. Adeo.n. apparatibus belli fuisse instructum, ipsis nulla parata re, ut omnia opportuna loca praeoccupari ante ab eo potuerint, quàm exercitus in Graeciã traijceretur. Spatio autem indutiarum sumpto uenturum illũ nihilo paratiorẽ, Romanos omnibus instructiores rebus coepturos bellum. Boëtorum quoque se concilium arte distraxisse, ne coniungi amplius ullo consensu Macedonibus possent. Haec, ut summa ratione acta, magna pars senatus approbabat: ueteres, & moris antiqui memores, negabant se in ea legatione Romanas agnoscere artes. Non per insidias & nocturna praelia, nec simulatam fugam improuisosq; ad incautum hostem reditus, nec ut astu magis quàm uera uirtute gloriarentur, bella maiores gessisse. Indicere prius quàm gerere solitos bella, denuntiare etiam, interdum locum finire, in quo dimicaturi

essent. Eadem fide indicatum Pyrrho regi medicum uitæ eius insidiantem: eadem Faliscis uinctum traditum proditorem liberorum regis. Hæc Romana esse, non uersutiarum Punicarum, neq; calliditatis Græcæ, apud quos fallere hostem quàm ui superare gloriosius fuerit. Interdum in præsens tempus plus profici dolo q̃ uirtute: sed eius demum animum in perpetuum uinci, cui confessio expressa sit: se neq; arte, neq; casu, sed collatis comminus uiribus iusto ac pio esse bello superatum. Hæc seniores, quibus noua hæc minus placebat sapientia: uicit tamen ea pars senatus, cui potior utilis quàm honesti cura erat, ut comprobaretur prior legatio Marcij: & eodem rursus in Græciam cum quinqueremibus remitteretur, iubereturq́; cætera, uti è rep. maxime uisum esset, agere. A. quoq; Attilium miserunt ad occupandam Larissam in Thessalia, timentes ne, si induciarum dies exisset, Perseus præsidio eò misso, caput Thessaliæ in potestate haberet. duo milia peditum Attilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agendam iussus. & P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, CCC milites Italici generis dati, ut Thebis daret operam, ut in potestate Boëtia esset. His præparatis, q̃q̃ ad bellum consilia erant destinata, senatum tamen præberi legatis placuit. Eadem ferè quæ in colloquio ab rege dicta erant, relata ab legatis. Insidiarum Eumeni factarum crimen, & maxima cura, & minime tamen probabiliter, manifesta enim res erat: defensum. Cætera deprecatio erat: sed non eis animis audiebantur, qui aut doceri, aut flecti possent. Denuntiatum extemplo mœnibus urbis Romæ, Italia

intra XXX diem excederent. P. Licinio deinde Cos. cui Macedonia prouincia obuenerat, denuntiatū, ut exercitui diem primam quanq; diceret ad conueniendum. C. Lucretius Pr. cui classis prouincia erat, cum XL quinqueremibus ab urbe profectus: nam ex refectis nauibus alias in alium usum retineri ad urbem placuit. Præmissus à Pr. est frater Lucretius cum quinquereme una: iussusq; ab socijs ex fœdere acceptis nauibus ad Cephaleniam classi occurrere: ab Rheginis triremi una, ab Locris duabus, ab Vritibus quatuor, præter oram Italiæ superuectus Calabriæ extremum promontorium in Ionio mari, Dyrracium traijcit. Ibi decem ipsorum Dyrracinorum, XII Issæorum, LIIII Gentij regis lembos nactus, simulans se credere eos in usum Romanorum comparatos esse, omnibus abductis, die tertio Corcyram, inde protinus in Cephaleniam traijcit. C. Lucretius Pr. ab Neapoli profectus, superato freto, die quinto in Cephaleniam transmisit. Ibi stetit classis, simul opperiens ut terrestres copiæ traijcerentur, simul ut onerariæ ex agmine suo per altum dissipatæ consequerentur. Per hos forte dies P. Licinius Cos. uotis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab urbe profectus est. Semper quidem ea res cum magna dignitate, ac maiestate geritur: præcipue conuertit oculos animosq;, cum ad magnum nobilemq; aut uirtute, aut fortuna hostem, euntem Cos. prosequuntur. Contrahit enim non officij modo cura, sed etiam studium spectaculi, ut uideant ducem suum, cuius imperio consilioq; summam R P tuendam permiserunt. Subit deinde cogi-

tatio animum, qui belli casus, q̃ incertus fortunæ euentus, communisq; Mars belli sit: aduersa secunda, quæq; inscitia & temeritate ducum clades sæpe acciderint: quæ contra bona prudentia & uirtus attulerit. Quẽ scire mortalium, utrius mentis, utrius fortunæ Cos. ad bellum mittant: triumphantem ne mox cum exercitu uictore scandentem Capitolium, ad eosdem deos, à quibus proficiscatur, uisuri: an hostibus eam præbituri lætitiam sint. Persi autem regi, aduersus quem ibatur, famam & bello clara Macedonum gens, & Philippus pater, inter multa prospere gesta Romano etiam nobilitatus bello, præbebat: tum ipsius Persei nunquam, ex quo regnum accepißet, desitum belli expectatione celebrari nomen. cum his cogitationibus omnium ordinum homines proficiscentem consulem prosecuti sunt. Duo consulares tribuni militum cum eo missi, C. Claudius Q. Mucius: & tres illustres iuuenes, P. Lentulus, & duo Manlij Acidini: alter M. Manlij, alter L. Manlij filius erat. Cum ijs Cos. Brundisium ad exercitũ, atq; inde cum omnibus copijs transuectus ad Nymphæum in Apolloniati agro posuit castra. Paucos ante dies Perseus, postq̃ legati ab Roma regreßi præciderant spẽ pacis, consiliũ habuit. Ibi aliquãdiu diuersis sententijs certatum est. Erant, quibus uel stipendium pendendum, si iniungeretur, uel agri parte cedendum si multarent: quicquid denique; aliud pacis causa patiendum eßet, non recusandum uideretur: nec committendum ut in aleam tanti casus se regnumq; daret. Si poßeßio haud ambigua regni maneret, multa diem tempusq; afferre poße, quibus non amissa modo re-

perare, ſed timendus ultro ijs eſſe, quos nunc timeret, poſſet. Cæterum multo maior pars ferocioris ſententiæ erat. Quidquid ceſſiſſet, cum eo ſimul regno protinus cedendum eſſe affirmabant. Neq; enim Romanos pecunia aut agro egere: ſed hoc ſcire, cum omnia humana, tum maxima quæq; & regna & imperia ſub caſibus multis eſſe. Carthaginienſium opes fregiſſe ſeſe, & ceruicibus eorum præpotentem finitimum regem impoſuiſſe: Antiochum progeniem'q; eius ultra iuga Tauri remotum. Vnum eſſe Macedoniæ regnum, & regione propinquum, & quod ſicubi P R ſua fortuna labet, antiquos animos regibus ſuis uideatur poſſe facere. Dum integræ res, apud animum ſuum Perſea debere: utrum ſingula concedendo nudatus ad extremum opibus, extorris'q; regno, Samothraciam aliam'ue quam inſulam petere ab Romanis, ubi priuatus, ſuperſtes regno ſuo in contemptu atque inopia conſeneſcat, malit: an armatus uindex fortunæ dignitatis'q; ſuæ, ita ut uiro forti dignum ſit, patiatur quodcunque caſus belli tulerit: aut uictor liberet orbem terrarum ab imperio Romano. Non eſſe admirabilius Romanos Græcia pelli, quàm Annibalem Italia pulſum eſſe. Neque hercule uidere, qui conueniat, fratri affectanti per iniuriam regnum ſumma ui reſtitiſſe, alienigenis bene parto eo cedere. Poſtremo ita bello & pace quæri, ut inter omnes conueniat, nec turpius quicquam eſſe, quàm ſine certamine ceſſiſſe regno: nec præclarius quicquam, quàm pro dignitate ac maieſtate omnem fortunam exper-

tum eſſe. Pellæ in uetere regia Macedonum hoc conſilium erat. Geramus ergo, inquit, dijs bene iuuantibus, quando ita uidetur, bellum: literisq́; circa præfectos dimiſſis Citium (Macedoniæ oppidum eſt) copias omnes contrahit. Ipſe centum hoſtijs ſacrificio regaliter Mineruæ, quam uocant Aladem, confecto, cum purpuratorum & ſatellitum manu profectus Citium eſt. Eò iam omnes Macedonum externorumq́; auxiliorum conuenerant copiæ. Caſtra ante urbem ponit, omnesq́; armatos in campo ſtruxit. Summa omnium XL milia armata fuere: quorũ pars fermè dimidia phalangitæ erant: Hippias Bereus præerat. Delecta deinde et uiribus & robore ætatis ex omni cetratorũ numero duo erant agemata: hanc ipſi legionem uocabant: præfectos habebant Leonatum & Thraſippum Eulyeſtas. Cæterorũ cetratorũ triũ fermè milium hominum dux erat Antiphilus Edeſſæus. Pæones, & ex Paroria & Parſtrymonia (ſunt autem ea loca ſubiecta Thraciæ) & Agrianes admixtis etiam Thracibus incolis, trium milium fermè & ipſi expleuerunt numerũ. Armauerat contraxeratq́; eos Didas Pæon, qui adoleſcentem Demetrium occiderat. Et armatorũ duo milia Gallorum erant, præfecto Aſclepiodoto. Ab Heraclea ex Sintijs tria milia Thracum liberorum ſuum ducem habebant. Cretenſium par penè numerus ſuos duces ſequebatur, Suſum Phalaſarneum & Syllum Gnoſium. Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex Græcia, miſto generi hominum, præerat. Regij is generis ferebatur, exul damnatus frequenti concilio Achæorum, literis ad Perſea deprenſis. Aetolorum

& Boëtorum,

& Boëtorum, qui non explebant plus quàm quingentorum omnes numerum, Lyco Achæus præfectus erat. Ex his mixtis tot populorum tot gentium auxilijs XII milia armatorum fermè efficiebantur. Equitum ex tota Macedonia contraxerat III milia. uenerat eodem Cotys Seuthæ filius rex gentis Odrysarum cum mille delectis equitibus, pari fermè peditum numero. Summa totius exercitus XXXIX milia peditũ erant, IIII equitum. Satis constabat secundum eum exercitum, quem Magnus Alexander in Asiam traiecit, nunquam ullius Macedonum regis copias tantas fuisse. Sextus & uicesimus annus agebatur, ex quo petenti Philippo data pax erat. per id omne tempus quieta Macedonia et progeniem ediderat, cuius magna pars matura militiæ esset, & leuibus bellis Thracum accolarum, quæ exercerent magis q̃ fatigarent, sub assidua tamen militia fuerat: & diu meditatum Philippo primo, deinde & Persi Romanum bellum omnia ut instructa parataq; essent, effecerat. Mota parumper acies, non iusto decursu tamen, ne stetisse tantum in armis uiderentur: armatosq;, sicut erant, ad concionem uocauit. Ipse constitit in tribunali, circa se habens filios duos: quorum maior Philippus natura frater, adoptione filius: minor, quem Alexandrum uocabant, naturalis erat. Cohortatus est milites ad bellum: iniuriã P R in patrem seq; commemorauit. Illum omnibus indignitatibus compulsum ad rebellandum, inter apparatum belli fato oppressum: ad se simul legatos, simul milites ad occupandas Græciæ urbes missos. Fallaci deinde colloquio per speciem reconciliandæ pacis

extractam hyemem, ut tempus ad comparãdum haberent. Consulem nunc uenire cum duabus legionibus Romanis, quæ tricenos equites habeant, et pari fermè numero sociorum peditum equitumq;. Eò ut accedant regum auxilia Eumenis & Masinissæ, non plus VII milia peditum II equitum futura. Auditis hostium copijs, respicerent suum ipsi exercitum, quantum numero, quantum genere militum præstarent, tironibus raptim ad id bellum conscriptis, ipsi à pueris eruditi artibus militiæ, tot subacti atque durati bellis. Auxilia Romanis Lydos, & Phrygas, & Numidas esse: sibi Thracas, Gallosq; ferocissimas gentium. Arma illos habere ea, quæ sibi quisq; parauerit pauper miles: Macedonas prompta ex regio apparatu, p tot annos patris sui cura & impensa facta. Commeatũ illis cũ procul, tum omnibus sub casibus maritimis fore: se & pecuniam & frumentũ, præter reditus metallorũ, in decem annos seposuisse. Omnia, quæ deorũ indulgentia, quæ regia cura præparãda fuerant, plena cumulataq; habere Macedonas: animum habendũ esse, quem habuerint maiores eorum: qui Europa omni domita transgressi in Asiã, incognitum famæ aperuerint armis orbem terrarũ: nec ante uincere desierint, quàm rubro mari inclusis quod uincerẽt defuerit. At Hercule nunc non de ultimis Indicæ oris, sed de ipsius Macedoniæ possessione certamen fortunam indixisse. Cum patre suo gerentes bellum Romanos, speciosum Græciæ liberãdæ tulisse titulum: nunc propalàm Macedoniam in seruitutem petere: ne rex uicinus imperio sit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat.

Hæc enim tradenda superbis dominis esse cum rege regnoq;, si absistere bello, & facere imperata uelint. Cum per omnem orationem satis frequēti assensu succlamatum esset: tum uero ea uociferatio simul indignantium minitantiumq;, partim iubentium bonū animum habere regem, exorta est, ut finem dicendi faceret, tantum iussis ad iter parere: iam enim dici, mouere castra ab Nymphæo Romanos. Concione dimissa, ad audiendas legationes ciuitatium Macedoniæ se contulit. Venerant aūt ad pecunias pro facultatibus quæq; suis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ: remissum omnibus: satis regios apparatus ad ea dictum sufficere: uehicula tantum imperata, ut tormenta, telorumq; missilium ingentem uim præparatam, bellicumq; aliud instrumentum ueherent. Profectus inde toto exercitu Eordeam petens, ad Begorritem quem uocant lacum positis castris, postero die in Elimeam ad Haliacmona fluuium processit. Deinde saltu angusto superatis montibus, quos Cambunios uocant, descendit ad (Tripolim uocant) Azorum, Pythoum, & Dolichen incolentes. Hæc tria oppida paulisper cunctata, q̄a obsides Larissæis dederant: uicta tamen præsenti metu in deditionem concesserunt. Benigne his appellatis, haud dubius Perrebos quoque idem facturos, urbem, nihil cunctatis qui incolebant, primo aduentu recipit. Cyretias oppugnare coactus, primo etiam die acri concursu ad portas armatorum est repulsus: postero die omnibus copijs adortus, in deditionem omnes ante noctem accepit. Mylæ proximū oppi-

dum, ita munitum, ut inexuperabilis munimenti spes incolas ferociores faceret: non portas claudere regi satis habuerunt, sed probris quoque in ipsum Macedonasq; procacibus iaculati sunt. Quae res cum infestiorem hostem ad oppugnandum fecisset: ipsos desperatione ueniae ad tuendos sese acrius accendit. Itaque per triduum ingentibus utrinque animis & oppugnatae sunt & defensae. Multitudo Macedonum ad subeundum inuicem praelium haud difficulter succedebat: oppidanos diem noctem eosdem tuentes moenia, non uulnera modo, sed etiam uigiliae & continens labor conficiebat. Quarto die cum & scalae undiq; ad muros erigerentur, & porta ui maiore oppugnaretur: oppidani depulsi muris ad portam tuendã concurrunt, eruptionemq; repẽtinam in hostes faciunt. Quae cum irae magis inconsultae, q̃ uerae fiduciae uirium esset: pauci & fessi ab integris pulsi terga dederunt, fugiẽtesq; per patentem portam hostes acceperunt. Ita capta urbs ac direpta est: libera quoque corpora, quae caedibus superfuerunt, uenundata. Diruto magna ex parte & incenso oppido, profectus ad Phalannam castra mouit: inde postero die Gyrtonem peruenit. Quò cum T. Minucium Rufum & Hippiam Thessalorum Pr. cum praesidio intrasse accepisset: ne tẽtata quidem oppugnatione praetergressus, Velatias & Connum, perculsis inopinato aduentu oppidanis, recepit. Vtraque oppida in faucibus sunt, quae Tempe adeunt, magis Connus: itaque & firmiore id praesidio tutum equitum peditumq;, ad hoc fossa triplici ac uallo munitum reliquit. Ipse ad Sycuriũ

progressus, opperiri ibi hostium aduentum statuit: simul & frumentari passim exercitum iubet in subiecto hostium agro. Nanq; Sycurium est sub radicibus Ossæ montis, quà in meridiem uergit: subiectos habet Thessaliæ campos, ab tergo Macedoniam atque Magnesiam. Ad has oportunitates accedit summa salubritas & copia, pluribus circumiectis fontibus perennium aquarum. Cos. Romanus per eosdem dies Thessaliam cum exercitu petens, iter expeditum primo per Epirum habuit: deinde postq̃ in Athamaniam est transgressus, asperi ac propè inuij soli, cum ingenti difficultate paruis itineribus ægre Gomphos peruenit. cui si uexatis hominibus equisq; tironem exercitum ducenti, acie instructa & loco suo & tempore obstitisset rex, ne Romani quidem abnuunt magna sua cum clade fuisse pugnaturos. Postquam Gomphos sine certamine uentum est, præter gaudium periculosi saltus superati, contemptus quoq; hostium adeo ignorantium oportunitates suas accessit. Sacrificio rite perfecto Cos. & frumento dato militibus, paucos ad requiem iumentorum hominumq; moratus dies: cum audiret uagari Macedonas effusos per Thessaliam, uastariq; sociorum agros, satis iam refectum militem ad Larissam ducit. Inde cum III milia fermè abesset à Tripoli (Sceam uocant) super Peneum amnem posuit castra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem nauibus accessit cum Attalo atq; Athenæo fratribus, Philetero fratre relicto Pergami ad tutelam regni. inde cum Attalo & quatuor milibus peditum, mille equitum ad Cos. uenit. Chalcide

relicta duo milia peditum, quibus Athenæus præpositus. Et alia eodem auxilia Romanis ex omnibus undique Græciæ populis conuenerunt, quorum pleraque (adeo parua erant) in obliuionem adducta. Apolloniatæ CCC equites, centum pedites miserunt. Aetolorum alæ unius instar, quantum in tota gente equitum erat, uenerant. & Thessalorum omnis equitatus separatus erat. non plus quàm CCC erant equites in castris Romanis. Achæi iuuentutis suæ, Cretico maxime armatu, ad mille dederunt. Sub idẽ tempus & C. Lucretius Pr. qui nauibus præerat ad Cephaleniam, M. Lucretio fratre cum classe super Maleam Chalcidem iusso petere: ipse triremem conscendit, sinum Corinthium petens ad præoccupandas in Boëtia res. tardior ei nauigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius Chalcidem adueniens, cum à P. Lentulo Aliartum oppugnari audisset, nuntium Pr. uerbis, qui abscedere eum inde iuberet, misit. Boëtorum iuuentute, quæ pars cum Romanis stabat, eam rem aggressus legatus à mœnibus abscessit. Hæc soluta obsidio locum alteri nouæ obsidioni dedit. Nanque extemplo M. Lucretius cum exercitu nauali X milibus armatorum, ad hoc duobus milibus regiorum, qui sub Athenæo erant, Aliartum circunsedit: parantibusq; iam oppugnare superuenit à Creusa Pr. Ad idem ferè tempus & ab socijs naues Chalcidem conuenerunt: duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinque Rhodiæ quadriremes. Pr. quia nusquam erat maritimum bellum, remisit so-

eiis. & Q. Marcius Chalcidem nauibus uenit, Halope capta, Larissa, quæ Cremaste dicitur, oppugnata. Cum hic status in Boëtia esset: Perseus cum ad Sycurium (sicut ante dictum est) statiua haberet, frumento undiq; circa ex agris conuecto, ad uastandum Pheræorum misit, ratus ad iuuandas sociorum urbes longius ab castris abstractos deprehēdi Romanos posse. Quos cum eo tumultu nihil motos animaduertisset, prædam quidem, præterquam hominum, pecora autem maxime omnis generis fuere, diuisit ad epulandum militibus. sub idem deinde tempus consilium & consul & rex habuerunt, unde bellum ordirentur. Regis creuerunt animi uastatione concessa sibi ab hoste Pheræi agri. Itaque eundum inde ad castra, nec dandum ultra spatium cunctandi censebat. & Romani censebant cunctationem suam infamem apud socios esse, maximopere indigne ferentes nō latam Pheræis opē. consultantibus quid agerent: aderant autem Eumenes & Attalus in consilio: trepidus nuntius affert, hostem magno agmine adesse. Consilio dimisso, signum extemplo datur ut arma capiant. Interim placet ex regiis auxiliis centum equites & parem numerum iaculatorum peditum exire. Perseus firmè diei quarta cum paulo plus mille passus abesset à castris Romanis, cōsistere signa peditum iussit: prægressus ipse cum eqtibus ac leui armatura: & Cotys cum eo ducésq; aliorum auxiliorum præcesserunt. Minus quingentos passus ab castris aberant, cum in conspectu fuere hostium equites: duæ alæ erant magna ex pte Gallorū: Cassignatus præerat: et leuis armatu-

ræ centum ferè et quinquaginta Mysi aut Cretenses. Constitit rex, incertus quantum esset hostium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum cum binis Cretensium cohortibus & Thracum misit. Prælium, cum pares numero essent, neq; ab hac aut illa parte noua auxilia subuenirent, incerta uictoria finitum est. Eumenis fermè XXX interfecti: inter quos Cassignatus dux Gallorum cecidit. & tunc quidem Perseus ad Sycurium copias reduxit: postero die circa eandem horam in eundem locum rex copias admouit, plaustris cum aqua sequentibus: nam duodecim milium passuum uia omnis sine aqua, & plurimi pulueris erat: affectosq; siti, si primo in conspectu dimicassent, pugnaturos fuisse apparebat. Cum Romani quiessent, stationibus etiam intra uallum reductis, regij quoque in castra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, sperantes fore ut Romani equites abeuntium nouissimum agmen aggrederentur: inde certamine orto, cum longius à castris eos elicuissent, facile, ubiubi essent, se, qui equitatu & leui armatura plus possent, conuersuros aciem. Postq̃ inceptum non succedebat, castra propius hostem mouit rex, & à quinq; milibus passuum communijt. Inde luce prima in eodem quo solebat loco peditum acie instructa, equitatum omnẽ leuemq; armaturam ad castra hostium ducit. Visus & pluriũ & propior solito puluis, trepidationem in castris Romanis fecit: & primo uix creditum nuntianti est: quia prioribus continuis diebus nunquã ante horam quartam hostis apparuerat, tũ solis ortus erat. Deinde ut pluriũ clamore et cur=

su à portis

ſu à portis dubitatio exempta eſt, tumultus ingens oboritur: tribuni præfectiq; & centuriones in prætorium, miles ad ſua quiſq; tentoria diſcurrit. Minus qngentos paſſus à uallo inſtruxerat Perſeus ſuos circa tumulum, quem Callicinum uocant. Læuo cornu Cotys rex præerat cum omnibus ſuæ gentis: equitum ordines, leuis armatura interpoſita diſtinguebat. In dextro cornu Macedones erant equites, intermixti turmis eorum Cretenſes. Huic armaturæ Midon Bereus, equitibus & ſummæ partis eius Meno Antigonenſis præerat. Proximi cornibus conſtiterant regij equites, & mixtum genus delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonenſis hic & Pæoniæ præfectus Didas, erant præpoſiti. Medius omnium rex erat: circa eum agema quod uocant, equitumq; ſacræ alæ. ante ſe ſtatuit funditores iaculatoresq;: quadringentorum manus utraq; numerum expleuerat. Ionem Theſſalonicenſem & Timanora Dolopem ijs præfecit. ſic regij conſtiterant. Conſul intra uallum peditum acie inſtructa, & ipſe equitatum omnem cum leui armatura miſit: pro uallo inſtructi ſunt. Dextro cornu præpoſitus C. Licinius Craſſus conſulis frater cum omni Italico equitatu, uelitibus intermixtis: ſiniſtro M. Valerius Læuinus ſociorum ex Græcis populis equites habebat, eiuſdem gentis leuem armaturam. Mediam autem aciem cum delectis equitibus extraordinarijs tenebat Q. Mucius. CC equites Galli ante ſigna horum inſtructi, & de auxilijs Eumenis Cyrtiorum gentis CCC Theſſali. CCCC equites paruo interuallo ſuper læuũ cornu locati. Eumenes rex Attalusq;

cum omni manu sua ab tergo inter postremam aciem ac uallum steterunt. In hunc modum maxime instructæ acies, par fermè utrinq; numerus equitum ac leuis armaturæ concurrunt, à funditoribus iaculatoribusq́;, qui præcesserunt, prælio orto. Primi omnium Thraces, haud secus q̃ diu claustris retentæ feræ, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu Italicos equites incurrerunt, ut usu belli & ingenio impauida gens turbaretur.   gladijs hastas petere pedites,   nunc sucidere crura equis, nunc ilia suffodere. Perseus in mediam inuectus aciem, Græcos primo impetu auertit: quibus cum grauis ab tergo instaret hostis, Thessalorum equitatus, qui à læuo cornu breui spatio diiunctus in subsidijs fuerat, extra concursum primo spectator certaminis, deinde inclinata re maximo usui fuit. Cedentes enim sensim integris ordinibus, postq̃ se Eumenis auxilijs adiunxerunt, & cum eo tutum inter ordines suos receptum socijs fuga dissipatis dabant: & cum minus conferti hostes instarent, progredi etiam ausi multos fugientium obuios exceperunt. Nec regij sparsi iam ipsi passim sequendo, cum ordinatis & certo incedentibus gradu manus conserere audebant: cum uictor equestri prælio rex paruo momento si adiuuisset, debellatum esset. opportune adhortanti superuenit phalanx, quam sua sponte ne audacia cœpto deesset, Hippias et Leonatus raptim adduxerant, postq̃ prospere pugnasse equitem acceperunt. Fluctuante rege inter spem metumq́; tantæ rei conandæ, Cretensis Euander, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis usus erat: postq̃ agmen impedi-

tum uenientiũ ſub ſignis uidit, ad regem accurrit, &
monere inſtitit, ne elatus felicitate ſummam rerũ teme
re in non neceſſariam aleam daret. Si contentus bene
re geſta quieſſet eo die, uel pacis honeſtæ conditionem
habiturum, uel plurimos belli ſocios, qui fortunam ſe-
querentur, ſi bellare mallet. In hoc conſiliũ pronior
erat animus regis: itaq; collaudato Euandro, ſigna re-
ferri, peditumq́; agmen redire in caſtra iubet, equiti-
bus receptui canere. Cecidere eo die ab Romanis CC
equites, duo milia haud minus peditũ: capti fermè CC
eqtes. ex regijs autem XX eqtes, XL pedites inter-
fecti. Poſtq̃ rediere in caſtra uictores, omnes qdẽ læti,
ante alios Thracum inſolens lætitia eminebat: cũ can-
tu enim ſuperfixa capita hoſtiũ portantes redierunt.
Apud Romanos non mœſtitia tantũ ex male geſta re,
ſed pauor etiã erat, ne extẽplo caſtra hoſtis aggrede-
retur. Eumenes ſuadere, ut trans Peneũ transferret ca
ſtra, ut pro munimento amnẽ haberet, dum pulſi mi-
lites animos colligerent. Cos. moueri flagitio timoris fa-
tendi: uictus tamen ratione, ſilentio noctis tranſductis
copijs, caſtra in ulteriore ripa cõmunit. Rex poſtero die
ad laceſſendos prælio hoſtes progreſſus, poſtq̃ trans
amnẽ in tuto poſita caſtra animaduertit, fatebatur q-
dem peccatũ, quod pridie non inſtitiſſet uictis: ſed ali-
quanto maiorẽ culpam eſſe, quod nocte foret ceſſatũ.
Nam ut neminẽ aliũ ſuorũ moueret, leui armatura
immiſſa trepidantiũ in tranſitu fluminis hoſtiũ deleri
magna ex parte copias potuiſſe. Romanis qdẽ præſens
pauor demptus erat, in tuto caſtra habentibus. da-
mnũ inter cætera præcipue famæ mouebat. & in con

silio apud Cos. pro se quisque in Aetolos conferebant causam: ab ijs fugæ terrorisq; principium ortum, secutos pauorem Aetolorum & cæteros socios Græcorum populorum. Quinq; principes Aetolorum primi terga uertentes conspecti dicebantur. Thessali pro concione laudati, ducesq; eorum etiam uirtutis causa donati. Ad regem spolia cæsorum hostium referebantur: dona ex his alijs arma insignia, alijs equos, quibusdam captiuos dono dabat. Scuta erant supra M D: loricæ thoracesq; M amplius summam explebant: galearum gladiorumq; & missilium omnis generis maior aliquanto numerus. Hæc per se ampla, pleraq; multiplicata uerbis regis, quæ ad concionem uocato exercitu habuit. Præiudicatum euentum belli habetis: meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo inuictos se esse gloriabantur, fudistis. Equites enim illis principes iuuentutis, equites seminarium senatus: inde lectos in patrum numerum consules, inde imperatores creant. Horum spolia paulo ante diuisimus inter uos. Nec minorem de legionibus peditum uictoriam habetis, quæ nocturna fuga uobis subtractæ, naufragorum trepidatione passim natantium flumen complerunt. Sed facilius nobis sequentibus uictos Peneum superare erit, q̃ illis trepidantibus fuit: transgressiq; extemplo castra oppugnabimus, quæ hodie cepissemus, ni fugissent. Aut si acie decernere uolent, eundem pugnæ pedestris euentum expectate, qui equitum in certamine fuerit. Et qui uicerant alacres, spolia cæsorum hostium humeris gerentes ante ora sua, audiuere, ex eo quod acciderat spem futuri præcipientes: & pe

dites aliena gloria accenſi, præcipue qui Macedonum
phalangis erant, ſibi quoq; & nauandæ regi operæ,
& ſimilem gloriam ex hoſte pariendi occaſionem
optabant. concione dimiſſa, poſtero die profectus inde
ad Mopſelum poſuit caſtra: tumulus hic inter Tempe
& Lariſſam medius eſt. Romani non abſcedentes ab
ripa Penei, tranſtulerunt in locum tutiorem caſtra.
Eò Miſagenes Numida uenit cum mille equitibus, pa-
ri peditum numero, ad hoc elephãtis duobus & XX.
Per eos dies conſilium habenti regi de ſumma, cum
iam conſediſſet ferocia ab re bene geſta: auſi ſunt qui-
dam amicorum conſilium dare, ut ſecunda fortuna
in conditione honeſtæ pacis uteretur, potius q̃ ſpe uana
euectus in caſum irreuocabilem ſe daret. Modum im
ponere ſecundis rebus, nec nimis credere ſerenitati
præſentis fortunæ, prudentis hominis & merito felicis
eſſe. Mitteret ad Cos. qui fœdus in eaſdem leges reno-
uarent, quibus Philippus pater eius pacem à T. Quin
tio uictore accepiſſet: neq; finiri bellum magnificen-
tius, q̃ à tam memorabili pugna: neq; ſpem firmiorem
pacis perpetuæ dari, q̃ quæ perculſos aduerſo præ-
lio Romanos molliores factura ſit ad paciſcendum.
Quod ſi Romani tum quoq; inſita pertinacia, æqua
aſpernarentur: deos hominesq́; & moderationis Per-
ſei, & illorum peruicacis ſuperbiæ futuros teſtes. Nun
quam ab talibus conſilijs abhorrebat regis animus:
itaq; plurium aſſenſu comprobata eſt ſententia. Lega-
ti ad Cos. miſſi, adhibito frequenti conſilio auditi ſunt.
Pacem petere, uectigal, quantum Philippus pactus
eſſet, daturum Perſea Romanis pollicentes: urbibus

agris locisq;, qbus Philippus cessisset, cessurum primũ. Hæc legati. Summotis his, cum consulterent, Romana constantia uicit in consilio. Ita tum mos erat, in aduersis uultum secundæ fortunæ gerere: moderari animos in secundis. Responderi placuit: ita pacem dari, si de summa rerũ liberũ senatui permittat rex de se deq; uniuersa Macedonia statuẽdi ius. Hæc cum renuntiassent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum esse: & pleriq; uetare amplius mentionem pacis facere: ultro mox quæsituros quod oblatum fastidiant. Perseus hanc ipsam superbiam, quippe ex fiducia uiriũ esse, timere: & summam pecuniæ augens, si pretio pacem emere posset, non destitit animum Cos. tentare. Postq̃ nihil ex eo, quod primo responderat, mutabat: desperata pace ad Sycuriũ, unde profectus erat, rediit, belli casum de integro tentaturus. Fama equestris pugnæ uulgata per Græciam, nudauit uoluntates hominum. non enim solũ qui partis Macedonum erant, sed pleriq; ingentibus Romanorum obligati beneficiis, quidam uim superbiamq; experti, læti eam famam accepere, non ob aliam causam q̃ prauo studio, quo etiam in certaminibus ludicris uulgus utitur, deteriori atq; infirmiori fauendo. Eodem tempore in Boëtia summa ui Aliartum Lucretius Pr. oppugnabat: & quanquam nec habebant externa auxilia obsessi, præter Coronæorum iuniores, q prima obsidione mœnia intrauerant: neq; sperabant: tamen ipsi animis magis q̃ uiribus resistebant. Nam & eruptiones in opera crebro faciebant: & arietẽ admotum, libramento plumbi grauatum ad terram urgebant: & si-

quà declinarent qui agebant ictum, pro diruto muro nouum tumultuario opere, raptim ex ipsa ruinæ strage congestis saxis, extruebant. Cum operibus oppugnatio lentio esset, scalas per manipulos diuidi Pr. iussit, ut corona undiq; mœnia aggressurus: eo magis suffecturam ad id multitudinem ratus, quod qua parte palus urbem cingit, nec attinebat oppugnari, nec poterat. Ipse ab ea parte, qua duæ turres quodq; inter eas muri prorutum fuerat, duo milia militum delectorum admouit: ut eodem tempore, quo ipse transcendere ruinas conaretur, concursu aduersus se oppidanorum facto, scalis uacua defensoribus mœnia capi parte aliqua possent. Haud segniter oppidani uim eius arcere parant. Nam super stratum ruinis locũ fascibus aridis sarmentorum iniectis, stantes cum ardentibus facibus accensuros ea se sæpe minabantur, ut incendio intersepti ab hoste spatium ad obijciendum interiorem murum haberent: quod incœptum eorum fors impedijt. Nam tantus repente effusus est imber, ut nec accendi facile pateretur, & extingueret accensa. Itaq; & transitus per distracta fumantia uirgulta patuit: & in unius loci præsidium omnibus uersis, mœnia quoque pluribus simul partibus scalis capiuntur. In primo tumultu captæ urbis seniores impubesq;, quos casus obuios obtulit, passim cæsi: armati in arcem confugerunt, & postero die, cum spei nihil superesset, deditione facta sub corona uenierunt. fuerunt autem MM fermè & D. ornamenta urbis statuæ & tabulæ pictæ, & quicquid preciosæ prædæ fuit, ad naues delatum: urbs diruta à fundamentis.

inde Thebas ductus exercitus: quibus sine certamine receptis, urbem tradidit exulibus & qui Romanorū partis erant: aduersæ factionis hominum, fautorumq; regis ac Macedonum, familias sub corona uendidit. His gestis in Boëtia, ad mare ac naues rediјt. Cum hæc in Boëtia gererentur, Perseus ad Sycurium statiua dierum aliquot habuit. Vbi cum audisset, raptim Romanos circa ex agris demessum frumentum conuehere, deinde ante sua quenq; tentoria spicas falcibus desecantem, quo purius frumentum tereret, ingenteis aceruos per tota castra stramentorum fecisse: ratus incendio opportuna esse, faces tædamq; & malleolos stuppæ illitos pice parari iubet: atq; ita media nocte profectus, ut prima luce aggressus falleret. nequicquā primæ stationes oppressæ tumultu ac terrore suo cæteros exciuerunt: signumq; datum est arma extemplo capiendi: simulq; in uallo, ad portas, miles instructus erat & intentus propugnationi castrorum. Perseus & extemplo circumegit aciem, & prima impedimenta ire, deinde peditum signa ferri iussit. Ipse cum equitatu & leui armatura subsistit ad agmen cogendum, ratus, id quod accidit, insecuturos ad extrema ab tergo carpenda hosteis. Breue certamen leuis armaturæ maxime cum procursatoribus fuit, equites pedítesq; sine tumultu in castra redierunt. Demessis circa segetibus, Romani ad Cranonium intactum agrum castra mouent. Ibi cum securi, & propter castrorum longinquitatem, & uiæ inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycuriū & Cranona est, statiua haberēt: repente prima luce in imminentibus tumulis equitatus

regius

regius cum leui armatura uisus, ingentem tumultum
fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant:
peditũ agmen sub lucem reliquerant in proxima pla
nicie. Stetit paulisper in tumulis, elici posse ratus ad
equestre certamen Romanos: q̃ postq̃ nihil mouebant,
equitem mittit qui pedites referre ad Sycurium signa
iuberet: ipse mox insecutus. Romani eq̃tes modico in-
teruallo sequentes, sicubi sparsos ac dissipatos inuadere
possent: postq̃ confertos abire, signa atque ordines ser-
uantes uiderunt, & ipsi in castra redeunt. Inde offen-
sus longinq̃tate itineris rex ad Mopselum castra mo-
uit. & Romani demessis Crannonis segetibus in Pha-
lanneum agrum transeunt. Ibi cum ex transfuga co-
gnosset rex, sine ullo armato præsidio passim uagan-
tes per agros Romanos metere: cum M equitibus,
duobus milibus Thracum & Cretensium profectus,
cum, quantum accelerare poterat effuso agmine isset,
improuiso aggressus est Romanos. Iuncta uehicula,
pleraq; onusta, mille admodum capiuntur, DC fer-
mè homines. Prædam custodiendam ducendamq; in
castra CCC Cretensium dedit: ipse reuocato ab effu-
sa cæde equite & reliquis peditum, ducit ad proxi-
mum præsidium, ratus haud magno certamine oppri
mi posse. L. Pompeius Tr. militum præerat, qui per-
culsos milites repentino hostium aduentu in propin-
quum tumulum recepit, loci se præsidio, quia nu-
mero & uiribus impar erat, defensurus. Ibi cum in
orbem milites coëgisset, ut densatis scutis ab ictu sagit-
tarium et iaculorum sese tuerentur: Perseus circunda-
to armatis tumulo, alios ascensum undiq; tentare iu-

bet, & comminus prælium conserere, alios eminus tela ingerere. Anceps Romanos terror circũstabat: nam neq; conferti pugnare, propter eos qui ascendere in tumulum conabantur, poterant: & ubi ordines procursando soluissent, patebant iaculis sagittis'ue. Maxime cestrosphendonis uulnerabantur: hoc illo bello nouum genus teli inuentum est. Bipalme spiculum hastili semicubitali infixum erat, crassitudine digiti: huic ad libramen pinnæ tres, uelut sagittis solent, circundabantur: funda media, duo funalia imparia habebat: cum maiori sinu libratum funditor habena rotaret, excussum uelut glans emicabat. Cum & hoc & alio omni genere telorum pars uulnerata militum esset, nec facile iam arma fessi sustinerent: instare rex ut dederent se, fidem dare, præmia interdum polliceri: nec cuiusquam ad deditionem flectebatur animus: cum ex insperato iam obstinatis mori spes affulsit. Nam cum ex frumentatoribus refugientes quidam in castra nuntiassent Cos. circumsideri præsidium: motus periculo tot ciuium (nam DCCC fermè & omnes Romani erant) cum equitatu ac leui armatura (accesserant noua auxilia Numidæ pedites equites'q; & elephanti) castris egreditur, & tribunis militum imperat, ut legionum signa sequantur. Ipse uelitibus ad firmanda leuium armorum auxilia adiectis, ad tumulum præcedit. Consulis latera tegunt, Eumenes, Attalus, & Misagenes regulus Numidarum. Cum in conspectu prima signa suorum circunsessis fuerunt: Romanis quidem ab ultima desperatione recreatus est animus. Perseus, cui primum omnium fuerat, ut con=

tentus fortuito successu, captis aliquot frumentatoribus occisisq;, non tereret tempus in obsidione præsidij: secundum, ea quoque tentata utcunque, cum sciret nihil roboris secum esse, dum liceret intacto, abire: & ipse hostium aduentum elatus successu mansit, & qui phalangem accerserent propere misit: qua & serius quàm res postulabat, & raptim acta, turbati cursu aduersus instructos et præparatos erant aduenturi. Cos. ante ueniens, extemplo prælium conseruit. Primo resistere Macedones, deinde ut nulla re pares erant, amissis CCC peditibus, XXIIII primoribus equitum ex ala, quam sacram uocant, inter quos Antimachus etiam præfectus alæ cecidit, abire conantur. Cæterum iter propè ipso prælio tumultuosius fuit. Phalanx abs trepido nuntio accita cum raptim duceretur, primo in angustijs captiuorum agmini oblata uehiculisq; frumento onustis: ijs cæsis ingens ibi uexatio partis utriusq; fuit, nullo expectante utcunq; explicaretur agmen, sed armatis detrudentibus per præceps impedimenta (neque enim aliter uia aperiri poterat) iumentis cum stimularentur in turba sæuientibus. Vix ab incondito agmine captiuorum expedierant sese, cum regio agmini perculsisq; equitibus occurrunt. Ibi uero clamor iubentium referre signa, ruinæ quoque propè similem trepidationem fecit: ut si hostes introire angustias ausi longius insecuti essent, magna clades accipi potuerit. Cos. recepto ex tumulo præsidio, contentus modico successu, in castra copias reduxit. Sunt qui eo die magno prælio pugnatum autores sunt, VIII milia hostium

cæsa, in his Sopatrum & Antipatrum regios duces: uiuos captos circiter MMDCCC. Signa militaria capta XXVII. Nec incruentam uictoriam fuisse: supra IIIM & CCC de exercitu consulis cecidisse: signa sinistræ alæ quinq; amissa. Hic dies & Romanis refecit animos, & Persea perculit, ut dies paucos ad Mopselum moratus, sepulturæ maxime militum amissorum cura, præsidio satis ualido ad Connum relicto in Macedoniam reciperet copias. Timotheũ quendam ex regijs præfectis cum modica manu relinquit ad Philam, iussum Magnetas & propinquos tentare. Cum Pellam uenisset, exercitu in hiberna dimisso, ipse cũ Cotye Thessalonicam est profectus. Eò fama affertur, Atlesbim regulum Thracum, Corracum Eumenis præfectum, in Cotyis fines impetum fecisse: & regionem Marenem (quam uocant) cepisse. Itaq; dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus, magnis proficiscentem donis prosequitur. Ducenta talenta, semestre stipendium equitatui numerat: cum primo annuum dare constituisset. Cos. postq̃ profectum Persea audiuit, ad Connum castra mouet, si potiri oppido posset. Ante ipsa Tempe in faucibus situm, Macedoniæ claustra tutissima præbet, & in Thessaliam opportunum Macedonibus decursum. Cum & loco & præsidio ualido inexpugnabilis res esset, abstitit incœpto. In Perrebiam flexis itineribus, Mallœa primo impetu capta ac direpta, Tripoli aliaq; Perrebia recepta, Larissam rediji: inde Eumene atq; Attalo domum remissis, Misagenem Numidasq; in hiberna in proximis Thessalis urbibus distribuit: & partem exercitus ita per to-

tam Thessaliam diuisit, ut & hiberna commoda omnes haberent, & præsidio urbibus essent. Q. Mutiū legatum cum duobus milibus ad obtinendam Ambraciam misit. Græcarum ciuitatium socios omnes præter Achæos dimisit. cū exercitus pte profectus in Achaiam Pthiotim, Pteleum desertum fuga oppidanorum diruit à fundamentis: Antrona uoluntate colentium recepit. Ad Larissam deinde exercitum admouit: urbs deserta erat: in arcem omnis multitudo concesserat: eā oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regium præsidium, metu excesserant: à quibus relicti oppidani, in deditionem extemplo ueniunt. Dubitari inde, utrum Demetrias prius aggredienda foret, an in Boëtia aspiciendæ res. Thebani uexantibus eos Coronæis in Boëtiam accersebant: ad horum preces, quia hibernis aptior regio q̄ Magnesia erat, i Boëtiā duxit.

DECADIS QVINTAE LIBER TERTITS.

E ADEM æstate, qua in Thessalia equestri pugna uicere Romani, legatus in Illyricũ à Cos. missus opulenta duo oppida ui atque armis coëgit in deditionẽ, omniaq́; ijs sua concessit, ut opinione clementiæ eos, qui Carnuntem munitam urbem incolebant, allicaret. Postquam nec ut dederent se compellere, neque capere obsidendo poterat, ne duabus oppugnationibus nequicquam fatigatus miles esset, quam prius intactam urbem reliquerat, diripuit. Alter Cos. C. Cassius nec in Gallia, quam sortitus erat, memorabile quicquam gessit: & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam uano incœpto est conatus. Ingressum hoc iter consulem, senatus ex Aquileiensium legatis cognouit: qui querentes coloniam suam nouam & infirmam, nec dum satis munitam inter infestas nationes Histrorum & Illyriorum esse, cum peterent ut senatus curæ haberet quomodo ea colonia muniretur, interrogati uellent ne eam rem C. Cassio Cos. mandari: responderunt Cassium Aquileiam indicto exercitu, profectum per Illyricum in Macedoniam esse. Ea res primo incredibilis uisa, & pro se quisque credere, Carnis forsitan aut Histris bellum illatum. Tum Aquileienses, nihil se ultra scire, nec audere affirmare, q̃ XXX dierum frumentum militi datum, & duces, qui ex Italia itinera in Mace-

doniam nossent, conquisitos abductosq́;. Enimuero senatus indignari, tantum consulem ausum, ut suam prouinciam relinqueret, in alienam transiret, exercitum nouo periculoso itinere inter exteras gentes ducere, uiam tot nationibus in Italiam aperire. Decernunt frequentes ut C. Sulpitius Pr. treis ex senatu nominet legatos, qui eo die proficiscantur ex urbe, & quantum accelerare possent, Cassium Cos. ubicunque sit, persequantur: nuntient ne bellum cum ulla gente moueat, nisi cum qua senatus gerendum censuerat. Legati hi profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fuluius, P. Marcius Rex. Metus de consule atque exercitu distulit eo tempore muniendæ Aquileiæ curam. Hispaniæ deinde utriusque legati aliquot populorum in senatu introducti. Ii de magistratuum Romanorum auaritia superbiaq́; conquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios fœdius spoliari uexariq́; quàm hosteis patiantur. Cum & alia indigna quererentur, manifestum autem esset pecunias captas, L. Canuleio Pr. qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, ut in singulos, à quibus Hispani pecunias peterent, quinos recuperatores ex ordine senatorio daret, patronosq́; quos uellent sumēdi potestatem faceret. Vocatis in curiam legatis, recitatum est S C. iussiq́; nominare patronos, quatuor nominauerūt. M. Porcium Catonem, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Aemylium M. F. Paulum, C. Sulpitium Gallum. Cum M. Titinio primum, qui Pr. A. Manlio, Iunio Coss. in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertio absolutus est

reus. Dissensio inter duarum prouinciarum legatos est orta: interioris Hispaniæ populi M. Catonem & Scipionem, ulterioris L. Paulum & Gallum Sulpitium patronos sumpserunt. Ad recuperatores adducti, à citerioribus populis P. Furius Philus, ab ulterioribus M. Matienus. Ille Spurius Postumio, Q. Mucio Coss. triennio ante, hic biennio prius L. Postumio, M. Popilio Coss. Pr. fuerat. Grauissimis criminibus accusati ambo ampliatíq; cum dicenda de integro causa esset, excusati exilij causa solum uertisse: Furius Præneste, Matienus Tibur exulatum abierunt. Fama erat, prohiberi à patronis nobiles ac potentes compellare: auxitq; eam suspicionem Canuleius Pr. quod omissa ea re delectũ habere instituit: dein repente in prouinciã abijt, ne plures ab Hispanis uexarẽtur. Ita præteritis silentio obliteratis, in futurũ consultũ ab senatu Hispanis, quod impetrarũt ne frumenti æstimationem magistratus Romanus haberet, néue cogeret uicesimas uendere Hispanos quãti ipse uellet, & ne præfecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerẽtur. Et alia noui generis hominũ ex Hispania legatio uenit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis mulieribus, cum q bus connubium non esset, natos se memorantes, supra quatuor milia hominum, orabant, ut sibi oppidum, in quo habitarent, daretur. senatus decreuit, uti nomina sua apud L. Canuleiũ profiterentur: eorumq; siquos manumisisset, eos Carteiã ad Oceanum deduci placere. Qui Carteiẽsiũ domi manere uellẽt, potestatẽ fore, uti numero colonorũ essent, agro assignato: Latinã eã coloniã fuisse, libertinorũq; appellari. Eodem

tempore

tempore ex Africa & Guluſſa Maſiniſsæ regis filius legatus patris, & Carthagnienſes uenerunt. Guluſſa prior in ſenatum introductus, et quæ miſſa erant ad bellum Macedonicum à patre ſuo expoſuit: & ſiqua præterea uellent imperare, præſtaturum merito P R eſt pollicitus: & monuit patres conſcriptos ut à fraude Carthagnienſium cauerent. Claſſis eos magnæ pa randæ conſilium cepiſſe, ſpecie pro Romanis & aduerſus Macedonas: ubi ea parata inſtructaq; eſſet, ipſorum fore poteſtatis quem hoſtem aut ſociũ habeant.

*   *

tantum pauorem ingreſſi caſtra oſtentantes capita fecerunt, ut ſi admotus extemplo exercitus foret, capi caſtra potuerint. Tum quoq; fuga ingens facta eſt: & erant qui legatos mittendos ad pacem precibus petendam cenſerent: ciuitatesq; complures eo nuntio audito in deditionem uenerunt. Quibus purgantibus ſeſe, culpamq; in duorũ amentiam conferentibus, qui ſe ultro ad pœnam ipſi obtuliſſent, cum ueniam dediſſet prætor: profectus extemplo ad alias ciuitates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu pacatum agrum, qui paulo ante ingenti tumultu arſerat, peragrauit. Hæc lenitas prætoris, qua ſine ſanguine ferociſſimam gentem domuerat, eo gratior plebi patribusq; fuit, quo crudelius auariusq; in Græcia bellatum & ab conſule Licinio & ab Lucretio prætore erat. Lucretium tribuni plebis abſentem concionibus aſſiduis lacerabant, cum reipublicæ cauſa abeſſe excuſaretur: ſed tum adeo uicina etiam inexplorata erant, ut is eo tempore in agro ſuo Antiati eſſet, aquamq; ex manubijs

Antium ex flumine Loracinæ duceret. Id opus centum triginta milibus æris locasse dicitur: tabulis quoq; pi= ctis ex præda fanum Aesculapij exornauit. Inuidiam infamiamq; ab Lucretio auerterunt in Hortensium successorem eius Abderitæ legati, flentes ante curiam, querentesq; oppidum suum ab Hortensio expugnatum ac direptum esse: causam excidij fuisse urbi, quod cum centum milia denariûm, & tritici L milia modiûm imperaret, spatium petierunt: quo de ea re & ad Hostilium consulem & Romam mitterent legatos: uix dum ad consulem se peruenisse, & audisse oppidum expugnatum, principes securi percussos, sub corona cæteros uenisse. Indigna senatui uisa: decreueruntq; eadem de Abderitis, quæ de Coronæis decreuerant priore anno: eademq; pro concione edicere Q. Mænium prætorem iusserunt. Et legati duo C. Sempronius Blesus, Sex. Iulius Cæsar ad restituendos in libertatem Abderitas missi. Iisdem mandatum, ut & Hostilio consuli & Hortẽsio prætori nuntiarent: senatum, Abderitis iniustum bellum illatum, conquiriq; omnes qui in seruitute sint, & restitui in libertatem, æquum censere. Eodẽ tempore de C. Cassio, qui Cos. priore anno fuerat, tum Tr. militum in Macedonia cum A. Hostilio erat, querelæ ad senatum delatæ sunt: & legati regis Gallorum Cincibili uenerunt. Frater eius uerba in senatu fecit, questus Alpinorum populorum agros sociorum suorum depopulatum C. Cassiũ esse: & inde multa milia hominum in seruitutem abripuisse. Sub id tempus Carnorum Histrorumq; & Iapidum legati uenerunt: duces sibi ab consule Cassio primum impe=

ratos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter mon strarent: pacatum ab se tanq̃ ad aliud bellum gerendum abisse: inde ex medio regressum itinere, hostiliter peragrasse fines suos: passim rapinasq; & incendia facta: nec se ad id locorum scire, propter quam causam consuli pro hostibus fuerunt. Et regulo Gallorum absenti, & his populis responsum est: senatum ea, quæ facta querantur, neq; scisse futura, neq;, si sint facta, probare: sed indicta causa damnari absentem consularem uirum iniuriũ esse, cum is reipublicæ causa absit. Vbi ex Macedonia redisset C. Cassius, tũ si coràm eum arguere uellent, cognita re senatum daturũ operam, uti satisfiat. Nec responderi tantum ijs gentibus, sed legatos mitti, duos ad regulum trans Alpeis, tres circa eos populos placuit: qui indicarent quæ patrum sententia esset. Munera mitti legatis ex binis milibus æris censuerunt: duobus fratribus regulis hæc præcipua, torques duo ex quinq; pondo auri facti, & uasa argentea quinq; ex uiginti pondo, & duo equi phalerati cum agasonibus, & equestria arma ac sagula: & comitibus eorũ uestimenta liberis seruisq;. Hæc missa, illa petentibus data, ut denorũ equorũ ijs cómercium esset, educendiq; ex Italia potestas fieret. legati cum Gallis missi trans Alpeis, C. Lælius, M. Aemilius Lepidus: ad cæteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blasio, T. Memmius. Multarum simul Græciæ Asiæq; ciuitatium legati Romam conuenerunt. Primi Athenienses introducti: ij se quod nauium habuerint militumq;, P. Licinio consuli & C. Lucretio prætori misisse exposuerunt: quibus eos non usos,

frumenti sibi centum milia imperasse: quod quanquam sterilem terram arent, ipsosq; etiam agrestes peregrino frumento alerent, tamen ne deessent officio, confecisse: & alia, quae imperarentur, praestare paratos esse. Milesij nihil praestitisse memorantes, siquid imperare ad bellum senatus uellet, praestare se paratos esse polliciti sunt. Alabandenses templum urbis Romae se fecisse cõmemorauerunt, ludosq; anniuersarios ei diuae instituisse: & coronam auream quinquaginta pondo, quam in Capitolio ponerent, donum Ioui opt. max. attulisse, & scuta equestria CCC: ea cui iussissent tradituros. Donum ut in Capitolio ponere, et sacrificare liceret, petebãt. Hoc Lampsaceni LXXX pondo coronam afferentes petebant, commemorantes discessisse se à Perseo, postq̃ Romanus exercitus in Macedoniam uenisset, cum sub ditione Persei & ante Philippi fuissent. Pro eo, & quod imperatoribus Romanis omnia praestitissent, id se tantum orare, ut in amicitiam populi Romani reciperentur, & si pax cum Perseo fieret, exciperentur, ne in regiam potestatem reciperentur. caeteris legatis comiter responsum. Lampsacenos in sociorum formulam referre Q. Maenius Pr. iussus. munera omnibus in singulos binûm milium aeris data. Alabandenses scuta reportare ad A. Hostilium consulem in Macedoniam iussi. Et ex Africa legati simul Carthaginiensium tritici deciens centum milia & hordei quinquaginta indicantes se ad mare deuecta habere, ut quò senatus censuisset, deportarent. Id munus officiumq; suum scire minus esse q̃ pro meritis populi Romani & uoluntate sua: sed saepe aliâs

bonis in rebus utriusq; populi se gratorum fideliumq; sociûm muneribus functos esse. Item Masinissæ legati tritici eandẽ summam polliciti, & mille & CC equites, XII elephantos, & si quid aliud opus esset, uti imperaret senatus: æque propenso animo, ac quæ ipse ultro pollicitus sit, præstaturum esse. Gratiæ & Carthaginiensibus & regi actæ, rogatiq; ut ea quæ pollicerentur, ad Hostilium consulem in Macedoniam deportarent. Legatis in singulos binûm milium æris munera missa. Cretensium legatis commemorantibus se quantum sibi imperatum à P. Licinio Cos. esset sagittariorum in Macedoniam misisse: cum interrogati non inficiarentur apud Persea maiorem numerum sagittariorum q̃ apud Romanos militare, responsum est: si Cretenses bene ac grauiter destinarent potiorem populi Romani q̃ regis Persei amicitiam habere, senatum quoq; Romanum ijs tanquam certis socijs responsum daturum esse. Interea nuntiarent suis, placere senatui, dare operam Cretenses, ut quos milites intra præsidia regis Persei haberent, eos primo quoq; tempore domum reuocarent. Cretensibus cum hoc responso dimissis, Chalcidenses uocati: quorum legatio ipso introitu, ob id quod Micion princeps eorum pedibus captus lectica est introlatus, ultimæ necessitatis extemplo uisa res: in qua ita affecto excusatio ualetudinis, aut ne ipsi quidem petenda uisa foret, aut data petenti non esset. Cum sibi nihil uiui reliquum præterquàm linguam ad deplorãdas patriæ suæ calamitates præfatus esset, exposuit ciuitatis primum suæ benefacta, & uetera, & ea quæ Persei bello præstitissent duabus

exercitibusq; Romanis: tum quæ primo C. Lucretius in populares suos prætor Romanus superbe, auare, crudeliter fecisset: deinde quæ tum cum maxime L. Hortensius faceret. Quemadmodum omnia sibi, etiam ijs quæ patiantur tristiora, patienda esse ducant, potius q̃ se dedant Persi. Quod ad Lucretium Hortensiumq; attineret: scire, tutius fuisse claudere portas, q̃ in urbẽ eos accipere. Qui exclusissent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Aenum, incolumes esse: apud se templa omnibus ornamentis compilata spoliataq; sacrilegijs C. Lucretium nauibus Antium deuexisse: libera corpora in seruitutem abrepta: fortunas sociorum P R direptas esse, & quotidie diripi. Nam ex instituto C. Lucretij Hortensium quoq; in tectis hyeme pariter atq; æstate nauales socios habere, & domos suas plenas turba nautica esse: uersari inter se coniuges liberosq; suos, quibus nihil neq; dicere pensi, neq; facere. Accersere in senatum Lucretium placuit, ut disceptaret coràm, purgaretq; sese. Cæterum multo plura præsens audiuit, q̃ in absentem iacta erant: & grauiores potentioresq; accessere accusatores duo, Tr. pl. M. Iunẽtius Talua & Cn. Aufidius. Ii non in senatu modo eum lacerarunt, sed in concionem etiã pertracto multis obiectis probris diem dixerunt. Senatus iussu, Chalcidensibus Q. Mænius Pr. respondit: quæ bene meritos sese & ante, & in eo bello, quod geratur, de populo Romano dicant, ea & scire uera eos referre senatum, & perinde ac debeant grata esse. Quæ facta à C. Lucretio fieriq; ab L. Hortensio Prr. Romanis querantur, ea neq; facta, neq; fieri uoluntate senatus, quẽ

non poße existimare, qui sciat bellum Persi & ante Philippo patri eius intulisse P R pro libertate Graeciae, non ut ea à magistratibus socijs atq; amicis paterentur. Literas se ad L. Hortensium Pr. daturos esse: quae Chalcidenses querantur acta, ea senatui non placere. Siqui in seruitutem liberi uenißent, ut eos conquirendos primo quoq; tempore restituendosq; in libertatem curaret. Sociorũ naualium neminem praeter magistros in hospitia deduci aequum censere. Haec Hortensio, iussu senatus scripta. Munera binûm miliũ aeris legatis missa, & uehicula Micioni publice locata, quae eum Brundisium cõmode perueherent. C. Lucretiũ, ubi dies, quae dicta erat, uenit, tribuni ad populũ accusarunt, multamq; decies centum milium aeris dixerũt. Comitijs habitis, omnes quinq; & XXX tribus eũ condemnarunt. In Liguribus eo anno nihil memorabile gestum. Nam nec hostes mouerunt arma, neq; consul in agrum eorum legiones induxit: & satis explorata pace eius anni, milites duarum legionum Romanarum, intra dies LX q̃ in prouinciã uenit, dimisit: sociorum nominis Latini exercitu mature in hiberna Lunam & Pisas deducto, ipse cum equitibus Galliae prouinciae pleraq; oppida adijt. Nusquam alibi quàm in Macedonia bellum erat, suspectum tamen & Gentium Illyriorum regem habebant: itaq; & octo naues ornatas à Brundisio senatus censuit mittendas ad C. Furium legatum Issam, qui cum praesidio duarum Issensium nauium insulae praeerat. duo milia militum in eas naues sunt imposita, quae Q. Maenius Pr. ex S C in ea parte Italiae, quae obiecta Illyrico est,

conscripsit. & Cos. Hostilius Ap. Claudium in Illyricum cum quatuor milibus peditum misit, ut accolas Illyrici tutarentur. Qui non contentus ijs, quas adduxerat, copijs, auxilia ab socijs corrogando, ad VIII milia hominum uario genere armauit: peragrataq; omni ea regione, ad Lycnidum Dassaretiorum consedit. Haud procul inde Vscana oppidum finium plerunq; Persei erat. X milia ciuium habebat, & modicum custodiæ causa Cretensium præsidium. Inde nuntij ad Claudium occulti ueniebant, si propius copias admouisset, paratos fore qui proderent urbem: & operæprecium esse, non se amicosq; tantum, sed etiam milites præda expleturum. Spes cupiditati admota ita occæcauit animum, ut nec ex ijs, qui uenerunt quenquam retineret, nec obsides pignus futuros furto & fraudæ rei posceret, nec mitteret exploratum, nec fidem acciperet: die tantum statuta profectus à Lycnido, duodecim milia ab urbe, ad quam tendebat, posuit castra. Quarta inde uigilia signa mouit, mille fermè ad præsidium castrorum relictis: incompositi longo agmine effusi, infrequentes, cum nocturnus error dissiparet, ad urbem peruenerunt. Creuit negligentia postq̃ neminem armatum in muris uiderunt. Cæterũ ubi primum sub iactu teli fuerunt, duabus simul portis erumpitur: & ad clamorem erumpentium ingens strepitus è muris ortus ululantium mulierum cum crepitu undiq; æris: & incondita multitudo turba immixta seruili, uarijs uocibus personabat. Hic tam multiplex undiq; obiectus terror effecit, ne sustinere primam procellam eruptionis Romani possent. Itaq; fu-

gientes

gientes plures quàm pugnantes interempti sunt: uix duo milia hominum cum ipso legato in castra perfugerunt. Quo longius iter in castra erat, eo plureis fessos consectandi hostibus copia fuit. Ne moratus quidem in castris Appius, ut suos dissipatos fuga colligeret: quæ res palatis per agros saluti fuisset: ad Lycnidum protinus reliquias cladis reduxit. Hæc & alia haud prospere in Macedonia gesta ex Sexto Digitio Tr. militum, qui sacrificij causa Romam uenerat, sunt audita. Propter quæ ueriti patres, ne quæ maior ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam M. Furium Flaccum, & M. Caninium Rebilum miserunt, qui comperta quæ agerentur referrent: & ut A. Hostilius Cos. comitia cõsulibus subrogãdis ita ediceret, uti mẽse Ianuario comitia haberi possent, & ut primo quoque tempore in urbem rediret. Interim M. Recio Pr. mandatum, ut edicto senatores omnes ex tota Italia, nisi qui reipublicæ causa abessent, Romam reuocaret: qui Romæ essent, ne quis ultra mille passuum ab Roma abesset. Ea uti senatus censuit, sunt facta. Comitia consularia ad V Calend. Septemb. fuere. Creati Coss. sunt Q. Marcius Philippus iterum, & Q. Seruilius Cepio. Post diem tertium Pr. sunt facti C. Decimius, M. Claudius Marcellus, M. Sulpitius Gallus, C. Marcius Figulus, Serg. Cornelius Lentulus, P. Fonteius Capito. Designatis Prr. præter duas urbanas quatuor prouinciæ sunt decretæ, Hispania, & Sardinia, & Sicilia, & classis. Legati ex Macedonia exacto admodum mense Februario redierunt. Hi quas res

ea æstate prospere gessisset rex Perseus, referebant: quantusq; timor socios populi Romani cepisset tot urbibus in potestatem regis redactis. Exercitum consulis infrequentem commeatibus uulgo datis per ambitionem esse: culpam eius rei consulem in tribunos militum, contra illos in consulem conferre. Ignominiam Claudij temeritate acceptam eleuare eos patres acceperunt, qui perpaucos Italici generis, & magna ex parte tumultuario delectu cõscriptos ibi milites amissos referebant. Consules designati ubi primum magistratum inissent, de Macedonia referre ad senatum iussi: destinatæq; prouinciæ ijs sunt Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum est. tertio die post Terminalia Calendæ intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui L. Flaminius. pontifices duo decesserunt, L. Furius Philus, & C. Liuius Salinator. In locum Furij T. Manlium Torquatum, in Liuij M. Seruilium pontifices legerunt. Principio insequentis anni cum Coss. noui Q. Marcius, & Q. Seruilius de prouincijs retulissent, primo quoque tempore aut cõparare eos inter se Italiam, & Macedoniam, aut sortiri placuit. Priusquam id sors cerneret, in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in utranq; prouinciã quod res desideraret supplementi decerni. In Macedoniam peditum Romanorum sex milia, sociorũ nominis Latini VI milia: equites Romanos CCL, socios CCC. Veteres milites dimitti, ita ut in singulas Romanas legiones ne plus sena milia peditum, CCC equites essent. Alteri Cos. nullus certus finitus numerus ciuium Romanorum quem in supplementum legeret:

id modo finitum, ut duas legiones scriberet, quæ quina milia peditũ & ducentenos haberent, equites trecenos. Peditum Latinorum maior q̃ collegæ decretus numerus: peditum X milia & DC equites: quatuor prætereа legiones scribi iußæ, quæ si quo opus esset educerentur. Tribunos ijs non permissum ut consules facerent, populus creauit. Socijs nominis Latini XVI milia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantum placuit, ut exiret si quo res posceret. Macedonia maxime curã præbebat: in classem mille socij nauales ciues Romani, libertini ordinis ex Italia scribi iussi: totidem ut ex Sicilia scriberẽtur, & cui ea prouincia euenisset, mandatum, ut eos in Macedoniam, ubicunque classis esset, deportandos curaret. In Hispaniam tria milia peditum Romanorum in supplementum, CCC equites decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, peditum quina milia, treceni & XXX equites. Et socijs imperare prætor, cui Hispania obuenisset, iussus IIII milia peditum, & CCC equites. Non sum nescius, ab eadem negligentia, qua nihil deos portendere uulgo nunc credant, neq; nuntiari admodum nulla prodigia in publicum, neq; in annales referri. cæterum & mihi uetustas res scribenti nescio quo pacto antiquus fit animus: & quædam religio tenet, quæ illi prudentissimi uiri publice suscipienda censuerint, ea pro dignis habere, quæ in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno sunt nuntiata: facem in cœlo conspectam, & bouem fœminam locutam publice ali. Minturnis quoq; per eos dies cœli ardentis species af-

fulserat. Reate imbri lapidauit. Cumis in arce Apollo triduum ac treis nocteis lacrimauit. in urbe Romana duo aeditui nuntiarunt: alter in aede Fortunae anguem iubatum à compluribus uisum esse: alter in aede Primigenae Fortunae, quae in colle est, duo diuersa prodigia: palmam in area enatam, & sanguine interdiu pluuisse. Duo non suscepta prodigia sunt: alterum quod in priuato loco factum esset: palmam enatam impluuio suo T. Marcius Figulus nuntiabat. alterum quod in loco peregrino: Fregellis in domo L. Atrei hastam, quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arsisse, ita ut nihil eius amburereт ignis, dicebatur. Publicorum prodigiorum causa libri à decemuiris aditi, XL maioribus hostijs, quibus dijs consules sacrificarent. & addiderunt uti supplicatio fieret, cunctiq; magistratus circa omnia puluinaria uictimis maioribus sacrificarent, populusq; coronatus esset. Omnia uti X uiri praeierũt, facta. Censoribus deinde creandis comitia edicta sunt. Petierũt censuram principes ciuitatis C. Valerius Leuinus, L. Postumius Albinus, P. Mucius Scaeuola, C. Iunius Brutus, C. Claudius Pulcer, T. Sempronius Gracchus. Hos duos censores creauit populus Romanus: cum delectus habendi maior quàm aliâs propter Macedonicum bellum cura esset. Coss. plebem apud senatum accusabant, quod & iuniores non responderent. Aduersus quos C. Sulpitius & M. Claudius tribuni, plebis causam egerunt. Non consulibus, sed ambitiosis consulibus delectum difficilem esse: neminem inuitum militem ab ijs fieri. Id ita ut esse scirent & Patres

conscripti: prætores, quibus & uis imperij minor & autoritas esset, delectum, si ita senatui uideretur, perfecturos esse. Id prætoribus magna patrum non sine suggillatione consulum mandatum est. Censores, ut eam rem adiuuarent, ita in concione dixerunt: legem censui censendo dicturos esse, ut præter commune omnium ciuium iusiurandum hæc adiurarent: tu minor annis sex & quadraginta es: tuq; ex edicto C. Claudij, T. Sempronij censorum ad delectum prodito: & quotiensc unq; delectus erit, quē hic censores magistratum habebunt, si miles factus non eris, in delectu prodibis. Item quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abesse: edixerunt de militibus P. Aelio, C. Popilio Coss. post'ue eos Coss. in Macedoniam scriptis: ut qui eorum in Italia essent, intra dies XXX censi prius apud sese in prouinciam redirent: qui in patris aut aui potestate essent, eorum nomina ad se ederentur. Missorum quoque causas sese cognituros esse: & quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi uisa esset, eos milites fieri iussuros. Hoc edicto literisq; censorum per fora & conciliabula dimissis, tanta multitudo iuniorum Romam conuenit, ut grauis urbi turba insolita esset. Præter delectum eorum, quos in supplementum mitti oportebat, quatuor à C. Sulpitio Pr. scriptæ legiones sunt, intraq; undecim dies delectus est perfectus. Consules deinde sortiti prouincias sunt: nam Pr. propter iurisdictionem maturius sortiti erant. Vrbana C. Sulpitio, peregrina C. Decimio obtigerat. Hispaniam M. Claudius Marcellus,

Siciliam Serg. Cornelius Lentulus, Sardiniam P. Fonteius Capito, classem C. Marcius Figulus erat sortitus. consulum Q. Seruilio Italia, Q. Marcio Macedonia obuenit: Latinisq; actis Marcius extemplo est profectus. Cepione deinde referente ad senatum, quas ex nouis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret: decreuere patres ut C. Sulpitius M. Claudius Pr. ex his, quas scripsissent, legionibus quas uideretur consuli darent: indigne patiente praetorum arbitrio consulem subiectum, dimisso senatu ad tribunal praetorũ stans postulauit, ex S C destinarent sibi duas legiones: praetores consuli in eligendo arbitrium fecerunt. Senatum deinde censores legerunt: M. Aemilius Lepidus princeps ab tertijs iam censoribus lectus. Septem è senatu eiecti sunt. In censu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui q̃ multi abessent ab signis census docuit, in prouinciam cogebant: causas stipendijs missorum cognoscebant, & cuius nondum iusta missio uisa esset, ita iusiurandum adigebant. Ex tui animi sententia tu ex edicto C. Claudij, T. Sempronij censorum in prouinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris. In equitibus recensendis tristis admodum eorum atq; aspera censura fuit: multis equos ademerunt. in ea re cum equestrem ordinem ostendissent, flammam inuidiae adiecere, edicto quo dixerunt, ne quis eorum, qui Q. Fuluio, A. Postumio censoribus publica uectigalia aut ultro tributa conduxissent, ad hastam suam accederet, sociusue aut affinis eius conductionis esset. Saepe id querendo ueteres publicani cum impetrare nequissent ab senatu, ut mo-

dum potestati censoriæ imponerent, tandem Tr. pl. Rutilium, ex rei priuatæ contentione iratum censoribus, patronum causæ nacti sunt. Clientem libertinum parietem in sacra uia aduersus ædes publicas demoliri iusserant, quod publico inædificatus esset. Appellati à priuato tribuni: cum præter Rutilium nemo intercederet, censores ad pignora capienda miserunt, multamq; pro concione priuato dixerunt. Hinc contentione orta, cum ueteres publicani se ad tribunum contulissent, rogatio repente sub unius tribuni nomine promulgatur. Quæ publica uectigalia ultro tributa C. Claudius & T. Sempronius locassent, ea rata locatio ne esset: de integro locarentur, & ut omnibus redimendi & conducendi promiscue ius esset. Diem ad eius rogationem concilio Tr. pl. dixit. Qui postquam uenit, ut censores ad dissuadendum processerunt, Graccho dicente silentium fuit: cum Claudio obstreperetur, audientiam facere præconem iussit. Eo facto auocatam à se concionem tribunus questus, & in ordinem se coactum, ex Capitolio, ubi erat conciliũ, abiit. Postero die ingentem tumultum ciere: Tib. Gracchi primum bona consecrauit, quod in mulcta pignoribusq; eius, qui tribunum appellasset, intercessioni non parendo se in ordinem coëgisset. C. Claudio diem dixit, quod concionem ab se auocasset: & utrique censori perduellionem se iudicare pronuntiauit, diemq; comitijs à C. Sulpitio Pr. urbano petijt. Non recusantibus censoribus qui minus primo quoq; tempore iudicium de se populus faceret, in ante dies VIII & VII Calẽd. Octob. comitijs perduellionis dicta dies. Censo-

res extemplo in atrium Libertatis aſcenderunt, & ibi ſignatis tabellis publicis, clauſoq; tabulario, & dimiſſis ſeruis publicis, negarunt ſe prius quidquam publici negocij geſturos, quàm iudicium populi de ſe factum eſſet. Prior Claudius cauſam dixit: & cum ex XII centurijs equitum VIII cenſorem condemnaſſent, multæq; aliæ primæ claſſis: extemplo principes ciuitatis in conſpectu populi annulis aureis poſitis ueſtem mutarunt, ut ſupplices plebem circũirent. Maxime tamen ſententiam uertiſſe dicitur Tib. Gracchus, quod cum clamor undique plebis eſſet, periculum Graccho non eſſe, conceptis uerbis iurauit, ſi collega damnatus eſſet, non expectato de ſe iudicio comitem exilij eius futurum. Adeo tamen ad extremum ſpei uenit reus, ut octo centuriæ ad damnationem defuerint. Abſoluto Claudio Tr. pl. negauit ſe Gracchum morari. Eo anno poſtulantibus Aquileienſium legatis ut numerum colonorum augeret, M & D familiæ ex SC ſcriptæ: triumuiriq; qui eas deducerent miſſi ſunt T. Annius Luſcus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodem anno C. Popilius & Cneus Octauius legati, qui in Græciam miſſi erant, SC Thebis primum recitatum per omnes Peloponneſi urbes circũtulerunt, ne quis ullam rem in bellum magiſtratibus Romanis conferret, præter q̃ quod ſenatus cenſuiſſet. Hoc fiduciam in poſterum quoque præbuerat, leuatos ſe oneribusq; impenſisq;, quibus alia alijs imperãtibus exhauriebãtur. Achaico concilio Argis agitato benigne locuti auditiq;, egregia ſpe futuri ſtatus fidiſſima

gente relicta in Aetoliam traiecerunt. Ibi nondum quidem seditio erat, sed omnia suspecta, criminumq; inter ipsos plena. ob quæ obsidibus postulatis, neq; exitu rei imposito, in Acarnaniam inde profecti legati sunt. Typri concilium legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoque inter factiones erat certamen: quidam principum postulare, ut præsidia in urbes suas inducerentur, aduersus amentiam eorum, qui ad Macedonicam gentem trahebant: pars recusare, ne quod bello captis & hostibus mos esset, id pacatæ & sociæ ciuitates ignominiæ acciperent. Iusta deprecatio hæc uisa. Larissam ad Hostilium proconsulem, ab eo enim missi erant, legati redierunt. Octauium retinuit secum, Popilium cum mille fermè militibus in hiberna Ambraciam misit. Perseus principio hyemis egredi Macedoniæ finibus non ausus, ne qua in regnum uacuũ irrumperent Romani, sub tempus brumæ, cum inexuperabiles ab Thessalia montes niuis altitudo facit, occasionem esse ratus frangendi finitimorum spes animosq;, ne quid auerso se in Romanum bellum periculi subesset: cum à Thracia pacem Cotys, ab Epiro Cephalus repentina defectione à Romanis præstarent, Dardanos recens domuisset bello, solum infestum esse Macedoniæ latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neq; ipsis quietis Illyrijs, & aditum prebentibus Romanis, si domuisset proximos Illyriorum, Gentium quoque regem iandiu dubium in societatem perlici posse: cum X milibus peditum quorum pars phalangitæ erant, & duobus milibus leuium armatorum, & quingentis equitibus

profectus Stuberam uenit. Inde frumento complurium dierum sumpto, iussóq; apparatu oppugnandarum urbium sequi, tertio die ad Vscana (Penestianæ terræ ea maxime urbs est) posuit castra, prius tamen quàm uim admoueret, missis qui tentarent nunc præfectorum præsidij, nunc oppidanorum animos. erat autem ibi cum iuuentute Illyriorum Romanum præsidium. Postquàm nihil pacati referebant, oppugnare est adortus, & corona eam capere conatus est. Cum sine intermissione interdiu noctúq; alij alijs succedentes, pars scalas muris ignem portis inferrent, sustinebant tamen eam tempestatem propugnatores urbis: quia spes erat neque hyemis uim diutius pati Macedonas in aperto posse, nec ab Romano bello tantum regi laxamenti fore, ut posset morari. Cæterum postquàm uineas agi, turrésq; excitari uiderunt, uicta pertinacia est. Nam præterquàm quod aduersus uim pares non erant, ne frumenti quidem aut ullius alterius rei copia intus erat, ut in nec opinata obsidione. Itaque cum spei nihil ad resistendum esset, C. Caruilius Spoletinus, & C. Afranius à præsidio Romano missi, qui à Perseo peterent: primo ut armatos suáq; secum ferenteis abire sineret: dein, si id minus impetrarent, uitæ tantum, libertatísq; fidem acciperent. Promissum id benignius est ab rege, quàm præstitum. Exire enim sua secum efferentibus iussis, primum arma ademit. His urbe egressis, et Illyriorũ cohors (quingenti erant) & Vscanienses se urbemq; dediderunt. Perseus præsidio Vscanæ imposito, multitudinem omnem dedito-

rum, quæ propè numero exercitum æquabat, Stuberam abducit. Ibi Romanis, quatuor milia autem hominum erant, præter principes in custodiam ciuitatum diuisis, Vscanensibus Illyrijsq; uenditis, in Penestiam exercitum reducit ad Oeneum oppidum in potestatem redigendum, & alioqui opportune situm, & transitus ea est in Labeates, ubi Gentius regnabat. Prætereunti frequens castellum Draudacum nomine peritorum quidam regionis eius, nihil Oeneo capto opus esse ait, nisi in potestate & Draudacum sit: opportunius etiam ad omnia positum esse. Admoto exercitu omnes extemplo dediderunt sese. Qua spe celeriore deditione erectus, postquàm animaduertit quantus agminis sui terror esset, undecim alia castella eodem metu in potestatem redigit. Ad perpauca ui opus fuit, cætera uoluntate deditæ, & in his recepti M & D dispositi per præsidia milites Romani. Magno usui Caruilius Spoletinus erat in colloquijs, dicendo nihil in ipsos sæuitum. Ad Oeneum peruentum est, quod sine iusta oppugnatione capi non poterat: & maiore aliquanto quàm cætera iuuentute, & ualidum oppidum mœnibus erat, & hinc amnis Artatus nomine, hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat. Hæc spem ad resistendum oppidanis dabant. Perseus circumuallato oppido, aggerem à parte superiore ducere instituit, cuius altitudine muros superaret. Quod opus dum perficitur, crebris interim prælijs, quibus per excursiones & mœnia sua oppidani tutabantur, & opera hostium impediebant, magna eo-

rum multitudo uarijs casibus absumpta est: & qui supererant, labore diurno nocturnoq;, & uulneribus inutiles erant. Vbi primum agger iniunctus muro est, & cohors regia, quos Nicatoras appellant, transcendit, & scalis multis simul partibus impetus in urbem est factus. Puberes omnes interfecti sunt, coniuges liberosq; eorum in custodiam dedit: prædæ alia militum cessere. Stuberam inde uictor reuertens ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium exulantem apud se, & Aputeum Macedonem à Berœa, mittit. Iis mandat, ut exponerent æstatis eius hyemisq; acta sua aduersus Romanos Dardanosq;: adijcerent recentia in Illyrico hibernæ expeditionis opera: hortarentur Gentium in amicitiam secum & cum Macedonibus iungendam. Hi trangressi iugum Scordi montis, per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti tandē peruenerunt. Lissi rex Gētius erat. eò acciti legati mādata exponētes benigne auditi sunt. Qui responsum sine effectu tulerunt: uoluntatem sibi non deesse ad bellandum cum Romanis: cæterum ad conandum id quod uelit, pecuniam maxime deesse. Hæc Stuberam retulere regi, tum maxime captiuos ex Illyrico uendenti. Extemplo ijdem legati addito Glaucia ex numero custodum corporis, remittuntur, sine mentione pecuniæ, qua una barbarus inops imbelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perseus in Penestas rursum exercitum reducit: firmatisq; Vscanæ, & circa eam

per omnia castella, quae receperat, praesidijs in Macedoniam sese recipit. L. Coelius legatus Romanus praeerat Illyrico: qui moueri non ausus, cum in ijs locis rex esset, post profectionem demum eius conatus in Penestis Vscanam recipere, à praesidio, quod ibi Macedonum erat, cum multis uulneribus repulsus Lycnidum copias reduxit. Inde post dies paucos M. Trebellium Fregellanum cũ satis ualida manu in Penestas misit, ad obsides ab ijs urbibus, quae in amicitia cum fide permanserant, accipiendos. Prodere etiam in Partinos (ij quoque obsides dare pepigerant) iussit: ab utraq; gente sine tumultu exigi. Penestarum obsides Apolloniam, Partinorum Dyrrachium (tum Epidamni magis celebre nomen Graecis erat) missi. Ap. Claudius acceptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanotem Epiri castellum adortus oppugnare, & auxilia Athamanum Thesprotorumq; praeter Romanum exercitum ad sex M hominum secum adduxit: neq; operaepretium fecit, Cleua, qui relictus à Perseo erat, cum ualido praesidio defendente. Et Perseus in Elimeam profectus, & circa eam exercitu lustrato, ad Stratum uocantibus Epirotis ducit. Stratus ualidissima tum urbs Aetoliae erat. Sita est super Ambracium sinum, propè Amnem Acheloum. Cum decem milibus peditum eò profectus est, & equitibus trecentis, quos pauciores propter angustias uiarum & asperitatem duxit. Tertio die cum peruenisset ad Citium montem, uix transgressus propter altitudinem niuis, locũ quoq; castris aegre inuenit. Profectus inde, magis quia ma-

nere non poterat, quàm quod tolerabilis aut uia, aut tempestas esset, cum ingenti uexatione præcipue iumentorum altero die ad templum Iouis, quem Nicæum uocant, posuit castra. Ad Arachthum inde flumen itinere ingenti emenso, retentus altitudine amnis mansit. Quo spatio temporis ponte perfecto traductis copijs diei progressus iter obuium Archidamum principem Aetolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finem agri Aetoli castra posita. Inde altero die ad Stratum peruentum: ubi propè Acheloum amnem castris positis, cum expectaret effusos omnibus portis Aetolos in fidem suam uenturos, clausas' portas, atque ipsa ea nocte, qua uenerat, receptum Romanum præsidium cum C. Popilio legato inuenit. Principes, qui præsentis Archidami autoritate compulsi regem accersierant, obuiam egresso Archidamo segniores facti locum aduersæ factioni dederant ad Popilium cum mille peditibus ab Ambracia accersendum. In tempore & Dynarchus præfec. equitum gentis Aetolorum cum DC peditibus & equitibus C uenit. Satis constabat, eum tanquam ad Persea tendentem Stratum uenisse: mutato deinde cum fortuna animo, Romanis se, aduersus quos uenerat, iunxisse. Nec Popilius securior quàm debebat esse, inter tam mobilia ingenia erat: claues portarum custodiamq; murorum suæ extemplo potestatis facit: Dynarchum Aetolosq; cum iuuentute Stratiorum in arcem per præsidij speciem a-

mouit. Perſeus ab imminentibus ſuperiori parti urbis tumulis tentatis colloquijs, cum obſtinatos atque etiam telis procul arcentes uideret, quinque milia paſſuum ab urbe trans Petitarum amnem poſuit caſtra. Ibi conſilio aduocato, cum Archidamus Epirotarumq; transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandum cum infeſto tempore anni cenſerent, nullis præparatis commeatibus: cum inopiam prius obſidentes quàm obſeſſi ſenſuri eſſent, maxime quod hoſtium haud procul inde hiberna erant, territus in Aperantiam caſtra mouit. Aperantij eum propter Archidami magnam in ea gente gratiam autoritatemq;, conſenſu omnium acceperunt: is ipſe cum octingentorum militum præſidio his eſt præpoſitus. Rex cum minore uexatione iumentorum hominumq; quàm uenerat, in Macedoniam redijt. Appium tamen ab obſidione Phanotis fama ducentis ad Stratum Perſei ſummouit. Cleuas cum præſidio impigrorum iuuenum inſecutus, ſub radicibus propè inuijs montium ad mille hominum ex agmine impedito occidit, ad ducentos cepit. Appius ſuperatis anguſtijs in campo, quem Eleona uocant, ſtatiua dierum paucorum habuit. Interim Cleuas aſſumpto Philoſtrato, qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonenſem tranſcendit. Macedones ad depopulationem profecti: Philoſtratus cum cohorte ſua in inſidijs loco obſcuro conſedit. In palatos populatores cum erupiſſent ab Antigonea armati, fugientes eos perſequentes

effusius, in uallem insessam ab hostibus præcipitant. ibi ad M occisis, centum fermè captis, ubiq; prospere gesta re, propè statiua Appij castra mouent, ne qua uis socijs suis ab Romano exercitu inferri possit. Appius nequicquam in his locis terens tempus, dimissis Chaonumq; & si qui alij Epirotæ erant præsidijs, cum Italicis militibus in Illyricum regressus, per Partinorum socias urbes in hiberna militibus dimissis, ipse Romam sacrificij causa redijt. Perseus ex Penestarum gente M pedites CC equites reuocatos Cassandriam, præsidio ut essent, misit. Ab Gentio eadem adferentes redierunt. Nec deinde alios atque alios mittendo tentare eum destitit: cum appareret quantum in eo præsidij esset: nec tamen impetrare ab animo posset, ut impensam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

DECADIS QVINTAE LIBER QVARTVS.

PRINCIPIO Veris, quod hyemem eam, qua hæc gesta sunt, insecutum est, ab Roma profectus Q. Marcius Philippus Cos. cũ V milibus qd in supplemẽtũ legionũ secũ traiecturus erat, Brũdisium peruenit. M. Popilius consularis & alij pari nobilitate adolescentes Tr. mil. in Macedonicas legiones consulem secuti sunt. Per eos dies & C. Marcius Figulus Pr. cui classis prouincia euenerat, Brundisium uenit: & simul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portum tenuerunt. Inde cõsul ad Ambraciam egressus, itinere terrestri petit Thessaliam. Pr. superato Leucata Corinthium sinum inuectus, & Creusæ relictis nauibus, terra & ipse per mediam Boëtiam dies unius expedito itinere Chalcidem ad classem contendit. Castra eo tempore A. Hostilius in Thessalia circa Palæpharsalum habebat, sicut nulla re bellica memorabili gesta, ita ad cunctam militarem disciplinam ab effusa licentia formato milite, & socijs cum fide cultis, & ab omni genere iniuriæ defensis. Audito successoris aduentu, cum arma uiros equos cum cura inexisset, ornato exercitu obuiã uenienti consuli processit. Et primus eorum congressus ex dignitate ipsorum ac Romani nominis, & in rebus deinde gerẽdis. Proxi. enim ad exercitum paucis post diebus consul concionem apud milites habuit.

Orsus à parricidio Persei perpetrato in fratrem, cogitato in parẽtem, adiecit post scelere partum regnũ, ueneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eumenen, iniurias in P R, direptiones sociarum urbium contra fœdus: ea omnia quàm dijs quoque inuisa essent, sensurum in exitu rerum suarum. Fauere enim pietati fideiq; deos, per quæ P R ad tantum fastigij uenerit. Vires deinde P R iam terrarum orbem complectentis cum uiribus Macedoniæ, exercitus cum exercitibus comparauit. Quanto maiores Philippi Antiochiq; opes non maioribus copijs fractas esse. Huius generis adhortatione accensis militum animis, consultare de summa gerendi belli cœpit. Eò & C. Marcius Pr. à Chalcide classe accepta uenit. Placuit non ultra morando in Thessalia tempus terere, sed mouere extemplo castra, atque pergere inde in Macedoniam: & prætorem dare operam ut eodem tempore classis quoque inueheretur hostium litoribus. Prætore dimisso consul menstruum iusso milite secum ferre, profectus decimo post die quàm exercitum acceperat, castra mouit: & unius diei progressus iter, conuocatis itinerum ducibus, cum exponerent in concilio, iussisset quà quisque ducturus esset, summotis ijs, quam potissimum peteret, retulit ad consilium. Alijs per Pythoum placebat uia: alijs per Cambunios montes, quà priore anno duxerat Hostilius Cos. alijs præter Ascuridem paludem. Restabat aliquantum uiæ communis: itaque in id tempus, quo propè diuortium itinerum castra posituri erant, deliberatio eius rei differtur. In Perrebiam inde ducit, & inter Azorum & Do-

lichen statiua habuit, ad consulendum rursus, quam potissimum capesseret uiam. Per eosdem dies Perseus, cum appropinquare hostem sciret, quod iter petiturus esset ignarus, omnes saltus insidere præsidijs statuit. In iugum Cambuniorum montium (Volustana ipsi uocant) X milia leuis armaturæ iuuenum cum duce Asclepiodoto mittit. Ad castellum, quod super Ascuridem paludem erat (Lapathus uocatur locus) Hippias tenere saltum cum XII milium Macedonum præsidio iussus. Ipse cum reliquis copijs primo circa Dium statiua habuit: deinde adeo ut obtorpuisse inops consilij uideretur, cum equitibus expeditis litore nunc Heracleam, nunc Philam percurrebat, eodem inde cursu Dium repetens. Interim consuli sententia stetit eo saltu ducere, ubi propter Octolopum diximus regis castra. Præmitti tamen IIIIM armatorum ad loca opportuna præoccupanda placuit, quæis præpositi sunt M. Claudius, Q. Marcius consulis filius. confestim & uniuersæ copiæ sequebantur. Cæterum adeo ardua & aspera & confragosa uia fuit, ut præmissi expediti biduo quindecim milium passuum ægre itinere confecto castra posuerint: turrim Eudieru quem cepere locum appellant. Inde postero die VIIM progressi, tumulo haud procul hostium castris capto, nuntium ad consulem remittunt: peruentum ad hostem esse, loco se tuto & ad omnia opportuno consedisse: ut quantum extendere iter posset, consequeretur. Sollicito consuli & propter itineris difficultatem, quod ingressus erat, & eorum uicem, quos paucos inter media præsidia hostiũ

præmiserat, nuntius ad Ascuridem paludem occurrit. Addita igitur & ipsi fiducia est, coniunctisq; copijs castra tumulo, qui tenebatur, quà aptissimum ad loci naturam erat, sunt acclinata. Non hostium modo castra, quæ paulo plus mille passuum aberant, sed omnis regio ad Dium & Philam, oraq; maris, late patente ex tam alto iugo prospectu, oculis subijciutur. Quæ res accendit militi animos, postquam summam belli, ac regias omneis copias, terramq; hostilem tam è propinquo conspexerunt. Itaque cum alacres, protinus duceret ad castra hostium, consulem hortarentur, dies unus fessis labore uiæ ad quietem datus est. Tertio die parte copiarum ad præsidium castrorum relicta, consul ad hostem ducit. Hippias nuper ad tuendum saltum ab rege missus erat: qui ex quo castra Romana in tumulo conspexit, præparatis ad certamen animis suorum, uenienti agmini Cos. obuius fuit. Et Romani expediti ad pugnam exierant, & hostes leuis armatura erat, promptissimum genus ad lacessendum certamen. Congressi igitur extemplo tela coniecerunt: multa utrinque uulnera temerario in cursu & accepta & illata: pauci utriusq; partis ceciderunt. Irritatis in posterum diem animis, maioribus copijs atque infestius concursum ab illis, si loci satis ad explicandam aciem, fuisset: iugum montis in angustum dorsum cuneatum, ut uix ternis ordinibus armatorum in fronte patuit. Itaque paucis pugnantibus, cætera multitudo, præcipue qui grauium armorum erant, spectatores pugnæ stabant: leuis armatura etiam per anfractus iugi procurre-

re, & ab lateribus cum leui armatura conserere, per iniqua atque æqua loca pugnam petere: ac pluribus ea die uulneratis quàm interfectis, prælium nocte diremptum est. Tertio die egere consilio Romanus imperator: nam neque manere in iugo inopi, neque regredi sine flagitio atque etiam periculo, sed cedenti ex superioribus locis instare hostis poterat: nec aliud stabat, q̃ audacter commissum pertinaci audacia, quæ prudẽs interdum in exitu est, corrigere. Ventum quidem erat eò, ut si hostem similem antiquis Macedonum regibus habuisset cõsul, magna clades accipi potuerit. Sed cum ad Dium per litora cum eqtibus uagaretur rex, & ab XIIM propè clamorem & strepitum pugnantium audiret: nec auxit copias integros fessis summittendo: neque ipse, quod plurimum intererat, certamini affuit. cum Romanus imperator maior LX annis, & prægrauis corpore, omnia militaria munera ipse impigre obiret: egregie ad ultimum in audacter commisso perseuerauit. & Popilio relicto in custodia iugi, per inuia transgressus, præmissis qui repurgarent iter: Attalum & Misagenem cum suæ gentis utrunq; auxiliaribus, præsidio esse saltum aperientibus iubet. Ipse equites impedimẽtaq; præ se habens, cum legionibus agmen cogit. Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina iumentorũ sarcinarumq;: progressis uix dum IIII milia passuum nihil optabilius esse, q̃ redire quà uenerant, si possent. Hostilem propè tumultum agmini elephanti præbebant: qui ubi ad inuia uenerant, deiectis rectoribus cum horrendo stridore pauorem ingentem equis ma-

xime incutiebant, donec traducendi eos ratio inita est. Per procliue sumpto fastigio, longi duo ualidi asseres ex inferiore parte in terra defigebantur, distantes inter se paulo plus quàm quanta beluæ latitudo est: in eos transuersi incumbentes tigni ad tricenos longi pedes, ut pons esset, iniungebantur: humusq; insuper inijciebatur. modico deinde infra interuallo, similis alter pons: dein tertius, & plures ex ordine quà rupes abscisæ erant, fiebant. Solido præcedebat elephas in pontem: cuius priusquam in extremum procederet, succisis asseribus collapsus pons usque alterius initium pontis prolabi eum leniter cogebat: alij elephanti pedibus insistentes, alij clunibus subsidentes prolabebantur: ubi planicies altera pontis excepisset eos, rursus simili ruina inferioris pontis deferebantur, donec ad æquiorem uallem peruentum est. Paulo plus VII M die Romani processerunt: minimum pedibus itineris confectum: plerunque prouoluentes se simul cum armis alijsq; oneribus, cum omni genere uexationis processerunt: adeo ut ne dux quidem & autor itineris inficiaretur, parua manu deleri omnem exercitum potuisse. Nocte ad modicam planiciem peruenerunt: neque an infestus is locus esset, septus undique, circunspiciendi spatium fuit. uix tandem ex insperato stabilem ad insistendum nactis locum, postero quoque die in tam caua ualle opperiri Popilium ac relictas cum eo copias necesse fuit: quos & ipsos, cum ab nulla parte hostis terruisset, locorum asperitas hostiliter uexauit. Tertio die coniunctis copijs eunt per saltum, quem incolæ

Callipeucen appellant. tertio inde die per æque in-
uia, sed assuetudine peritius & meliore cum spe, quod
nec hostis unquam apparebat, & mari appropin-
quabant: digressi in campos, inter Haracetum &
Libetthyrum posuerūt castra peditum, quorum pars
maior tumulos tenebat: ij uallem campi quoque par-
tem, ubi eques tenderet, amplectebantur. Lauanti re-
gi dicitur nuntiatum, hosteis adesse: quo nuntio cum
pauidus exiluisset è solio, uictum se sine prælio cla-
mitans proripuit. & subinde per alia atq; alia pa-
uida consilia & imperia trepidans, duobus ex ami-
cis, Pellam, alterum Asclepiodotum, ubi pecunia de-
posita erat, ex præsidijs reuocat: omneisq; aditus
aperit bello. Ipse ab Dio auratis statuis omnibus rap-
tim, ne preda hosti essent, in classem congestis, ocius de-
migrare Pydnam cogit. & quæ temeritas consulis ui-
deri potuisset: quod eò processisset, unde inuito hoste
regredi nequiret: eam non consultam audaciam fecit.
Duos enim saltus, per quos inde euadere possent, ha-
bebant Romani: unum per Tempe in Thessaliam, al-
terum in Macedoniam præter Dium, quæ utraq; re-
gijs tenebātur præsidijs. Itaq; si dux in intrepidus X
dies primam speciem appropinquantis terroris susti-
nuisset, neq; receptus Romanis per Tempe i Thessaliā,
neq; cōmeatibus peruehendis eò patuisset iter. sunt.n.
Tempe saltus, etiam si non bello fiat infestus, transitu
difficilis. nā præter angustias p V milia, quà exiguū iu-
mēto onusto iter est, rupes utrinq; ita abscisæ sunt, ut
despici uix sine uertigine quadā simul oculorū animiq;
possit. terret & sonitus & altitudo per mediā uallem

fluentis Penei amnis. Hic locus tam ſuapte natura infeſtus, per quatuor diſtantia loca præſidijs regis fuit inſeſſus. Vnum in primo aditu ad Connum erat, alterum Condylon caſtello inexpugnabili: tertium circa Lapathunta, quem Characa appellant: quartum, uiæ ipſi, quà & media & anguſtiſſima uallis eſt, impoſitum: quam uel decem armatis tueri facile eſt. Intercluſo per Tempe ſimul aditu, commeatibus ſimul, reditu ipſi montes, per quos deſcenderant, repetendi erant. quod ut furto fefellerant: ita propalàm, tenentibus ſuperiora cacumina hoſtibus, non poterant: & experta difficultas ſpem omnem inciđiſſet. Supererat nihil aliud in temere commiſſo, quàm in Macedoniam ad Dium per medios euadere hoſteis: quod, niſi dij mentem regi ademiſſent, ipſum ingentis difficultatis erat. Nam cum Olympi radices montis paulo plus quàm mille paſſuum ad mare relinquant ſpatium, cuius dimidium loci occupat oſtium late reſtagnans Baplyri amnis: partem planitiæ aut Iouis tẽplum aut oppidum tenet: reliquum perexiguum foſſa modica ualloq; claudi poterat. Theſſalorum ad manum ſyluestriſq; materiæ tantum erat, ut uel murus obijci, turreſq; excitari potuerint. Quorum nihil cum diſpexiſſet cæcata mens ſubito terrore, nudatis omnibus præſidijs, patefactiſq; bello, ad Pydnam refugit. Cos. plurimum & præſidij & ſpei cernens in ſtultitia & ſegnitie hoſtis, remiſſo nuntio ad Sp. Lucretium Lariſſam, ut caſtella relicta ab hoſte circa Tempe occuparet: præmiſſo Popilio ad explorandos tranſitus circa Dium: poſtq̃ patere omnia in omneis partes

animaduertit,

animaduertit, secundis castris peruenit ad Dium, metari'q; sub ipso templo, ne quid sacro in loco uioletur, iussit. Ipse urbem ingressus, sicut non magnam, ita exornatam publicis locis & multitudine statuarum, munitam'q; egregie, uix satis credere in tantis rebus sine causa relictis non aliquem subesse dolum. unum diem ad exploranda circa omnia moratus, castra mouet: satis'q; credens paratam frumenti copiam fore, eo die ad amnem nomine Mityn processit. Postero die progressus, Agassam urbem tradentibus sese ipsis recepit: & ut reliquorum Macedonum animos sibi conciliaret, obsidibus contentus sine præsidio relinquere se eis urbem, immunes'q; ac suis legibus uicturos est pollicitus. Progressus inde diei iter, ad Ascordum flumen posuit castra: & quantum procederet longius à Thessalia, eo maiorem rerum omnium inopiam sentiens, regressus ad Dium est, dubitatione omnibus exempta, quid intercluso ab Thessalia patiendum fuisset, cui procul inde abscedere tutum non esset. Perseus contractis in unum omnibus copijs ducibus'q;, increpare præfectos præsidiorum, ante omnes Asclepiodotum atq; Hippiam: ab his dicere claustra Macedoniæ tradita Romanis esse: cuius culpæ reus nemo iustius q̃ ipse fuisset. Consuli postq̃ ex alto conspecta classis spem fecit cum commeatu naues uenire (ingens enim caritas annonæ, ac propè inopia erat) ab inuectis iam portum audit, onerarias naues Magnesiæ relictas esse. Incerto inde quidnam agendum foret (adeo sine ulla ope hostis quæ aggrauaret, cum ipsa difficultate rerum pugnandum erat) peropportune li-

teræ à Sp. Lucretio allatæ sunt: castella se quæ super Tempe essent & circa Philan, tenere omnia, frumentiq; in iis & aliarum in usum rerum copiam inuenisse. His magnopere lætus Cos. ab Dio ad Philan ducit: simul ut præsidium eius firmaret: simul ut militi frumentum, cuius tarda subuectio erat, diuideret. Ea profectio famam haudquaquam secundam habuit: nam alij metu recessisse eum ab hoste ferebant, quia manenti imperatori prælio dimicandum foret: alij ignarum belli quæ in dies fortuna nouaret: ut qui offerentibus sese rebus omisisset è manibus ea, quæ mox repeti non possent. Simul enim cessit possessione Dij, excitauit hostem, ut tunc tandem sentiret recuperanda esse, quæ prius culpa amissa forent. Audita enim profectione consulis, regressus Dium, quæ disiecta ac uastata ab Romanis erant, reficit, pinnas mœnium decussas reponit, ab omni parte muros firmat: deinde quinque milia passuum ab urbe citra ripam Enipei amnis castra ponit, amnem ipsum transitu perdifficilem pro munimento habiturus. Fluit ex ualle Olympi montis, æstate exiguus. hibernis idē incitatus pluuiis & supra rupes ingentes gurgitibus facit, & intra prorupta in mare euoluendo terram præaltas uoragines, cauatoq; medio alueo ripas utrinq; præcipites. Hoc flumine Perseus septum iter hostis credens, extrahere reliquum tempus eius æstatis in animo habebat. Inter hæc Cos. à Phila Popilium cum duobus milibus armatorum Heracleam mittit. Abest à Phila V M fermè passuum, media regione inter Dium Tempeq;, in rupe amni imminente positū. Popilius priusq̄

armatos muris admoueret, misit q magistratibus prin
cipibusq; suaderēt, fidem clementiamq; Romanorū q̄
uim experiri mallent. Nihil ea consilia mouerunt, qa
ignes ad Enipeū ex regis castris apparebant. Tū terra
mariq; (et classis appulsa ab litore stabat) simul armis
simul operibus machinisq; oppugnari cœpti. Iuuenes
etiā qdā Romani, ludicro circensi ad usum belli uerso,
partem humillimā muri ceperunt. Mos erat tum, nō-
dum hac effusione inducta bestijs omnium gentium
circum complendi, uaria spectaculorum conquirere
genera: nec semel quadrigis, semel desultore misso,
uix unius horæ tempus utrunq; curriculum comple-
bat. Inter cætera sexageni fermè iuuenes, interdum
plures apparitoribus ludi armati inducebantur. Ho
rum inductio in parte simulachrum decurrentis exer
citus erat: ex parte elegantioris exercitij q̄ militaris
artis, propiorq; gladiatorium armorum usum. Cum
alios decursus edidissent motus: quadrato agmine fa=
cto, scutis super capita densatis, stantibus primus, se-
cundis summissioribus, tertijs magis & quartis, po-
stremis etiam genu nixis fastigatam, sicut tecta ædi-
ficiorum sunt, testudinem faciebant. Hinc L fermè pe
dum spatio distantes duo armati procurrebant, com-
minatiq; inter se, ab ima in summam testudinem per
densata scuta cum euasissent, nunc uelut propu-
gnantes per oras extremæ testudinis, nunc in me-
dia inter se concurrentes, haud secus quàm stabi=
li solo persultabant. Huic testudini simillima par=
ti muri admota, cum armati superantes subis-
sent, propugnatoribus muri fastigio altitudinis æqua=

bantur: depulsisq; iis, in urbē duorum signorum milites transcenderunt. Id tantum dissimile fuit, q & in fronte extrema, & ex lateribus soli non habebant super capita elata scuta, ne nudarent corpora: sed prætecta pugnantium more. ita nec ipsos tela ex muro missa subeunteis læserunt, & testudini iniecta imbris in modum lubrico fastigio innoxia ad imum labebantur. Et Cos. capta iam Heraclea, castra eò promouit, tanq̃ Dium, atque inde summoto rege in Pieriam etiam progressurus. Sed hiberna iam præparans, uias commeatibus subuehendis ex Thessalia muniri iubet, & eligi horreis opportuna loca, tectaq; ædificari, ubi diuersari portantes commeatus possent. Perseus tandem pauore eo, quo attonitus fuerat, recepto animo, mallet imperiis suis non obtemperatum esse, cum trepidans gazam in mare deiici Pellæ, Thessalonicæ naualia iusserat incendi. Andronicus Thessalonicam missus traxerat tempus, id ipsum quod accidit, pœnitentiæ relinquens locum. incautior Nicias Pellæ proiiciendo pecuniæ partem, quod fuerat nactus: sed in rem emendabilem uisus lapsus esse, q per urinatores omne fermè extractum est. tantusq; pudor regi pauoris eius fuit, ut urinatores clàm interfici iusserit: deinde Andronicum quoq; & Nician, ne quis tam dementis imperii conscius existeret. Inter hæc C. Marcius cum classe ab Heraclea Thessalonicam profectus, & agrum pluribus locis expositis per litora armatis late uastauit: & procurrentes ab urbe secundis aliquot prælijs trepidos intra mœnia compulit. iamq; ipsi urbi terribilis erat, cum dispositis omnis generis tormentis non uagi modo

circa muros temere appropinquantes, sed etiam qui in nauibus erant, saxis, tormento emicantibus pertiebantur. Reuocatis igitur in naues militibus, omissáq; Thessalonicæ oppugnatione, Aeniam inde petunt. XV milia passuum ea urbs abest, aduersus Pydnam posita, fertili agro. Peruastatis finibus eius legentes oram Antigoneam perueniunt. ibi egressi in terram primo & uastarunt agros passim, & aliquantum prædæ contulerunt ad naues: dein palatos eos adorti Macedones mixti pedites equitesq;, fugientes effuse ad mare persecuti D fermè occiderunt, & non minus ceperunt. nec aliud q̃ ultima necessitas, cum recipere se tuto ad naues prohiberentur, animos militum Romanorum simul desperatione alia salutis, simul indignitate irritauit. redintegrata in litore pugna est: adiuuere & qui in nauibus erant. Ibi Macedonum ducenti fermè cæsi, par numerus captus. Ab Antigonea classis profecta ad agrum Pallenensem excensionem ad populandum fecit. Finium is ager Cassandrensium erat, longe fertilissimus omnis oræ, quam præteruecti fuerant. Ibi Eumenes rex XX tectis nauibus ab Elea profectus obuius fuit, & quinq; missæ à Prusia rege tectæ naues. Hac uirium accessione animus creuit prætori ut Cassandream oppugnaret. Condita est à Cassandro rege in ipsis faucibus, quæ Pallenensem agrum cæteræ Macedoniæ iungunt, hinc Toronaico, hinc Macedonico septa mari. Eminet nanq; in altum lingua, in qua sita est: nec minus q̃ in altum magnitudine Atho mons excurrit, obuersa in regionem Magnesiæ duobus imparibus promontorijs: quorum maiori Posi-

deum est nomen, minori Canastreum. Diuisis partibus oppugnare adorti, Romanus ad Clitas quas uocant, munimenta, ceruis etiam obiectis ut uiam intercluderet, à Macedonico ad Toronaicum mare perducit. Ab altera parte Euripus est: inde Eumenes oppugnabat. Romanis in fossa complenda, quam nuper obiecerat Perseus, plurimum erat laboris. Ibi quaerenti Pr. quia nusquam cumuli apparebant, quò regesta è fossa terra foret: monstrati sunt fornices: non ad eandem crassitudinem qua ueterem murum, sed simplici laterum ordine structos esse. consilium igitur cepit, transfosso pariete iter in urbem patefacere. Fallere autem ita se posse, si muros à parte alia scalis adortus, tumultu iniecto in custodiam eius loci propugnatores urbis auertisset. Erant in praesidio Cassandreae praeter non contemnendam iuuentutem oppidanorum DCCC Agrianes, & MM Penestarum Illyriorum à Pleurato inde missi, bellicosum utrunq; genus. His tuentibus muros, cum subire Romani summa ui niterentur, momento temporis parietes fornicum perfossi urbem patefecerunt. quod si qui irrupere, armati fuissent, extemplo cepissent. Hoc ubi perfectum esse opus militibus nũtiatum est, clamorem alacres gaudio repente tollunt, alijs parte alia in urbem irrupturis. Hostes primum admiratio cepit, quidnam sibi repentinus clamor uellet. Postquàm patere urbem accepere praefecti praesidij Pytho & Philippus Proco, qui occupasset aggredi opus factum esse rati, cum ualida manu Agrianum Illyriorumq; erumpunt: Romanosq;, qui alij aliunde coibant, conuocabanturq;

ut signa in urbem afferrent, incompositos atq; inordinatos fugant persequunturq; ad fossam: in qua com pulsos ruina cumulant. DC fermè ibi interfecti, omnesq; propè, qui inter murum fossamq; deprensi erant, uulnerantur. Ita suo ipse conatu perculsus prætor, segnior ad alia factus consilia erat: & ne Eumeni quidem simul à mari simul à terra aggredienti quicquam satis procedebat. Placuit igitur utriq;, custodijs firmatis ne quod præsidium ex Macedonia intromitti posset, quoniam uis aperta non processisset, operibus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his X regij lembi ab Thessalonica cum delectis Gallorum auxiliaribus missi, cum in salo stantes hostium naues conspexissent, ipsi obscura nocte simplici ordine quàm poterant proxime litus tenentes intrarunt urbem. Huius noui præsidij fama absistere oppugnatione simul Romanos regemq; coëgit: circumuecti promontorium ad Toronem classem appulerunt. Eam quoq; oppugnare adorti, ubi ualida defendi manu animaduerterunt, irrito incœpto Demetriadē petunt. Ibi cū appropinquantes repleta mœnia armatis uidissent, præteruecti ad Iolcon classem appulerunt, inde agro uastato Demetriadem quoq; aggressuri. Inter hæc & Cos. ne segnis sederet tantum in agro hostico, M. Popilium cum V milibus militum ad Melibœam urbem oppugnandam mittit. Sita est in radicibus Ossæ montis, qua parte in Thessaliam uergit, opportune imminens super Demetriadem. Primus aduentus hostium perculit incolas loci: collectis deinde nec opinato pauore animis, discurrunt armati ad portas ac mœnia quà suspecti

aditus erant: spemq; extemplo inciderunt capi primo impetu posse. obsidio igitur parabatur, & opera oppugnationum fieri cœpta. Perseus cum audisset simul Meliboeam à consulis exercitu oppugnari: simul classem Iolci stare, ut inde Demetriadem aggrederetur: Euphranorem quendam ex ducibus cum delectis duobus milibus Meliboeam mittit. eidem imperatum, ut si à Meliboea submouisset Romanos, Demetriadem prius occulto itinere intraret, q̃ ab Iolco ad urbem castra mouerent Romani. & ab oppugnatoribus Meliboeæ, cum in superioribus locis repente apparuisset, cum trepidatione multa relicta opera sunt, ignisq; iniectus: ita à Meliboea abscessum est. Euphranor soluta unius urbis obsidione, Demetriadem extemplo ducit. Nec tum mœnia modo, sed agros etiam confiderũt se à populationibus tueri posse: & eruptiones in uagos populatores non sine uulneribus hostium factæ sunt. Circumuecti tamen mœnia sunt Pr. & rex, situm urbis contemplantes, si qua parte tentare aut opere, aut ui possent. Fama fuit, per Cydantem Cretensem & Antimachum, qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenem & Persea conditiones amicitiæ: ab Demetriade certe abscessum est. Eumenes ad consulem nauigat: gratulatus quod prospere Macedoniam intrasset, Pergamum in regnum abit. Marcius Figulus prætor parte classis in hiberna Sciathum missa, cum reliquis nauibus Oreum Boëtiæ petit: eam urbem aptissimam ratus, unde exercitibus, qui in Macedonia quiq; in Thessalia erant, mitti commeatus possent. De Eumene rege longe diuersa tradũt. Si Valerio Antiati

credas,

credas, nec classe adiutum ab eo prætorem esse, cum sæpe eum literis accersisset, tradit: nec cum gratia ab consule profectum in Asiam, indignatum quod ut iisdem castris tenderet, permissum non fuerit: ne ut equites quidem Gallos, quos secum adduxerat, relinqueret, impetrari ab eo potuisse. Attalũ fratrem eius & remansisse apud consulem: & sinceram eius fidẽ æquali tenore, egregiamq; operam in eo bello fuisse. Dum bellum in Macedonia geritur, legati transalpini ab regulo Gallorum (Balanos ipsius traditur nomen, gentis ex qua fuerit non traditur) Romam uenerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. Gratiæ ab senatu actæ, muneraq; missa, torquis aureus duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus phaleratus, armaq; equestria. Secundum Gallos Pamphyli legati coronam auream ex XX milibus Philippiorum factam in curiam intulerunt: petentibusq; iis ut id donum in cella IOM ponere, & sacrificare in Capitolio liceret, permissum: benigneq; amicitiam renouare uolentibus legatis responsum, & binûm milium æris singulis missum munus. Tum ab rege Prusia, & paulo post ab Rhodiis, de eadem re longe aliter differentes legati auditi sunt. utraq; legatio de pace reconcilianda cum rege Perseo egit. Prusiæ preces magis q̃ postulatio fuere, profitentis & ad id tempus se cum Romanis stetisse, & quoad bellum foret, staturũ. Cæterum cum ad se à Perseo legati uenissent de finiendo cum Romanis bello, & iis pollicitum deprecatorem apud senatum futurum, petere, si possent inducere in animum ut finiant iram: se quoq; in gratia reconcilia-

tæ pacis posse uti. Hæc regij legati. Rhodij superbe commemoratis erga P R beneficijs, & penè uictoriæ utiq; de Antiocho rege maiore parte à se uindicata, adiecerunt: cum pax inter Macedonas Romanosq; esset, sibi amicitiam cum rege Perseo cœptam: eam se inuitos, nullo eius in se merito, quoniã ita Romanis uisum sit in societatem se belli trahere, interrupisse. Tertium se annum multa eius incommoda belli sentire: mari intercluso inopia insulam premi, amissis maritimis uectigalibus atq; commeatibus. Cum id ultra pati non possent, legatos alios ad Persea in Macedoniam misisse, qui ei denuntiarent, Rhodijs placere pacem eum componere cum Romanis: se Romam eadem nuntiatum missos: per quos stetisset quo minus belli finis fieret, aduersus eos quid sibi faciendum esset, Rhodios consyderaturos esse. Ne nunc quidem hæc sine indignatione legi audiri'ue posse certum habeo. inde existimari potest, qui habitus animorum audientibus ea patribus fuerit. Claudius nihil responsum autor est: tantum S C recitatum, quo Caras & Lycios liberos esse iuberet P R: literasq; extemplo ad utranq; gentem scirent indicatum mitti. Qua audita re, principem legationis, cuius magniloquentiam uix curia paulo ante ceperat, corruisse. Alij responsum esse tradunt: P R & principio eius belli haud uanis autoribus compertum habuisse, Rhodios cum Perseo rege aduersus rempub. suã occulta consilia inisse: & si id ante dubium fuisset, legatorum paulo ante uerba ad certum redegisse: & plerũq; ipsam se fraudem, etiam si initio cautior fuerit, detegere. Rhodios nuntio in orbe terrarũ arbitria

belli pacisq; agere: deorum nutu arma sumpturos positurosq; Romanos esse. Iam nō deos fœderum testes, sed Rhodios habituros. Ita ne tandem iis pareatur, exercitusq; de Macedonia deportentur? Visuros esse quid sibi faciendum sit: quid Rhodii uisuri sint, ipsos scire: populum certe Romanum deuicto Perseo, quod prope diē sperent fore, uisurum ut pro meritis cuiusq; in eo bello ciuitatis gratiam dignam referat. Munus tamen legatis in singulos binûm milium æris missum est, quod ii nō acceperunt. Literæ deinde recitatæ Q. Marcii consulis sunt, quemadmodum saltu superato in Macedoniā transisset. Ibi & ex aliis locis commeatus remp. prospectos in hyemem habere, & ab Epirotis XX milia modiûm tritici, X hordei sumpsisse, ut pro eo frumento pecunia Romæ legatis eorum curaretur. Vestimenta militibus ab Roma mittenda esse: equis CC fermè opus esse, maxime Numidis, nec sibi in his locis ullam copiam esse. SC, ut ea omnia ex literis consulis fierent, factum est. C. Sulpitius Pr. VIM togarum, XXX tunicarū, & equos deportanda in Macedoniam præbendaq; arbitratu consulis locauit: & legatis Epirotarum pecuniam pro frumento soluit. Et Onesimū Pythonis filium nobilem Macedonē in senatū introduxit. Is pacis semper autor regi fuerat, monueratq;, sicut pater eius Philippus institutum usq; ad ultimum uitæ diem seruabat quotidie bis in die fœderis icti cum Romanis perlegendi, ut eum morem si non semper, crebro tamen usurparet. Postq̄ deterrere eū à bello nequiit, primo subtrahere sese ꝑ alias atq; alias causas, ne interesset iis, quæ nō

probabat, cœpit: postremo cum suspectum se esse cerneret, & proditionis interdum crimine insimulari, ad Romanos transfugit: magno usui consuli fuit. Ea introductus in curiam cum memorasset, senatus in formulam sociorum eum referri iussit: locum lautiam præberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani esset, ducenta iugera dari, & ædes Tarenti emi: uti ea curaret, C. Decimio prætori mandatum. Censores censum Idibus Decembribus seuerius quàm ante habuerunt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio, qui tribunus pl. eos uiolenter accusarat: tribu quoq; is motus, & operarius factus ad opera publica facienda. Cum eis dimidium ex uectigalibus eius anni attributum ex SC à quæstoribus esset: T. Sempronius ex ea pecunia, quæ ipsi attributa erat, ædes P. Africani ponè Veteres ad Vortumni signum, laneasq; & tabernas coniunctas in publicum emit, basilicamq; faciendam curauit, quæ postea Sempronia appellata est. Iam in exitu annus erat, & propter Macedonici maxime belli curam in sermonibus homines habebāt, quos in annum consules ad finiendū tandem id bellū crearent. Itaq; SC factum est, ut Cn. Seruilius primo quoq; tempore ad comitia habenda ueniret. SC Sulpitius Pr. ad consulem post paucos dies recitauit, quibus ante diem in urbē uenturū. & Cos. maturauit: et comitia eo die, qui dictus erat, sunt perfecta. Consules creati L. Aemilius Paulus iterum, septimodecimo anno postquam primo Cos. fuerat, & C. Licinius Crassus. Prætores postero die facti, Cn. Bæbius Pamphilus, L. Anicius Gallus, Cn. Octauius, P. Fonteius Balbus, M.

Ebutius Helua, C. Papirius Carbo. Omnia ut maturi-
us agerentur, belli Macedonici stimulabat cura. Itaq;
designatos extemplo sortiri placuit prouincias, ut utri
Macedonia consuli, cuiq; prætori classis uenisset, scire-
tur: ut iam inde cogitarent pararentq; quæ bello usui
forent, senatumq; consulerent, si qua re consulto opus
esset. Latinas, ubi magistratum inissent, quod per reli-
giones posset, primo quoq; tempore fieri placere, neq;
consulem, cui eundum in Macedoniam esset, teneri. His
decretis, consulibus Italia & Macedonia, prætoribus
præter duas iurisdictiones in urbe, classis & Hispa-
nia, & Sicilia, & Sardinia prouinciæ nominatæ sunt.
Consulum Aemilio Macedonia, Licinio Italia euenit.
Prætores, Cn. Bæbius urbanam, L. Anicius peregri-
nam, & si quò senatus censuisset, Cn. Octauius clas-
sem, P. Fonteius Hispaniam, M. Ebutius Siciliam, C. Pa-
pirius Sardiniam est sortitus. Extemplo apparuit o-
mnibus non segniter id bellum L. Aemilium gesturũ
præterquam quod alius uir erat, etiam quod dies no-
ctesq; intentus ea sola, quæ ad id bellum pertinerent
animo agitabat. Iam omnium primum à senatu pe-
tit, ut legatos in Macedoniã mitterent ad exercitus
uisendos classemq;, & comperta referenda, quid aut
terrestribus, aut naualibus copijs opus est. Præterea ut
explorarent copias regias quantũ possent, quaq; pro=
uincia nostra quà hostium foret: utrum intra saltus
castra Romani haberent, an iam omnes angustiæ exu=
peratæ, & in æqua loca peruenissent: qui fideles no=
bis socij, qui dubij suspensæq; ex fortuna fidei, qui certi
hostes uiderentur: quanti præparati cõmeatus, et un-

de terrestri itinere unde nauibus supportaretur: quid ea æstate terra mariq; rerum gestarũ esset: ex his bene cognitis certa in futurũ cõsilia capi posse ratus. Senatus Cn. Seruilio Cos. negotiũ dedit, ut is in Macedoniam quos L. Aemilio uideretur legaret. Legati biduo post profecti, Cn. Domitius Aenobarbus, A. Licinius Nerua, L. Bæbius. Bis in exitu anni eius lapidatum esse nuntiatum est, in Romano agro simul in Veientibus: nouẽdiale sacrũ factum est. Sacerdotes eo anno mortui sunt, P. Quintilius Varus flamẽ Martialis, et M. Claudius Marcellus Xuir, in cuius locũ Cn. Octauius suffectus. Et iam magnificentia crescente notatũ est, ludis Circensibus P. Cornelij Scipionis Nasicæ, & P. Lentuli ædilis curulis LXIII Africanas, & XL ursos & elephantos lusisse. L. Aemilio Paulo, C. Licinio Coss. Idib. Martijs principio insequentis anni, cum in expectatione patres fuissent, maxime quidnam consul de Macedonia, cuius ea prouincia eßet, referret: nihil se habere Paulus quod referret, cum nondum legati redißent, dixit. Cæterum Brundisij legatos iam eße, bis ex cursu Dyrracium eiectos: cognitis mox, quæ nosci prius in rem eßet, relaturũ: id fore infra perpaucos dies. Et ne quid profectionem suam teneret, pridie Id. April. Latinis eße constitutã diem. Sacrificio rite perfecto, se & Cn. Octauiũ, simul senatus censuisset, exituros esse: C. Licinio collegæ suo fore curæ se absente, ut si qua parari mitti'ue ad id bellũ opus sit, parẽtur mittanturq;. Interea legationes exterarũ nationum audiri posse. Sacrificio rite perfecto, primi Alexandrini legati ab Ptolemæo & Cleopatra regibus

uocati sunt. Sordidati, barba & capillo promisso, cum ramis oleæ ingressi curiam, procubuerunt: & oratio q̃ habitus fuit miserabilior. Antiochus Syriæ rex, q obses Romæ fuerat: per honestam speciẽ maioris Ptolemæi reducendi in regnum, bellum cum minore fratre eius, qui tum Alexandriam tenebat, gerens, & ad Pelusium nauali prælio uictor fuerat, & tumultuario opere ponte per Nilum facto transgressus cũ exercitu obsidione ipsam Alexandriã terrebat: nec procul abesse quin potiretur regno opulentissimo uidebatur. Ea legati querentes, orabant senatum, ut opem regno regibusq; amicis imperio ferrent. Ea merita P R in Antiochum, eam apud omnes reges gentesq; autoritatem esse: ut si legatos misissent, qui denuntiarent non placere senatui socijs regibus bellum fieri, extemplo abscessurus à mœnibus Alexandriæ, abducturusq; exercitum in Syriam esset. Quod si cunctentur facere, breui extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam uenturos cum pudore quodam P R, quod nullam opem in ultimo discrimine fortunarũ tulissent. Moti patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popilium Lenatem, & C. Decimium, & C. Hostilium, legatos ad finiendum inter reges bellum miserunt. Prius Antiochum, dein Ptolemæum adire iussi, & nuntiare, ni absistatur bello, per utrum stetisset, eum non pro amico nec pro socio habituros esse. His intra triduum simul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia quinquatribus ultimis adeo expectati uenerunt, uti nisi uesper esset, extemplo senatũ uocaturi cõsules fuerint. Postero die senatus fuit: le-

gatiq; auditi sunt. Ii nuntiant, maiore periculo quàm emolumento exercitum per inuios saltus in Macedoniã inductum: Pieriam, quò processisset, regem tenere: castra castris propè ita collata esse, ut flumine Enipeo interiecto arceantur: neq; regem pugnãdi potestatẽ facere: nec nostris uim ad cogendum esse: hyemem etiam asperã rebus gerendis interuenisse: in otio militẽ ali, nec plus q̃ VI frumentum habere. Macedonum dici XXX milia armatorũ esse. Si Ap. Claudio circa Lycnidũ satis ualidus exercitus foret, potuisse ancipiti bello distinere regem: nunc & Appiũ & quod cum eo præsidij sit, in summo periculo esse, nisi propere aut iustus exercitus eò mittatur, aut illi inde deducantur. Ad classem se ex castris profectos, sociorum naualiũ partem morbo audisse absumptam: partem, maxime qui ex Sicilia fuerint, domos suas abisse. & hoies nauibus deesse: qui sint, neq; stipendiũ accepisse, neq; uestimenta habere: Eumenen classemq; eius, tanq̃ uento allatas naues, sine causa & uenisse, et abisse: nec animũ eius regis cõstare satis uisum. Sicut oia de Eumene dubia, Attali egregie constantem fidem nuntiabant. Legatis auditis, tunc de bello referre sese L. Aemilius dixit. Senatus decreuit uti octo legiones, parem numerũ tribunorũ consules & populus crearet: creari autem neminem eo anno placere, nisi qui honorem gessisset. Tum ex oibus Tr. mil. uti L. Aemilius in duas legiones in Macedoniã quos eorũ uelit eligat: & ut solẽni Latinarũ perfecto, L. Aemilius Cos. Cn. Octauius Pr. cui classis obtigisset, ĩ prouinciã proficiscãtur. Additus est his tertius L. Anicius Pr. cuius iter pegrinos iuris-

dictio erat. Eum in prouinciã Illyricum circa Lycnidum Ap. Claudio succedere placuit. Delectus cura C. Licinio consuli imposita: is VII milia ciuium Romanorum & equites CC scribere iussus: & socijs nominis Latini septem milia peditum imperare, CCCC equites: & Cn. Seruilio Galliam obtinenti prouinciam literas mittere, ut DC equites conscriberet. Hunc exercitum ad collegam primo quoq; tempore mittere in Macedoniam iussus: neq; in ea prouincia plus q̃ duas legiones esse: eas repleri, ut sena milia peditum, trecenos haberent equites: cæteros equites pedites'q; in præsidijs disponi: qui eorum idonei ad militandum non essent, dimitti. X præterea milia peditum imperata socijs, & DCCC equites. Id præsidij additum Anicio præter duas legiones, quas portare in Macedoniam est iussus, quina milia peditum & ducenos habentes, trecenos equites. & in classem V milia naualium sociũm sunt scripta. Licinius consul duabus legionibus obtinere prouinciam iussus: eò addere sociorum X milia peditum, & DC equites. SC perfectis, L. Aemilius Cos. è curia in concionem processit, orationem'q; talem habuit. Animaduertisse uideor Quirites, maiorem mihi sortito Macedoniam prouinciam gratulationem factam, q̃ cum aut consul essem consalutatus, aut quo die magistratum inissem: neq; id ob aliam causam, q̃ quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, existimastis dignum maiestate PR exitum per me imponi posse. Deos quoq; huic fauisse sorti spero, eosdem'q; in rebus gerendis affuturos esse. Hæc partim opinari, partim sperare possum. Illud

affirmare pro certo habeo audeoq;, me omni ope adnisurum esse, ne frustra uos hanc spem de me concepitis. Quæ ad bellum opus sunt, & senatus decreuit, & (quoniam extemplo proficisci placet, neque ego in mora sum) C. Licinius collega, uir egregius, æq; enixe parabit, ac si ipse id bellum gesturus esset. Vos quæ scripsero senatui aut uobis, credite: rumores credulitate uestra ne alatis, quorum autor nemo extabit. Nam nunc quidem, quod uulgo fieri hoc præcipue bello animaduerti, nemo tam famæ contemptor est, cuius non debilitari animus possit. In omnibus circulis, atq; etiã (si dijs placet) in conuiuijs sunt qui exercitus in Macedoniam ducant: ubi castra locanda sint, sciant: quæ loca præsidijs occupanda quando aut quo saltu intranda Macedonia: ubi horrea ponenda, quà terra mari subuehantur commeatus: quando cum hoste manus conserendæ, quando quiescendum sit. Nec quid melius faciendum sit, modo statuunt, sed quicquid aliter q̃ ipsi censuere, factum est, consulem ueluti dicta die accusant. Hæc magna impedimenta res gerentibus sunt. Neq; enim omnes tam firmi & constantis animi contra aduersum rumorem esse possent, q̃ Fabius fuit: qui suum imperium minui per uanitatem populi maluit, q̃ secunda fama male rem gerere. Non sum is, qui non existimem admonendos duces esse: immo eum, qui de sua unius sententia omnia gerat, superbum iudico magis q̃ sapientem. Quid ergo est? Primum à prudentibus, & proprie rei militaris peritis, & usu doctis monendi imperatores sunt: deinde ab his, qui intersunt gerendis loco, qui hostem qui temporũ op-

portunitatem uident, qui in eodem uelut nauigio participes sunt periculi. Itaq; si quis est, qui quod e repub. sit: suadere se mihi in eo bello quod gesturus sum confidat, ne deneget operam reipub. & in Macedoniam mecum ueniat: naue, equo, tabernaculo, uiatico etiam à me iuuabitur. Si quem id facere piget, otium urbanum militiæ laboribus præoptat, è terra ne gubernauerit. Sermonum satis ipsa præbet urbs: loquacitatem suam contineat: nos castrensibus consilijs contentos futuros esse sciat. Ab hac concione, Latinis, quæ pridie Calend. April. fuerunt, in monte sacrificio rite perpetrato, protinus inde & Cos. et Pr. Cn. Octauius in Macedoniam profecti sunt. Traditum est memoriæ, maiore q̃ solita frequentia prosequentium consulem celebratum: ac propè certa spe ominatos esse homines, finem esse Macedonico bello, maturumq; reditum cũ egregio triumpho consulis fore. Dum hæc in Italia geruntur, Perseus quod iam inchoatum perficere, quia impensa pecuniæ facienda erat, non inducebat in animum, ut Gentium Illyriorum regem sibi adiungeret: hoc postq̃ intrasse saltum Romanos, & adesse discrimen ultimum belli animaduertit, non ultra differendum ratus: cum per Hippiam legatum CCC argenti talenta pactus esset, ita ut obsides ultro citroq; darentur, Pantaucum misit ex fidissimis amicis ad ea perficienda. Medeone Labeatidis terræ Pantaucus regi Illyrio occurrit: ibi & iusiurandum ab rege & obsides accepit. Missus et à Gentio est legatus nomine Olympio, qui iusiurandum à Perseo obsidesq; exigeret. Cum eodem ad pecuniam accipiendam missi sunt: & auto-

re Pantauco, qui Rhodũ legati cum Macedonibus irent, Parmenio & Morcus destinatur. Quibus ita mandatum, uti iureiurando, obsidibusq; & pecunia accepta, tum demum Rhodum proficiscerentur. Duorum simul regum nomine incitari Rhodios ad bellum Romanum posse. Adiunctam ciuitatẽ, penes quam unam tum rei naualis gloria esset, nec terra, nec mari spem relicturam Romanis. Venientibus Illyrijs, Perseus ab Enipeo amni ex castris cum omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. Ibi ea quæ conuenerunt circumfuso agmine equitum facta, quos adesse fœderi sanciatæ cum Gentio societatis uolebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum ijs adiecturam. & obsides in conspectu omnium dati acceptiq;: & Pellam ad thesauros regios missis qui pecuniam acciperent, qui Rhodum irent cum Illyrijs legatis, Thessalonicæ conscendere iussi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo uenerat: autoribusq; Dione & Polyarato principibus ciuitatis eius, affirmabat Rhodios paratos ad bellum esse. Is princeps iunctæ cum Illyrijs legationis datus est. Eodem tempore & ad Eumenen, & ad Antiochum communia mandata, quæ subijcere conditio rerum poterat. Natura inimicã inter se esse liberam ciuitatem & regem. singulos P R aggredi, &, quod indignius sit, regum uiribus reges oppugnare. Attalo adiutore patrem suum oppressum: Eumene adiuuante, & quadam ex parte etiam Philippo patre suo, Antiochum oppugnatum: in se nunc & Eumenen & Prusiam armatos esse. Si Macedoniæ regnum sublatum foret, proximam Asiam esse: quam iam ex parte sub specie li-

berandarũ ciuitatum suam fecerint: deinde Syriam. Iam Prusiam Eumeni honore præferri: iam Antiochũ uictorem præmio belli ab Aegypto arceri. Hæc cogitantem prouidere iubebat, ut aut ad pacem secum faciendam compelleret Romanos, aut perseuerantes in bello iniusto communes duceret omnium regum hostes. Ad Antiochum aperta mandata erant: ad Eumenen per speciem captiuorum redimendorum missus legatus erat: uerum occultiora quædam agebantur, quæ in præsentia inuisum quidem & suspectum Romanis * Eumenen falsis grauioribus. Proditor enim ac propè hostis habitus, dum inter se duo reges captantes fraude & auaritia certant. Cydas erat Cretensis ex intimis Eumenis. hic prius ad Amphipolim cum Chimaro quodam populari suo militante apud Persea, inde postea ad Demetriadem semel cum Menecrate quodam, iterum cum Antiocho regijs ducibus sub ipsis mœnibus urbis collocutus fuerat. Eropon quoque, qui tum missus est, duabus ad eundem Eumenen iam ante legationibus functus erat. Quæ colloquia occulta & legationes infames quidem erant: sed q̃d actum esset, quid'ue inter reges conuenisset, ignorabatur. Res autem ita sese habuit. Eumenes neq; fauit uictoriæ Persei, neq; bello eum inuadere animo habuit: non tam quia paternæ inter eos inimicitiæ erant, q̃ ipsorum odijs inter se accensæ. Nõ ea regum æmulatio, ut æquo animo, Persea tantas adipisci opes, tantamq; gloriam, quanta Romanis uictis eum manebat, Eumenes uisurus fuerit. Cernebat & Persea iam inde ab initio belli omni modo spem pacis tentasse, & in dies magis, quo

propior admoueretur terror, nihil neq; agere aliud neq; cogitare. Romanos quoq;, quia traheretur diutius spe ipsorum bellum, & ipsos duces & senatum non abhorrere à finiendo tam incommodo ac difficili bello. Hac utriusq; partis uoluntate explorata, quod fieri etiam sua sponte tædio ualidioris metu infirmioris credebat posse, in eo suam operam uenditare conciliandæ gratiæ magis cupijt. Nam modo ne iuuaret bello Romanos terra mariq;, modo pacis patrandæ cum Romanis paciscebatur mercedem: ne bello interesset M & D. in utroq; non fidem modo se, sed obsides quoq; dare paratum esse ostendebat. Perseus ad rē inchoandam promptissimus erat cogente metu, & de obsidibus accipiendis sine dilatione agebat, conuenerátq; ut accepti Cretam mitterent. ubi ad pecuniæ mentionem uentum erat, ibi hæsitabat: & utiq; alteram in tanti nominis regibus turpem ac sordidam, & danti & magis accipienti mercedem esse. Malebat in spem Romanæ pacis non recusare impensam: sed eam pecuniam perfecta re daturum, interea Samothracæ in templo depositurum. Ea insula cum ipsius ditionis esset, uidere Eumenes nihil interesse an Pellæ pecunia esset: id agere ut partem aliquam præsentem ferret. Ita nequidquam inter se captati, nihil præter infamiā mouere. Nec hæc tantum Perseo per auaritiam est dimissa res, cum pecuniam tutam & pacem habere per Eumenem, quæ uel parte regni redimenda esset: ac receptus protrahere inimicum mercede onustum, & hostes merito ei Romanos posset facere. Sed etiam Gentij regis parata societas: & tum Gallorum effusorum per

Illyricum ingens oblatum auaritia dimissum est. Ve-
niebant X milia equitum, par numerus peditum, &
ipsorum iungentium cursum equis, & in uicem pro-
lapsorum equitum uacuos capientium ad pugnam
equos. Hi pacti erant, eques denos præsentes aureos,
pedes quinos, mille dux eorum. Venientibus his Per-
seus ab Enipeo ex castris profectus obuiam cum di-
midia copiarum parte, denuntiare per uicos urbesq;
quæ uiæ propinquæ sunt, cœpit, ut commeatus expedi
rent, frumenti uini pecorum ut copia esset. Ipse equos
phalerasq; & sagula donum principibus ferre, &
parum auri, quod inter paucos diuideret, multitudi-
nem credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem
peruenit, & in ripa fluminis Axij posuit castra: circa
Desudabam in Mædica exercitus Gallorum consede-
rat mercedem pactam opperiens. Eò mittit Antigo-
num ex purpuratis unum, qui iuberet multitudinem
Gallorum ad Bylazora (Pæoniæ is locus est) castra mo
uere, principes ad se uenire frequentes. LXXV mi
lia ab Axio flumine & castris regis aberant. Hæc
mandata ad eos cũ pertulisset Antigonus, adiecisset'q;
p̃ uiã quanta omniũ præparata cura regis copia mul-
titudini foret, qbusq; muneribus principes aduenie͂tes
uestis argẽti equorũq; excepturus rex esset: de his qdẽ
se corã cognituros respõdent. Illud, quod præsens pepi-
gissent, interrogant, ecqd aurũ, quod in singulos pedites
equitesq; diuidendũ eßet, secũ adduxißet. Cum ad id
nihil respõderetur, Clondicus regulus eorũ, Abi, renun
tia ergo, inqt, regi: nisi aurũ obsidesq; accepißent, nusq̃
inde Gallos longius uestigiũ moturos. Hæc relata regi

cum essent, aduocato consilio, cum quid omnes suasuri
essent, appareret: ipse pecuniæ q̃ regni melior custos,
institit de perfidia & feritate Gallorum disserere.
Multorum iam ante cladibus expertum, periculosum
esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere,
ne grauiores eos socios habeant q̃ hostes Romanos.
Quinq; milia equitum sat esse, quibus & uti ad bel-
lum possent, & quorũ multitudinem ipsi non timeant.
Apparebat in omnibus mercedem multitudinis time-
re, nec q̃dquam aliud. sed cũ suadere consulenti nemo
auderet, remittitur Antigonus q̃ nuntiaret, quinq; mi-
liũ equitum op̃ra tantũ uti regem, contemnere multi-
tudinem aliam. Quod ubi audiuere barbari, cætero-
rum quidem fremitus fuit indignantium se frustra
excitos sedibus suis: Clondicus rursus interrogat, ecq̃d
ipsis quinq; milibus quod conuenisset numeraret. Cum
aduersus id quoq; misceri ambages cerneret, inuiolato
fallaci nuntio (quod uix sperauerat ipse posse continge-
re) retro ad Histrum, perpopulati Thraciam quà ui-
cina erat uiæ, redierunt. Quæ manus quieto sedente
rege ad Enipeum, aduersus Romanos Perrebiæ sal-
tum in Thessaliam traducta, non agros tantum nu-
dare populando potuit, ne quos inde Romani commea
tus expectarent, sed ipsas exscindere urbes, tenente ad
Enipeum Perseo Romanos, ne urbibus socijs opitulari
possent. Ipsis quoq; Romanis de se cogitandum fuisset:
quando neq; manere amissa Thessalia, unde exercitus
alebatur, potuissent, neq; progredi, cum ex aduerso
castra Macedonum, qui ea pependerant spe, haud me-
* diocriter debilitauit. Eadem auaritia Gentium regem

ſibi alienauit. Nam cum CCC talenta Pellæ miſſa Gentio numeraſſet, ſignare eos pecuniam paſſus. Inde X talenta ad Pantaucum miſſa, eaq; præſentia dari regi iuſſit: reliquam pecuniam ſignatam Illyriorum ſigno portantibus ſuis præcipit paruis itineribus ueherent: dein cum ad finem Macedoniæ uentum eſſet, ſubſiſterent ibi, ac nuntios ab ſe opperirentur. Gentius exigua parte pecuniæ accepta, cum aſſidue Pantauco ad laceſſendos hoſtili facto Romanos ſtimularetur, M. Perpennam & L. Petilium legatos, qui tum forte ad eum uenerant, in cuſtodiam coniecit. Hoc audito Perſeus, contraxiſſe eum neceſſitates ratus ad bellum utique cum Romanis, ad reuocandum qui pecuniam portabat miſit, uelut nihil aliud agens, quàm ut quanta maxima poſſet preda ex uicto Romanis reſeruaretur. Et ab Eumene Eropon, ignotis quæ occulte acta erant, redit. De captiuis actum eſſe & ipſi euulgauerant, & Eumenes conſulem uitandæ ſuſpicionis cauſa certiorem fecit. Perſeus poſt reditum ab Eumene Eropontis ſpe deiectus, Antenorem & Callipum præfectos claſſis cum XL lembis (adiectæ ad hunc numerum quinq; priſtes erant) Tenedũ mittit, ut inde ſparſæ ꝑ Cycladas inſulas naues, Macedoniam cum frumento petentes, tutarentur. Caſſandreæ deductæ naues, in portus primum, qui ſub Atho monte ſunt, inde Tenedum placido mari cum traieciſſent: ſtantes in portu Rhodias apertas naues Eudamumq; præfectum earum, inuiolatas atq; etiam benigne appellatos dimiſerunt. Cognito deinde in latere altero qnquaginta onerarias ſuarum, ſtan-

tibus in ostio portus Eumenis rostratis quibus Damius præerat, inclusas esse: arcũuectus propere, ac summotis terrore hostium nauibus, onerarias, datis qui prosequerentur X lembis, in Macedoniam mittit: ita ut in totum prosecuti redirent Tenedum. Nono post die ad classem iam ad sigum stantem redierunt. Inde Subota (insula est interiecta Eleæ & Atho) traijciunt. Forte postero die quàm Subota classis tenuit, quinque & XXX naues, quas hippagogus uocant, ab Elea profectæ cum equitibus Gallis equis'q;, Phanas promontorium Chiorum petebant, unde transmittere in Macedoniam possent: Attalo ab Eumene mittebantur. Has naues per altum ferri cum ex specula signum datum Antenori esset, profectus à Subotis, inter Erythrarum promontorium Chium'q; quà artissimum fretum est, ijs occurrit. Nihil minus credere præfecti Eumenis, quàm Macedonum classem in illo uagari mari: nunc Romanos esse, nunc Attalum, aut remissos aliquos ab Attalo ex castris Romanis Pergamum petere. Sed cum iam appropinquantium forma lemborum haud dubia esset, & concitatio remorum directæ'q; in se proræ, hostes appropinquare apparuisset: tunc iniecta trepidatio est, cum resistendi spes nulla esset, inhabili'q; nauium genere, & Gallis uix quietem ferentibus in mari. Pars eorum, qui propiores continenti litori erant, in Erythream enarunt: pars uelis datis ad Chium naues eiecere, relictis'q; equis effusa fuga urbem petebant. Sed propius urbem lembi accessu'q; commodiore cum exposuissent armatos, partim in uia fugientes Gallos adepti Macedo-

nes ceciderunt: partim ante portam exclusos: clauserant enim Chij portam, ignari qui fugerent, aut sequerentur. DCCC fermè Gallorum occisi, CC uiui capti: equi pars mari fractis nauibus absumpti: partim neruos succiderunt in litore Macedones. XX eximiæ equos formæ cum captiuis, eosdem X lembos, quos ante miserat, Antenor deuehere Thessalonicam iussit, & primo quoque tempore ad classem reuerti: Phanis se eos expectaturum. Triduum fermè classis ad urbem stetit. Phanas inde progressi sunt, & spe celerius reuersis X lembis euecti Aegeo mari Delum traiecerunt. Dum hæc geruntur, legati Romani C. Popilius & C. Decimius & C. Hostilius à Chalcide profecti tribus quinqueremibus Delum cum uenissent, lembos ibi Macedonum XL, & V regis Eumenis quinqueremes inuenerunt. Sanctitas templi insulæq; inuiolatos præstabat omnes. Itaque permixti Romaniq; & Macedones, & Eumenis nauales socij, in templo, inducias religione loci præbente, uersabantur. Antenor Persei præfectus, cũ aliquas alto præferri onerarias naues ex speculis significatum foret: parte lemborum ipse insequens, parte per Cyclades disposita, præter quàm si quæ Macedoniam peterent, omnes aut supprimebat, aut spoliabat naues: quibus poterat Popilius aut Eumenis naues, succurrebat: sed uecti nocte binis aut ternis plerunq; lembis Macedones fallebant. Per id ferè tempus legati Macedones Illyrijq; simul Rhodum uenerunt: quibus autoritatem addidit, non lemborum modo aduentus passim per Cycladas atq; Aegeum uagantium mare, sed etiã cõiunctio

ipsa regum Persei Gentij'q;, & fama cum magno numero peditum equitum'q; uenientium Gallorum. Et iam tum accessissent animi Dioni ac Polyarato, q Persei partium erant, non benigne modo responsum regibus est, sed palàm pronuntiatum bello finem se autoritate sua impositucos esse: itaq; ipsi quoque reges æquos adhiberent animos ad pacem accipiendã. Iam ueris principium erat, nouiq; duces in prouinciã uenerant: Cos. Aemilius in Macedoniam, Octauius Oreum ad classem, Anicius in Illyricum, cui bellandum aduersus Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum, & matre Eurydica genitus, frater duos Platorẽ utroque parente, Carauantium matre eadem natum habuit. Hoc propter ignobilitatem paternam minus suspecto, Platorem occidit, & duos amicos eius, Ettritum & Epicadum, impigros uiros, quo tutius regnaret. Fama fuit Honuni Dardanorum principis filiã Etutam pacto fratri eum inuidisse, tanquam his nuptijs adiungenti sibi Dardanorum gentem: & similius id uero fecit ducta ea uirgo. Platore interfecto, grauis deinde dempto fratris metu popularibus esse cœpit: et uiolentiam insitam ingenio intemperantia uini accendebat. Cæterum, sicut ante dictum est, ad Romanum incitatus bellum, Lissum omnes copias contraxit: XV M armatorum fuerunt. Inde fratre in Cauiorum gentem ui aut terrore subigendam cũ mille peditibus & quinquaginta equitibus misso, ipse ad Bassaniam urbem quinq; milia ab Lisso ducit. Socij erant Romanorũ: itaq; per missos nuntios prius tentati, obsidionem pati q̃ dedere sese maluerunt. Carauantiũ

in Cauijs Durnium oppidũ aduenientem benigne acce-pit: Carauantis altera urbs exclusit: & cũ agros eo-rum effuse uastaret, aliquot palati milites agrestium concursu interfecti sunt. Iam & Ap. Claudius, adsum-ptis ad eum exercitũ, quem habebat, Bullianorum et Apolloniatium & Dyrrachinorũ auxilijs, profectus ex hibernis circa Genusuum amnem castra habebat, au-dito fœdere inter Persea & Gentium, & legatorum uiolatorum iniuria accensus, bellũ haud dubie adver-sus eũ gesturus. Anicius Pr. eo tempore Apolloniæ au-ditis quæ in Illyrico gererentur, præmissisq; ad Ap-pium literis, ut se ad Genussuum opperiretur, triduo & ipse in castra uenit: et ad ea quæ habebat auxilia, Partinorũ iuuentutis duobus milibus peditum et eq-tibus CC, peditibus Epicadus eqtibus Algalsus præ-erat. Parabat ducere in Illyricũ, maxime ut Bassani-tas solueret obsidione. tenuit impetũ eius fama lem-borũ uastantiũ maritimã orã. LXXX erant lembi, autore Pantauco missi à Gentio ad Dyrrachinorum & Appolloniantiũ agros populandos. Tum classis ad

* *

to eo tradiderunt se: deinceps & urbes regionis eius idem faciebant, adiuuante inclinationem animorum clementia in omneis & iustitia prætoris Romani. Ad Scodram inde uentum est, id quod belli caput fue-rat: non eo solum quod Gentius eam sibi cœperat ue-lut regni totius arcem, sed etiam quod Labeatiũ gen-tis munitissima longe est, & difficilis aditu. Duo cin-gunt eam flumina, Clausala latere urbis quod in orien tem patet præfluens, Barbana ab regione occidentis

ex Labeatide palude oriens. Hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi flumini: quod ortum ex monte Scodro, multis & alijs auctum aquis mari Hadriatico infertur. Mons Scodrus longe altissimus regionis eius, ab oriente Dardaniam subiectam habet, à meridie Macedoniam, ab occasu Illyricum. Quanquam munitum situ naturali oppidum erat, gensq; id tota Illyriorum & rex ipse tuebatur: tamen prætor Romanus, quia prima successerant prospere, fortunā totius rei principia secuturam esse ratus, et repentinum ualiturum terrorē, instructo exercitu ad mœnia succedit. Quod si clausis portis muros portarūq; turreis dispositis armatis defendissent, uano cum incœpto mœnibus pepulissent Romanos. Nunc porta egressi, prælium loco æquo maiore animo commiserunt, q̄ sustinuerunt. Pulsi enim, & fuga conglobati, cum CC amplius in ipsis faucibus portæ cecidissent, tantum intulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum principes gentis, per quos inducias peteret, ut deliberare de statu rerum suarum posset. Triduo in hoc dato, cum castra Romana quingentos fermè passus ab urbe abessent, nauem conscendit, & flumine Barbano nauigat in lacum Labeatum, uelut secretum locum petens ad consultandum: sed, ut apparuit, falsa spe excitus, Carauantium fratrem multis milibus armatorum actis ex ea regione, in quam missus erat, aduentare. qui postq̄ euanuit rumor, tertio post die nauem eādem secundo amni Scodram demisit: præmissisq; nuntijs ut sibi appellādi prætoris potestas fieret, copia

facta in castra uenit. Et principium orationis ab accusatione stultitiæ orsus suæ, postremo ad preces lacrimasq; effusus, genibus prætoris accidens in potestatem sese dedit. Primo bonum animum habere iussus, ad cœnam etiam inuitatus, in urbem ad suos rediјt, & cum prætore eo die honorifice est epulatus: deinde in custodiam C. Cassio Tr. militum traditus, uix gladiatorio accepto X talentis ab rege rex ut in eam fortunam recideret. Anicius Scodra recepta, nihil prius quàm requisitos Petilium Perpennamq; legatos ad se duci iussit: quibus splendore suo restituto, Perpennam extemplo mittit ad comprehendendos amicos cognatosq; regis. qui Medeonem Labeatium gentis urbem profectus Etleuam uxorem cum filijs duobus Scerdilio Pleuratoq; & Carauantium fratrem Scodram in castra adduxit. Anicius bello Illyrico intra XXX dies perfecto, nuntium uictoriæ Perpennam Romam misit, & post dies paucos Gentium regem ipsum cum parente coniuge ac liberis ac fratre alijsq; principibus Illiriorum. Hoc unum bellum prius perpetratum quàm cœptum Romæ auditum est. Quibus diebus hæc agebantur, Perseus quoque in magno terrore erat propter aduentum simul Aemilij noui consulis, quem cum ingentibus minis aduentare audiebat, simul Octauij Pr. Nec minus terroris à classe Romana & periculo maritimæ oræ habebat Thessalonicæ. Eumenes & Athenagoras præerant cũ paruo præsidio M M cetratorum. Eò et Androclen præfectum mittit, iussum sub ipsis naualibus castra habere. Aeniam M equites cum Antigono misit ad tutan-

dam maritimam oram, ut quocunq; litore applicuisse naues hostium audissent, extemplo ferrent agrestibus opem. VM Macedonum missa ad praesidium Pythoi & Petrae, quibus praepositi erant Gistiaeus & Theogenes & Midon. His profectis ripã munire Enipei fluminis aggressus est, quia sicco alueo transiri poterat. Huic ut omnis multitudo uacaret, foeminae ex propinquis urbibus coactae cibaria in castra afferebant: miles iussus ex propinquis syluis

* *

postremo sequi se utrarios ad mare, qđ minus CCC passus aberat, iussit, & in litore alios alibi modicis interuallis fodere. montes ingentis altitudinis spem faciebant, eo magis quia nullos apertos euergerent riuos, occultos continere latices, quorum uenae in mare permanantes undae miscerentur. Vix deducta summa harena erat, cum scaturiges turbidae primo & tenues emicare, dein liquidã multamq; fundere aquã uelut deûm dono coeperunt. Aliquantum ea quoque res duci famae & autoritatis apud milites adijcit. Iussis deinde militibus expedire arma, ipse cum tribunis primisq; ordinibus uadit ad contemplandos transitus, quà descensus facilis armatis, quà in ulteriorem ripã minime iniquus ascẽsus esset. His satis exploratis, illa quoq; primũ ut ordine ac sine tumultu omnia in agmine ad nutũ ĩperiũq; ducis fierẽt, prouidit. Vbi omnibus simul pronũtiaretur quod fieret, neq; oẽs exaudirent, incerto imperio accepto alios ab se adijcientes, plus eo quod imperatũ sit, alios minus facere: clamores deinde dissonos oriri oĩbus locis, & prius hostes

q̃ ipsos

q̃ ipsos quid paretur scire. Placere igitur, Tr. militum primo pilo legionis secretum edere imperium: illum & dein singulos proximo cuiq; in ordine centurioni dicere quid opus facto sit: siue à primis signis ad nouissimum agmen, siue ab extremis ad primos perferendum imperium sit. Vigiles etiam nouo more scutum in uigiliam ferre uetuit: non enim in pugnam uigilem ire ut armis utatur, sed ad uigilandum: ut cum senserit hostium aduentum, recipiat se, excitetq; ad arma alios. Scuto præ se erecto stare galeatos: deinde ubi fessi sint, innixos pilo, capite super marginem scuti posito sopitos stare: ut fulgentibus armis procul conspici ab hoste possit, ipse nihil prouideat. Stationum quoque morem mutauit. armati omnes, & frenatis equis equites, diem totum perstabant: id cum æstiuis diebus urente assiduo sole fieret, tot horarum æstu & languore ipsos equosq; fessos, integri sæpe adorti hostes uel pauci plures uexabant. Itaq; ex matutina statione ad meridiem decedi, & in postmeridianam succedere alios iussit: ita nunq̃ fatigatos recens hostis aggredi poterat. Hæc cum ita fieri placere concione aduocata pronuntiasset, adiecit urbanæ concioni conuenientem orationẽ. Vnum imperatorem in exercitu prouidere & consulere quid agendum sit debere, nunc per se nunc cum ijs quos aduocauerit in consilium: qui non sint aduocati, eos nec palàm nec secreto iactare consilia sua. Militem hæc tria curare debere: corpus ut q̃ ualidissimum habeat, arma apta, cibum paratum ad subita imperia: cætera scire de se dijs immortalibus & imperatori suo curæ esse. In quo exercitu milites consul

& imperator rumoribus uulgi circumagatur, ibi nihil salutare esse. Se, quod sit officium imperatoris, prouisurum, ut bene gerendae rei occasionem eis praebeat: illos nihil quid futurum sit, quaerere: ubi datum signũ sit, tum militarem operam nauare. Ab his praeceptis concionem dimisit, uulgo etiam ueteranis fatentibus, se illo primum die tanq̃ tirones quid agendum esset, in re militari didicisse. Non sermonibus tantum his, cum quanto assensu audissent uerba consulis, ostenderunt: sed rerum praesens effectus erat. Neminem totis mox castris quietum uideres. acuere alij gladios: alij galeas buculasq; scutorum, alij loricas tergere: alij aptare corpori arma, expeririq; sub his membrorum agilitatem: quatere alij pila: alij micare gladijs, mucronemq; intueri, ut facile quis cerneret, ubi primum conserendi manum cum hoste data occasio esset, aut uictoria egregia, aut morte memorabili inituros bellum. Perseus quoq;, cum aduentu consulis simul & ueris principio strepere omnia moueriq; apud hostes uelut nouo bello cerneret: mota à Phila castra in aduersa ripa posita: nunc ad contemplanda opera sua circumire ducem, haud dubie transitus speculantem:

*   *

norum esse. Quae res Romanis auxit animos, Macedonibus regiq; eorum haud mediocrem attulit terrorem. Et primo supprimere in occulto famam eius rei est conatus, missis qui Pantaucum inde uenientem appropinquare castris uetarent: sed iam & pueri quidam uisi ab suis erant inter obsides Illyrios ducti: & quo quaeq; accuratius curantur, eo facilius loquacitate

regiorum ministrorum emanant. Sub idem tempus Rhodij legati in castra uenerunt cum iisdem de pace mandatis, quæ Romæ ingentem iram patrum excitauere. Multo iniquioribus animis à castrensi consilio auditi sunt. Itaque cum alij præcipites sine responso agendos castris, pronuntiauit post diem quintumdecimum se responsum daturum. Interim ut appareret quantum pacificantium Rhodiorum autoritas ualuisset, consultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat quibusdam & maxime maioribus natu, per Enipei ripam munitionesq; uim facere: confertis & uim facientibus resistere Macedonas non posse, ex tot castellis aliquanto altioribus ac munitioribus, quæ ualidis præsidijs insedissent, priore anno deiectos. alijs placebat, Octauium cum classe Thessalonicam petere, & populatione maritimæ oræ distringere copias regias: ut altero ab tergo se ostendente bello, circumactus ad interiorem partem regni tuendam, nudare aliqua parte transitus Enipei cogeretur. Ipsi natura & operibus inexuperabilis ripa uidebatur: & præterquàm quod tormenta ubique disposita essent, missilibus etiam melius & certiore ictu hostem uti audierat. Alio spectabat mens tota ducis: dimissoq; consilio Perrebos mercatores Schœnum & Menophilum, notæ & fidei iam sibi & prudentiæ homines, accersitos secreto percunctatur, quales ad Perrebiam transitus sint. Cum loca non iniqua esse dicerent, præsidijs autem regis obsideri: spem cepit, si nocte improuiso ualida manu aggressus nec opinantem esset, deijci præsidia posse. Iacula

enim & sagittas & cætera missilia in tenebris, ubi quid petatur procul prouideri nequeat, inutilia esse: gladio comminus geri rem in permixta turba, quo miles Romanus uincat. His ducibus usurus, prætorem Octauium accersitum, exposito quid pararet, Heracliam cum classe petere iubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipse P. Scipionem Nasicam, Q. Fabium Maximum filium suum cum quinq; delectis milibus Heracliam mittit, uelut classem conscensuros ad maritimam oram interioris Macedoniæ, quod in consilio agitatum erat, uastandam. Secreto indicatum cibaria his præparata ad classem esse, ne quid eos moraretur. Inde iussi duces itineris ita diuidere uiam, ut quarta uigilia tertio die Pythoum adoriri possent. Ipse postero die, ut distineret regem ab circumspectu rerum aliarum, prima luce medio in alueo cum stationibus hostium prælium commisit: pugnatum'q; utrinq; est leui armatura: nec grauioribus armis in tam inæquali alueo pugnari poterat. Descensus ripæ utriusq; in alueum trecentorum fermè passuum erat: medium spatium torrentis alibi aliter cauati paulo plus q̃ mille passus patebat. Ibi in medio, spectantibus utrinq; ex uallo castrorum hinc rege, hinc consule cum suis legionibus, pugnatum est. Missilibus procul regia auxilia melius pugnabant: comminus stabilior & tutior aut parma, aut scuto Ligustino Romanus erat. Meridie ferè receptui cani suis consul iussit: ita eo die dirẽptum prælium est, haud paucis utrinq; interfectis. Sole orto postero die, irritatis certamine animis etiam acrius concursum est: sed Roma-

ni, non ab his tantum, cum quibus contractum certa=
men erat, sed multo magis ab ea multitudine, quæ di-
sposita in turribus stabat, omni genere missilium telo-
rum ac saxis maxime uulnerabantur. Vbi propius
ripam hostium subissent, tormentis missa etiam ad ulti-
mos perueniebant. Multo pluribus eo die amissis, con-
sul paulo serius recepit suos. Tertio die prælio absti=
nuit, digressus ad imam partem castrorum, ueluti per
deuexum in mare brachium transitum tentaturus.
Perseus quod in oculis erat

*   *

anni post circumactum solstitium erat, hora diei iam
ad meridiem uergebat, iter multo puluere & incale=
scente sole factum erat, lassitudo & sitis iam sentie-
batur, & meridie instante magis accessurum utrunq;
apparebat. Statuit sic affectos recenti atq; integro ho-
sti non obijcere. Sed tantus ardor in animis ad dimi-
candum utrinq; erat, ut consuli non minore arte ad
suos eludendos q̃ ad hostes opus esset. Nondum omni=
bus instructis, instabat tribunis militum ut matura-
rent instruere: circumibat ipse ordines: animos mili-
tum hortando in pugnam accendebat. Ibi primo ala=
cres signum poscebant: deinde quantum increscere
æstus, & uultus minus uigentes & uoces segniores
erant, & quidam incumbentes scutis nixiq; pilis sta
bant. Tum iam aperte primis ordinibus imperat,
metarentur frontem castrorum, & impedimenta con-
stituerent. Quod ubi fieri milites sensere, alij gaude=
re palàm, quod fessos uiæ labore flagrantissimo æstu
non coëgisset pugnare: legati circa imperatorem du=

cesq; externi erant, inter quos & Attalus, omnes approbantes, cum pugnaturum consulem credebant. Neque enim ne his cunctationem aperuerat suam. Tunc mutatione consilij subita cum alij silerent, Nasica unus ex omnibus ausus est monere consulem, ne hostem quidem ludificatos priores imperatores: fugiendo certamen manibus emittere. uereri ne nocte abeat sequendus maximo labore ac periculo in intima Macedoniæ: exercitusq;, sicut prioribus ducibus, per calles saltusq; Macedonicorum montium uagando circumagatur. Se magnopere suadere: dum in campo patenti hostem habeat, aggrediatur: nec oblatam occasionem uincendi amittat. Consul nihil offensus libera admonitione tam clari adolescentis: & ego, inquit, animum istum habui Nasica, quem tu nunc habes: & quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli casibus didici, quando pugnandum, quando abstinendum pugna sit. Non operæ sit stanti nunc in acie docere, quibus de causis hodie quiesse melius sit. rationes aliâs reposcito: nunc autoritate ueteris imperatoris contentus eris. Conticuit adolescens: haud dubie uidere aliqua impedimenta pugnæ consulem, quæ sibi non apparerent. Paulus postq̃ metata castra, impedimentaq; collata animaduertit, ex postrema acie triarios primos subducit, deinde principes, stantibus in prima acie hastatis, si quid hostis moueret: postremo hastatos, ab dextro primum cornu singulorum paulatim signorum milites subtrahens. Ita pedites, equitibus cum leui armatura ante aciem hosti oppositis, sine tumultu abducti. nec ante q̃ prima frons ualli ac fossa perdu-

cta est, ex statione equites reuocati sunt. Rex quoq;, cum sine detrectatione paratus pugnare eo die fuisset, contentus quod per hostem moram fuisse pugnæ scirent, & ipse in castra copias reduxit. Castris permunitis C. Sulpitius Gallus tribunus militum secūdæ legionis, qui prætor superiore anno fuerat, consulis permissu ad concionem militibus uocatis pronuntiauit: nocte proxima, ne quis id pro portento acciperet, ab hora secunda usq; ad quartam horam noctis lunam defecturam esse. Id quia naturali ordine statis temporibus fiat, & sciri ante & prædici posse. Itaq; quemadmodum, quia certi solis lunæq; & ortus & occasus sint, nunc pleno orbe, nunc senescente exiguo cornu fugere lunam non mirarentur: ita ne obscurari quidem, cum condatur umbra terræ, trahere in prodigium debere. Nocte, quā pridie Nonas Septembres insecuta est dies, edita hora luna cū defecisset, Romanis militibus Galli sapientia propè diuina uideri: Macedonas ut triste prodigium occasum regni perniciemq; gentis portendens mouit: nec aliter uates clamor ululatusq; in castris Macedonum fuit, donec luna in suā lucem emersit. Postero die tantus utriq; ardor exercitui ad concurrendum fuerat, ut & regem & consulem suorum quidam, quod sine prælio discessum esset, accusarent. Regi prompta defensio erat, non eo solum quod hostis prior aperte pugnam detractans in castra copias reduxisset: sed etiam quod eo loco signa constituisset, quo phalanx, quam inutilem uel mediocris iniquitas loci efficeret, promoueri non posset. Consul ad id, quod pridie prætermisisse pugnandi occasionem ui-

debatur, & locum dediße hosti si nocte abire uellet tunc quoq; per speciem immolandi terere uidebatur tempus, cum luce prima signum propositum pugnæ ad exeundum in aciem fuißet. Tertia demum hora, sacrificio rite perpetrato, ad consilium uocauit: atq; ibi quod rei gerendæ tempus eßet, loquendo & intempestiue consultando uidebatur quibusdam extrahere: post sermones tamen consul orationem habuit. P. Nasica egregius adolescens omnibus ex unus quibus hesterna die pugnari placuit, denudauit mihi suum consilium: idem postea, ita ut transiße in sententiam meã uideri poßet, tacuit. Quibusdam alijs absentem carpere imperatorem q̃ præsentem monere melius uisum est. & tibi P. Nasica & quicunq; idem quod tu occultius senserunt, non grauabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nã tantum abest ut me hesternæ quietis pœniteat, ut seruatum à me exercitum eo consilio credam. In qua me opinione eße ne quis sine causa uestrum credat, recognoscat agedum mecum, si uidetur, q̃ multa pro hoste & aduersus nos fuerint. Iam omnium primum quantum numero nos præstent, neminem uestrum nec ante ignoraße, & hesterno die implicatam intuenteis aciem animaduertiße certum habeo. Ex hac nostra paucitate quarta pars militum præsidio impedimentis relicta erat, nec ignauissimum quenq; relinqui ad custodiam sarcinarum scitis. Sed fuerimus omnes: paruum hoc tandem esse credimus, quod ex his castris, in q̃bus hac nocte mansimus, exituri in aciem hodierno aut summum crastino die, si ita uidebitur, dijs bene iuuantibus sumus?

Nihil

Nihil ne intereſt,utrum militem,quem neque uiæ la-
bor hodie neq; operis fatigauerit,requietum integrum
in tentorio ſuo arma capere iubeas , atq; in acie ple-
num uirium uigentem & corpore & animo educas:
an longo itinere fatigatum,& onere feſſum , maden-
tem ſudore,ardentibus ſiti faucibus,ore atq; oculis re=
pletis puluere,torrentem meridiano ſole,hoſti obijcias
recenti,quieto , qui nulla re ante conſumptas uires ad
prælium adferat? Quis,prò deûm fidem,ita compa=
ratus uel iners atq; imbellis fortiſſimum uirum non
uicerit? Quid quod hoſtes per ſummum otium inſtru
xerant aciem:reparauerant animos: ſtabant compo-
ſiti ſuis quiſq; ordinibus:nobis tunc repente trepidan
dum in acie inſtruenda erat, & incompoſitis con-
currendum? At Hercule aciem quidem inconditam
inordinatamq; habuiſſemus: caſtra munita , prouiſam
aquationem,tutum ad eam iter , præſidijs impoſitis,
explorata circa omnia:an nihil noſtri habentes præ-
ter nudum campum in quo pugnaremus? Maiores
ueſtri caſtra munita,portum ad omnes caſus exerci-
tus ducebant eſſe : unde ad pugnam exirent,quò ia=
ctati tempeſtate pugnæ receptum haberent. Ideo cum
munimentis ea ſepiſſent,præſidio quoq; ualido firma-
bant:quod qui caſtris exutus erat,etiam ſi pugnando
acie uiciſſet, pro uicto haberetur. Caſtra ſunt uictori
receptaculum,uicto perfugium. Quàm multi exerci-
tus,quibus minus proſpera pugnæ fortuna fuit,intra
uallum compulſi,tempore ſuo,interdum momento poſt
eruptione facta uictorem hoſtem pepulerunt? Patria
altera eſt militaris hæc ſedes,uallumq; pro mœnibus,

& tentorium suum cuique militi domus ac penates sunt sine ulla sede uagi dimicassemus, ut quò uictores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimentis pugnæ illud opponitur. Quid si hostis hac interposita nocte abisset? quantum rursus sequendo eo penitus in ultimam Macedoniam exhauriendum laboris erat? Ego autem neque mansurum eum, neque in aciem copias educturum fuisse certum habeo, si cedere hinc statuisset. Quanto enim facilius abire fuit cum procul abessemus, quàm nunc cum in ceruicibus sumus? Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid autem est nobis optatius, quàm ut quorum castra præalta fluminis ripa tuta, uallo insuper septa ac crebris turribus, oppugnare adorti sumus, eos relictis munimentis agmine effuso abeũtis in patẽtibus cãpis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex hesterno die in hodiernum causæ fuerunt. Pugnare enim & ipsi mihi placet: & ideo quia per Enipeum amnem septa ad hostem uia erat, alio saltu deiectis hostium præsidijs nouum iter aperui: neque priusquam debellauero, absistam. Post hanc orationem silentium fuit, partim traductis in sententiam eius, partim uerentibus nequicquam offendere in eo, quod utcunque prætermissum reuocari non posset. Ac ne illo ipsò quidem die aut consule, aut rege, quod nec fessos ut pridie ex uia neque trepidantes in acie instruenda & uixdum compositos aggressurus erat: consule, quod in nouis castris non ligna, non pabulum conuectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum è castris exierat: neu-

tro imperatorum uolente, fortuna, quæ plus consilijs humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum propius hostium castris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, præsidijs ex utraq; ripa positis, ut id facere tuto possent. Duæ cohortes à parte Romanorum erant, Marrucina et Peligna, duæ turmæ Samnitium equitum, quibus præerat M. Sergeus Sylus legatus: & aliud pro castris statiuum erat præsidium sub C Cluuio legato, tres cohortes, Firmana Vestina Cremonensis, duæ turmæ equitum, Placentina & Essernina. Cum otium ad flumen esset neutris lacessentibus, hora circiter quarta iumentum è manibus curantium elapsum, in ulteriorem ripā effugit. Quod cum per aquam fermè genu tenus altam tres milites sequerentur, Thraces duo id iumentum ex medio alueo in suam ripam trahentes, altero eorum occiso, receptoq; eo iumento ad stationem suorum se recipiebāt. Octingentorum Thracum præsidium in hostium ripa erat: ex his pauci primo, ægre passi popularem in suo conspectu cæsum, ad persequendos interfectores fluuium trangressi sunt: dein plures, postremo omnes, & cum præsidio *

* *

prælium ducit. Mouebat imperij maiestas, gloria uiri, ante oīa ætas, quod maior LX annis iuuenū munia in parte præcipua laboris periculiq; capessebat. Interuallum, quod inter cetratos & phalanges erat, impleuit legio, atque aciem hostiū interrupit. A tergo cetratis erat: frontem aduersus clypeatos habebat: aglaspides appellabantur. Secundā legionē L. Albinus

consularis ducere aduersus leucaspidem phalangem iussus: ea media acies hostium fuit. In dextrum cornu, unde circa fluuium commissum prælium erat, elephantes inducti & ala sociorum: & hinc primum fuga Macedonum est orta. Nam sicut pleraque noua commenta mortalium in uerbis uim habent explendo, cum agi non quemadmodum agantur edisseri oportet, sine ullo effectu euanescunt: ita tum elephanti in acie nomen tantum sine usu fuerant. Elephantorum impetum subsecuti sunt socij nominis Latini, pepuleruntq; læuum cornu. In medio secunda legio immissa dissipauit phalangem: neque ulla euidentior causa uictoriæ fuit, quàm quod multa passim prælia erant, quæ fluctuantem turbarunt primo, deinde disiecerunt phalangem: cuius confertæ & intentis horrentis hastis intolerabiles uires sunt. Si carptim aggrediendo circumagere immobilem longitudine & grauitate hastam cogas, confusa strue implicantur: si uero aut ab latere, aut ab tergo aliquid tumultus increpauit, ruinæ modo turbantur: sicut tum aduersus cateruatim incurrentes Romanos, & interrupta multifariam acie obuiam ire cogebantur: & Romani quacunque data interualla essent, insinuabant ordines suos. Qui si uniuersa acie in frontem aduersus instructam phalangem concurrissent, quod Pelignis principio pugnæ incaute congressis aduersus cetratos euenit, induissent se hastis, nec confertam aciem sustinuissent. Cæterum sicut peditum passim cædes fiebant, nisi qui abiectis armis fugerunt: sic equitatus propè integer pugna excessit. Princeps fugæ rex ipse

erat: iam à Pydna cum sacris alijs equitum Pellam petebat. confestim Costocus sequebatur, Odrysarumq; equitatus. cæteræ quoq; Macedonum alæ integris abibant ordinibus: quia interiecta peditum acies, cuius cædes uictores tenebant, immemores fecerat sequendi equites. Diu Phalanx a fronte à lateribus ab tergo cæsa est: postremo qui ex hostium manibus elapsi erant, inermes ad mare fugientes, quidam aquam etiam ingressi, manus ad eos, qui in classe erant, tendentes, suppliciter uitam orabant: & cum scaphas concurrere undiq; ab nauibus cernerent, ad excipiendos sese uenire rati, ut caperent potius, quàm occiderent: longius in aquam quidam etiam natantes progressi sunt. Sed cum hostiliter è scaphis cæderentur, retro qui poterant nando repetentes terram, in aliam fœdiorem pestem incidebant. Elephanti enim ab rectoribus ad litus acti exeuntes obterebant elidebantq;. Facile conueniebat Romanis, nunquam una acie tantum Macedonum interfectum. Cæsa enim ad XX milia hominum sunt: ad sex M qui Pydnam ex acie perfugerant, uiui in potestatem peruenerunt: & uagi è fuga V M hominum capti. Ex uictoribus ceciderunt non plus centum, & eorum multo maior pars Peligni: uulnerati aliquanto plures sunt. Quod si maturius pugnari cœptum esset, ut satis diei uictoribus ad persequendum superesset, deletæ omnes copiæ forent: nunc imminens nox & fugientes texit, & Romanis pigritiem ad sequendum locis ignotis fecit. Perseus ad Pieriam syluam uia militari frequenti agmine equitum & regio comitatu fugit. Si-

mul in syluam uentum est, ubi plures diuersæ semitæ erant, & nox appropinquabat, cum perpaucis maxime fidis uia diuertit. Equites sine duce relicti, alij alià in ciuitates suas dilapsi sunt: perpauci inde Pellã celerius q̃ ipse Perseus, quia rectà expedita uia ierãt, peruenerunt. Rex ad mediam fermè noctem terrore & uarijs difficultatibus uiæ uexatus est. In regia Perseo qui Pellæ præerat Euctus regijq; pueri præstò erant: contra ea amicorum qui alij alio casu seruati ex prælio Pellam uenerant, cum sæpe acersiti essent, nemo ad eum uenit. Tres erant tantum cum eo fugæ comites, Euander Cretensis, Neon Boëtius, et Archidamus Aetolus. Cum ijs iam metuens, ne qui uenire ad se abnuerent, maius aliquid mox auderẽt, quarta uigilia profugit. Secuti eum sunt admodum D Cretenses: petebat Amphipolim: sed nocte à Pella exierat, properans ante lucem Axium amnem traijcere, eum finem sequendi propter difficultatẽ transitus fore ratus Romanis. Consulem, cum se in castra uictor recepisset, ne sincero gaudio frueretur, cura de minore filio stimulabat. P. Scipio is erat, Africanus & ipse postea deleta Carthagine appellatus, naturalis consulis Pauli, adoptione Africani nepos. Is septimum decimum tunc annum agens, quod ipsum curam augebat, dum effuse sequitur hostes, in partem aliam turba ablatus erat: & serius cum redisset, tunc demum recepto sospite filio uictoriæ tantæ gaudium consul sensit. Amphipolim cum iam fama pugnæ peruenisset, concursusq; matronarũ in tẽplũ Dianæ, quã Tauropolon uocãt, ad opẽ exposcendã fieret, Diodorus, q præerat urbi,

metuẽs ne Thraces, quorũ duo milia in præsidio erãt, urbẽ in tumultu diriperẽt, ab subornato ab se ꝑ fallaciã in tabellarij speciẽ, literas in foro medio accepit. Scriptũ in ijs erat, ad Emathiã classem Romanã appulsam esse, agrosq́; circa uexari: orare præfectos Emathiæ, ut præsidiũ aduersus populatores mittat. His lectis, hortatur Thracas, ut ad tuẽdã Emathiæ orã proficiscãtur: magnã eos cædẽ prædãq́; palatis passim ꝑ agros Romanis facturos: simul eleuat famã aduersæ pugnæ: quæ si uera foret, aliũ suꝑ aliũ recentes ex fuga uẽturos fuisse. Per hãc causam Thracibus ablegatis, simul trãsgressos eos Strymonem uidit, portas clausit. Tertio die Perseus q̃ pugnatũ erat, Amphipolim uenit: inde oratores cũ caduceo ad Paulũ misit. Interim Hippias & Midon & Pantaucus principes amicorũ regis Berœam, quò ex acie cõfugerant, ipsi ad cõsulẽ profecti Romanis dedunt. hoc idem & aliæ deinceps metu perculsæ parabant facere. Cos. nuntijs uictoriæ Q. Fabio filio, & L. Lentulo, & Q. Metello cum literis Romam missis, spolia iacentis hostiũ exercitus peditibus concessit: equitibus prædam circumiecti agri, dum ne amplius duabus noctibus à castris abessent. Ipse propius mare ad Pydnam castra mouit. Berœa primũ, deinde Thessalonica & Pella, & deinceps oĩs fermè Macedonia intra biduũ dedita. Pydnæi, q pro ximi erant, nondũ miserant legatos. multitudo incondita pluriũ simul gentiũ, turbaq́;, quæ ex acie fuga in unũ cõpulsa erat, consiliũ et cõsensum ciuitatis ĩpediebat: nec clausæ modo portæ, sed etiam inædificatæ erãt. Missi Midon & Pantaucus sub muros ad collo-

quium Solonis, qui præsidio erat: per eum emittitur militaris turba: oppidum deditum militibus datur diripiendum. Perseus una tantum spe Bisaltarum auxilij tentati, ad quos nequicquam miserat legatos, in concionem processit, Philippum secum filium habens, ut & ipsos Amphipolitanos, & equitum peditumq;, qui aut semper secuti, aut fuga eodem delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed aliquotiens dicere incipientem cum lacrimæ præpedissent, quia ipse dicere nequijt, Euandro Cretensi editis quæ agi cum multitudine uellet, de templo descendit. Multitudo sicut ad conspectum regis fletumq; tam miserabilem & ipsa ingemuerat lacrimaueratq;, ita Euandri orationem aspernabatur: & quidã ausi sunt media ex concione succlamare: Abite hinc, ne qui pauci supersumus, propter uos pereamus. Horum ferocia uocem Euandri clausit. Rex in domum se recepit, pecuniaq; & auro argentoq; in lembos, q in Strymone stabant, delatis, & ipse ad flumen descendit. Thraces nauibus se cõmittere non ausi, domos dilapsi, et aliæ militaris generis turbæ: Cretenses spem pecuniæ secuti. et quoniã in diuidendo plus offensionum q̃ gratiæ erat, L talenta ijs posita sunt in ripa diripienda. Ab hac direptione cum per tumultum naues conscenderent, lembum unum in ostio amnis multitudine grauatum uerserunt. Galipsum eo die, postero Samothracã, quã petebant, perueniunt: ad duo milia talentûm peruecta eò dicuntur. Paulus per omnes deditas ciuitates dimissis qui præessent, ne qua iniuria in noua pace uictis fieret: retentisq; apud se caduceatoribus regis,

P. Nasicam ignarus fugæ regis Amphipolim misit cũ modica peditum equitumq; manu, simul ut Sinticen euastaret, & ad omnes conatus regis impedimento esset. inter hæc Meliboea à Cn. Octauio capitur diripiturq;. ad Aeginiũ, ad quod oppugnandum Cn. Anicius legatus missus erat, CC eruptione ex oppido facta amissi sunt, ignaris Aeginiensibus debellatũ esse. Cos. à Pydna profectus cum toto exercitu die altero Pellam peruenit: & cum castra M passus inde posuisset, per aliquot dies ibi statiua habuit, situm urbis undiq; aspiciens, quam nõ sine causa delectam esse regiam aduertit. Sita est in tumulo uergente in occidẽtem hibernum: cingunt paludes inexuperabilis altitudinis æstate & hyeme, quas restagnantes faciunt lacus. In ipsa palude quà proxima urbi est, uelut insula eminet aggeri operis ingentis imposita: qui & murum sustineat, & humore circumfusæ paludis nihil lædatur. Muro urbis coniuncta procul uidetur: diuisa est intermurali amni, & eadem ponte iuncta: ut nec oppugnante externo aditum ab ulla parte habeat, nec si quẽ ibi rex includat, ullũ nisi p facillimæ custodiæ pontẽ effugiũ. Et gaza regia in eo loco erat: sed tũ nihil præter CCC talenta, quæ missa Gentio regi deinde retenta fuerant, inuentum est. Per quos dies ad Pellam statiua fuerunt, legationes frequentes, quæ ad gratulandum conuenerant, maxime ex Thessalia, auditæ sunt. Nuntio deinde accepto Persea Samothracam traiecisse, profectus à Pella consul quartis castris Amphipolim peruenit. Effusa omnis obuia turba cuiuis indicio erat, non bono ac iusto rege ob ra- * *

DECADIS QVINTAE LIBER QVINTVS.

u ICTORIAE nuntij Quintus Fabius, & Lucius Lentulus, & Quintus Metellus quanta potuit adhiberi festinatio, celeriter Romam cum uenissent, præceptam tamen eius rei lætitiam inuenerunt. Quarto post die, q̃ cum rege est pugnatum, cum in circo ludi fierent, murmur repente populi tota spectacula peruasit, pugnatum in Macedonia & deuictum regem esse: dein fremitus increbuit: postremo clamor plaususq; uelut certo nuntio uictoriæ allato est exortus. Mirari magistratus, & quærere autorem repentinæ lætitiæ: qui postq̃ nullus erat, euanuit quidem tanq̃ certæ rei gaudium, omen tamen lætum insidebat animis. Quod postq̃ ueris nuntijs Fabij Lentuliq; & Metelli aduentu firmatum est, cum uictoria ipsa tum augurio animorum suorum lætabantur. & aliter traditur circensis turbæ non minus similis ueri lætitia. ad X Calend. octob. ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas exscendenti tabellarius, qui se ex Macedonia uenire diceret, laureatas literas dicitur. quadrigis missis consul currum conscendit: & cum per circum reueheretur ad foros publicos, laureatas tabellas populo ostendit. quibus conspectis, repente immemor spectaculi populus in medium decurrit. eo` senatum consul uocauit, recitatisq; tabellis, ex autoritate patrum pro foris pu-

blicis denuntiauit populo: L. Aemilium collegam signis collatis cum rege Perseo pugnasse: Macedonum exercitum cæsum fusumq́;, regem cum paucis fuisset: ciuitates omnes Macedoniæ in ditionem P R uenisse. His auditis clamor cum ingenti plausu ortus: ludis relictis domus magna pars hominum ad coniuges liberosq́; lætum nuntium portabant. Tertiusdecimus dies erat ab eo quo in Macedonia pugnatum est. Postero die senatus in curia habitus, supplicationesq́; decretæ, & S C factum est, ut consul quos præter milites sociosq́; nauales coniuratos haberet, dimitteret: de militibus socijsq́; naualibus dimittendis referretur, cum legati ab L. Aemilio consule, à quibus præmissus tabellarius esset. Ad VI Calend. Octob. hora ferè secunda legati urbem ingressi sunt: ingentem secum occurrentium quacunq; ibant, prosequentiumq́; trahentes turbam in forum ad tribunal perrexerũt. Senatus forte in curia erat: eò legatos Cos. introduxit. Ibi tantum temporis retenti dum exponerent, quantæ regiæ copiæ peditum equitumq́; fuissent, quot milia ex ijs cæsa, quot capta forent, q̃ paucorum militũ iactura tanta hostiũ strages facta: q̃ cũ paucis rex fuisset: existimari Samothraciam petiturum: paratam classem ad persequendum esse, neque terra neque mari elabi posse: eadem hæc paulo post in concionem traducti exposuerunt: renouatáq; lætitia, cum Cos. edixisset, ut omnes ædes sacræ aperirentur, pro se quisque ex concione ad gratias agendas ire dijs: ingentiq́; turba non uirorum modo, sed etiam fœminarum conferta tota urbe deorum immortalium templa. Senatus reuocatus

* in curiam supplicationes ob rem egregie gestam ab L. Aemilio Cos. in quinq; dies circa omnia puluinaria decreuit, hostijsq; maioribus sacrificari iussit. Naues quae in Tiberi paratae instructaeq; stabant, ut si rex posset resistere, in Macedoniam mitterentur, subduci & in naualibus collocari: socios nauales dato annuo stipendio dimitti, & cum his omnes qui in consulis uer ba iurauerant: & quod militum Corcyrae, Brundisij, ad mare superum, aut in agro Larinati esset (omnibus his locis dispositus exercitus fuerat, cum quo, si res posceret, C. Licinius collegae ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. supplicatio pro concione populi indicta est ex ante ad V Idus Octob. cum eo die in quinq; dies. Ex Illyrico duo legati C. Licinius Nerua et P. Decius nuntiarunt, exercitum Illyriorum caesum, Gentium regem captum in ditione P R & Illyricum esse. Ob eas res gestas ductu auspicioq; L. Anicij Pr. senatus in triduum supplicationes decreuit, ut Latinae edictae à consule sunt in ante IIII & III & prid. Id. Nouemb. Tradidere quidam legatos Rhodios nondum missos, post uictoriam nuntiatam, uelut ad ludibrium stolidae superbiae, in senatum uocatos esse. Ibi Agepolim principem eorum ita locutum: missos esse legatos ab Rhodijs ad pacem inter Romanos & Persea faciendam, quod id bellum graue atq; incommodũ Graeciae omni, sumptuosum ac damnosum ipsis Romanis esset. Fortunam perbene fecisse, quando finito aliter bello, gratulandi sibi de uictoria egregia Romanis opportunitatem dedißet. Haec ab Rhodio dicta. Responsum ab senatu eße: Rhodios nec utilitatium

Græciæ, neq; cura impensarum P R, sed pro Perseo legationem eam misisse. Nam si ea fuisset cura quæ simularetur, tum mittendos legatos fuisse, cum Perseus in Thessaliam exercitu inducto per biennium Græcas urbes, alias obsideret, alias denuntiatione armorum terreret. Tum nullam pacis ab Rhodijs mentionem factam: post q̃ superatos saltus transgressosq; in Macedoniam Romanos audirent, & inclusum teneri Persea, tunc Rhodios legationem misisse, non ad ullam aliam rem, q̃ ad Persea ex imminenti periculo eripiendum. Cum hoc responso legatos dimissos. Per eosdem dies & M. Marcellus ex prouincia Hispania decedens Marcolica nobili urbe capta X pondo auri, & argenti ad summam sestertiûm deciens in ærarium retulit. Paulus Aemilius Cos. cum castra, ut supra dictum est, ad Siras terræ Odomantidicæ haberet, cum literas ab rege Perseo per ignobiles tres legatos cerneret, & ipse illacrimasse dicitur sortis humanæ: quod perpaulo ante non contentus regno Macedoniæ, Dardanos Illyriosq; oppugnasset, Bastarnarum ciuisset auxilia: is tum amisso exercitu, extorris regno, in paruam insulam compulsus, supplex, fani religione non uiribus suis tutus esset. Sed post q̃ regem Persea consuli Paulo S. legit, miserationem omnem stultitia ignorantis fortunam suam exemit. Itaq; quanq̃ in reliqua parte literarũ minime regiæ preces erant, tamen sine responso ac sine literis ea legatio dimissa est. Sensit Perseus cuius nominis obliuiscendum uicto esset: itaq; alteræ literæ cum priuati nominis titulo missæ & petiere & impetrauere, ut aliqui ad eum

mitterentur, cum quibus loqui de statu & conditione suæ fortunæ posset. Missi sunt tres legati, P. Lentulus, A. Postumius Albinus, A. Antonius. nihil ea legatione perfectum est, Perseo regium nomen omni ui amplectente: Paulo, ut se suáq; omnia in fidem & clementiam P R permitteret, contendente. Dum hæc aguntur, classis Cn. Octauij Samothracam est appulsa. Is quoq; præsenti admoto terrore, modo minis modo spe perlicere ut se traderet, cum conaretur, adiuuit in hoc eum res seu casu contracta, seu consilio. L. Attilius illustris adolescens cum in concione esse populum Samothracum animum aduertisset, à magistratibus petijt, ut sibi paucis alloquendi populi potestatem facerent. Permisso, utrum nos, hospites Samothraces, uere accepimus an falsò sacram hanc insulam, & augusti totam atq; inuiolati soli esse? Cum creditæ sanctitati assentirentur omnes, cur igitur, inquit, pollutam homicida sanguine regis Eumenis uiolauit? & cum omnis præfatio sacrorum eos, quibus non sint puræ manus, sacris arceat, uos penetralia uestra contaminari cruento latronis corpore sinetis? Nobilis fama erat apud omnes Græciæ ciuitates, Eumenis regis per Euandrum Delphis propè perpetrata cædes. Itaq; præterq̃ quod in potestate Romanorum sese insulamq; totam & templum cernebant esse, ne immerito quidem ea sibi exprobari rati, Theondan, qui summus magistratus apud eos erat (regem ipsi appellant) ad Persea mittit, qui nuntiaret argui cædis Euandrum Cretensem: esse autem indicia apud sese more maiorum comparata, de ijs q incestas manus intulisse intra terminos sacratos tem-

pli dicantur. Si confideret Euander innoxium se rei capitalis argui, ueniret ad causam dicendam: si cõmittere se iudicio non auderet, liberaret religione templum, ac sibimet ipse consuleret. Perseus euocato Euandro, iudicium subeundi nullo pacto autor esse: nec causã, nec gratia parẽ fore. Suberat et ille metus, ne damnatus autorem se nefandi facinoris protraheret. Reliqui quid esset, nisi ut fortiter moriatur. Nihil palàm abnuere Euander. Sed cum ueneno se malle mori q̃ ferro dixisset, occulte fugam parabat. Quod cum renunciatum regi esset, metuens ne, tanq̃ à se subtracto pœnæ reo, iram Samothracum in se conuerteret, interfici Euandrum iussit. Qua perpetrata temere cæde, subijt extemplo animum, in se nimirum receptam labẽ quæ Euandri fuisset: ab illo Delphis uulneratum Eumenen, ab se Samothracæ Euandrum occisum: ita duo sanctissima in terris templa, se uno autore, sanguine humano uiolata. Huius rei crimen corrupto pecunia Theonda auertitur, ut renunciaret populo Euandrum sibi ipsum mortem consciße. Cæterum tanto facinore in unicum relictum amicum, ab ipso per tot casus expertum, proditumq; quia non prodiderat, omnium ab se abalienauit animos. pro se quisq; transire ad Romanos: fugæq; consilium capere solũ propè relictum coëgerunt: Oroandemq; Cretensem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat, appellat, ut se sublatum in lembum ad Cotym deueheret. Demetrium est portus in promontorio quodam Samothracæ: ibi lembus stabat. Sub occasum solis deferũtur quæ ad usum necessaria erant: defertur et pe-

cunia quanta clàm deferri poterat. Rex ipse nocte media cum tribus conscijs fugæ per posticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atq; inde maceriam ægre transgressus ad mare peruenit. Oroandes iam tum dum pecunia deferretur, primis tenebris soluerat nauem, ac per altum Cretam petebat. Postquàm in portu nauis non inuenta est, uagatus Perseus aliquandiu in litore, postremo timens lucem iam appropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi propè angulum obscurum delituit. Pueri regij apud Macedonas uocabantur principum liberi ad ministerium electi regis: ea cohors persecuta regem fugientem ne tum quidem abscedebat, donec iussu Cn. Octauij pronuntiatum est per præconem: regios pueros Macedonasq; alios, qui Samothracæ eßent, si transirent ad Romanos, incolumitatem libertatemq; et sua omnia seruaturos, quæ aut secum haberent, aut in Macedonia reliquißent. Ad hanc uocem transitio omnium facta est, nominaq; dabant ad C. Postumium tribunum militum. Liberos quoq; paruos regios Ion Thessalonicensis Octauio tradidit: nec quisquam præter Philippum maximum natu è filijs cum rege relictus. Tum sese filiumq; Octauio tradidit, fortunam deosq;, quorum templo erant, nulla ope supplicem iuuantes accusans. In prætoriam nauem imponi iussus, eodem & pecunia, quæ superfuit, delata est, extemploq; classis Amphipolim repetit. Inde Octauius regem in castra ad Cos. misit, præmissis literis ut in potestate eum esse & adduci sciret. Secundam eam Paulus, sicut erat, uictoriam ratus, uictimas cecidit eo nuntio: &

consilio aduocato literas Pr. cum recitasset, Q. Aelium Tuberonem obuiam regi misit, cæteros manere in prætorio frequentes iussit. Non aliâs ad ullum spectaculum tanta multitudo occurrit. Patrum ætate Syphax rex captus in castra Romana adductus erat: præter quàm quod nec sua, nec gentis fama comparandus, tunc quoq; accessio Punici belli fuerat, sicut Gentius Macedonici. Perseus caput belli erat: nec ipsius tantum, patris auiq; quos sanguine ac genere contingebat, fama conspectum eum efficiebat: sed effulgebant Philippus ac Magnus Alexander, qui summum imperium in orbe terrarum Macedonum fecerant. Pullo amictus illo Perseus ingressus est castra, nullo suorum alio comite, qui socius calamitatis miserabiliorem eum faceret. Progredi præ turba occurrentium ad spectaculum non poterat, donec Cos. lictores misisset, qui summouendo iter ad prætorium facerent. Consurrexit Cos. & iussis sedere alijs, progressusq; paulum introëunti regi dextram porrexit: summittentemq; se ad pedes sustulit: nec attingere genua passus, introductum in tabernaculum aduersus aduocatos in consilium considere iussit. Prima percontatio fuit, qua subactus iniuria contra PR bellum tam infesto animo suscepisset, quo se regnumq; suum ad ultimum discrimen adduceret. Cum responsum expectantibus cunctis, terram intuens diu tacitus fleret, rursum Cos. Si iuuenis regnum accepisses, minus equidẽ mirarer ignorasse te q̃ grauis aut amicus, aut inimicus esset PR: nunc uero cum & bello patris tui, quod nobiscum

gessit, interfuisses, et pacis postea, quã cum summa fide aduersus eũ coluimus, meminisses, quod consiliũ quorũ & uim bello & fidẽ in pace expertus esses, cum iis tibi bellũ esse q̃ pacem malle? Nec interrogatus, nec accusatus cũr esponderet: utcunq; tamen hæc siue errore humano, seu casu, seu necessitate inciderunt, bonum animũ habe. multorũ regum, populorũ, casibus cognita P R clementia nõ modo spem tibi, sed propè certam fiduciam salutis præbet. Hæc Græco sermone Perseo, Latine deinde suis. Exemplum insigne cernitis, inquit, mutationis rerum humanarum: uobis hoc præcipue dico iuuenes: ideo in secundis rebus nihil in quenquam superbe ac uiolenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ, cum quid uesper ferat, incertum sit. Is demum uir erit, cuius animum nec prospera flatu suo efferet, nec aduersa infringet. Consilio dimisso, tuendi cura regis Q. Aelio mandatur. Eo die et inuitatus ad consulem Perseus, & alius omnis ei honos habitus est, qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hiberna dimissus est: maximam partem copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ urbes acceperunt. Hic finis belli, cum quadriẽnium continuum bellatum esset, inter Romanos ac Persea fuit: idemq; finis inclyti per Europæ plerunq; atq; Asiam omnẽ regni. Vicesimum ab Carano, qui primus regnauit Persea numerabant. Perseus Q. Fuluio, L. Mãlio Coss. regnum accepit: à senatu rex est appellatus M. Iunio, A. Manlio Coss. regnauit XI annos. Macedonum obscura admodum fama usq; ad Philippum Amyntæ filiũ fuit: inde ac per eum crescere cum cœpisset, Eu-

ropæ se tamen finibus continuit, Græciam omnem & partem Thraciæ atque Illyrici amplexa. Superfudit deinde se in Asiam: & XIII annis, quibus Alexander regnauit, primum omnia, quà Persarũ propè immenso spatio imperium fuerat, suæ ditionis fecit. Arabas hinc Indiamq;, qua terrarum ultimus finis Rubrũ mare amplectitur, peragrauit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenq;, inde morte Alexandri distractum in multa regna: dum ad se quisq; opes rapiunt lacerantes uiribus, à summo culmine fortunæ ad ultimum finem centum quinquaginta annos stetit. Victoriæ Romanæ fama cum peruasisset in Asiam, Antenor, qui cum classe lemborum ad Phanas stabat, Cassandriam inde traiecit. C. Popilius, qui ad Delum præsidio nauibus Macedoniam petentibus erat, post quàm debellatum in Macedonia & statione summotos hostium lembos audiuit, dimissis & ipse Atticis nauibus, ad susceptam legationem peragendam nauigare Aegyptum pergit: ut prius occurrere Antiocho posset, quàm ad Alexandreæ mœnia accederet. Cum præterueherentur Asiam legati, & Loryma uenissent, qui portus XX paulo amplius milia ab Rhodo abest ex aduerso urbi ipsi positus: principes Rhodiorum occurrunt (iam enim eò quoque uictoriæ fama perlata erat) orantes ut Rhodum deueherentur: pertinere id ad famam salutemq; ciuitatis, noscere ipsos omnia quæ acta essent agerenturq; Rhodi, & comperta per se non uulgata fama Romam referre. Diu negantes perpulerunt, ut moram nauigationis breuem pro salute sociæ urbis paterentur. Post q̃

Rhodum uentum est, in concionē quoq; eos ijdem pre=
cibus pertraxerunt. Aduentus legatorum auxit potius
timorem ciuitati, quàm minuit. omnia enim Popilius,
quæ singuli uniuersiq; eo bello hostiliter dixerant
fecerantq;, retulit: & uir asper ingenio augebat atro=
citatem eorum quæ dicerentur, uultu truci & accu-
satoria uoce, ut cum propriæ simultatis nulla causa
cum ciuitate esset, ex unius senatoris Romani acerbita=
te, qualis in se uniuersi senatus animus esset, coniecta=
rent. C. Decimij moderatior oratio fuit: qui in plerisq;
eorum, quæ commemorata à Popilio essent, culpam
non penes populum, sed penes paucos concitatores uulgi
esse dixit: eos uenalē linguam habētes decreta plena
regiæ assentationis fecisse, & eas legationes misisse, qua=
rum Rhodios semper non minus puderet, quàm pœ-
niteret: quæ omnia, si tamen populo foret, in capita
noxiorum uersura. Cum magno assensu auditus est,
non magis eo quod multitudinis noxam eleuabat,
quàm quod culpam in autores uerterat. Itaque cum
principes eorum Romanis responderent, nequaquam
tamen tam grata oratio eorum fuit, qui quæ Popi-
lius obiecerat diluere utcunque conati sunt: quàm eo=
rum qui Decimio in autoribus ad piaculum noxæ
obijciendis assensi sunt. Decretum igitur extemplo, ut
qui pro Perseo aduersus Romanos dixisse quid aut fe=
cisse conuincerentur, capitis condemnarentur. Excesse=
runt urbe sub aduentu Romanorum quidam: alij
mortem sibi consciuerunt. Legati non ultra q̃ quinque
dies Rhodi morati, Alexandriam proficiscuntur. Nec
eo segnius iudicia ex decreto coràm his facto Rhodi

exercebantur: quam perseuerantiam in exequenda
* re Decimij lenitas. Cum hæc gererentur, Antiochus
frustra tentatis mœnibus Alexandriæ abscesserat: cæ=
teráq; Aegypto potitus, relicto Memphi maiore Pto=
lemæo, cui regnum quæri suis uiribus simulabat,
ut uictorem mox aggrederetur, in Syriam exerci-
tum abduxit. Nec huius uoluntatis eius ignarus Pto=
lemæus, dum conterritum obsidionis metu minorem
fratrem haberet, posse se recipi Alexandreæ & so-
rore adiuuante & non repugnantibus fratris ami-
cis ratus: primum ad sororem, deinde ad fratrẽ ami-
cosq; eius non prius destitit mittere quàm pacem cum
ijs confirmaret. Suspectum Antiochum effecerat, quod
cætera Aegypto sibi tradita, Pelusij ualidum relictum
erat præsidium: apparebat claustra Aegypti teneri,
ut cum uelit, rursus exercitum induceret. Bello intesti-
no cum fratre eum exitum fore, ut uictor fessus cer-
tamine nequaquam par Antiocho futurus esset. Hæc
prudenter animaduersa à maiore, cum assensu mi-
nor frater quiq; cum eo erant acceperunt. soror plu-
rimum adiuuit, non consilio modo, sed etiam preci-
bus. Itaq; consentientibus cunctis pace facta Alexan-
dream recipitur, ne multitudine quidem aduersante:
quæ in bello non per obsidionem modo, sed etiã postq̃
à mœnibus abscessum est, quia nihil ex Aegypto sub-
uehebatur, omnium rerum attenuata inopia erat. His
cum lætari Antiochum conueniens esset si reducendi
eius causa exercitum Aegyptum induxisset, quo specio-
so titulo ad omnes Asiæ & Græciæ ciuitates legatio=
nibus recipiendis, literisq; dimittendis usus erat: adeo

est offensus, ut multo acrius infestiusq; aduersus duos, quàm ante aduersus unum pararet bellum. Cyprum extemplo classem misit: ipse primo uere cum exercitu Aegyptum petens in Cœlen Syriam processit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus gratias quod per eum regnum patrium recepisset, petentibusq; ut suum munus tueretur, & diceret potius quid fieri uellet, quàm hostis ex socio factus ui atq; armis ageret, respondit: non aliter neque classem reuocaturum, neq; exercitum reducturũ, nisi sibi & tota Cypro & Pelusio agroq;, qui circa Pelusiacum hostium Nili esset, cederet: diemq; præstituit, intra quam de conditionibus peractis responsum acciperet. Postquam dies data induti js præterijt, nauigãtibus hostio Nili ad Pelusium per deserta Arabiæ ad Memphim incolebant, & ab cæteris Aegyptijs partim uoluntate partim metu, ad Alexandriã modicis itineribus descẽdit. Ad Leusinẽ trangresso flumen, qui locus quatuor milia ab Alexandria abest, legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenienteis salutasset, dextramq; Popilio porrigeret, tabellas ei Popilius scriptum habenteis tradit, atq; omnium primum id legere iubet. Quibus perlectis, cum se consideraturum adhibitis amicis quid faciendum sibi esset, dixisset: Popilius pro cætera asperitate animi uirga quam in manu gerebat circũscripsit regem, ac prius q̃ hoc circulo excedas, inquit, redde responsum, senatui quod referam. Obstupefactus tam uiolento imperio parumper cum hæsitasset: faciam, inquit, quod censet senatus. Tum demum Popilius dextram regi tanquam socio atq; ami=

eo porrexit. Die deinde finita cum excessisset Aegypto Antiochus, legati concordia etiã autoritate sua inter fratres firmata, inter quos uix dum conuenerat, pars Cyprum nauigant: & inde quæ iam uicerat prælio Aegyptias naues, classem Antiocho dimittunt. Clara ea per gentes legatio fuit, quod haud dubie adẽpta Antiocho Aegyptus habenti iã, redditũq; patrium regnum stirpi Ptolemæi fuerat. Cos. eius anni sicut alterius clarus consulatus insigni uictoria, ita alterius obscura fama, quia materiam res gerẽdi nõ habuit. Iam primum cum legionibus ad conueniendũ diem dixit, non auspicato templũ intrauit: uitio diem dictam esse augures, cum ad eos relatum est, decreuerunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad montes Sicminam & Papinum statiua habuit: deinde circa eadem loca cum socijs nominis Latini hibernabat. Legiones Romanæ, quod uitio dies exercitui ad conueniendum dicta erat, Romæ manserant. Et prætores, præter C. Papirium Carbonem, cui Sardinia euenerat, in prouincias iere: eum ius dicere Romæ (nam eam quoq; sortem habebat) inter ciues & peregrinos patres censuerant. Et Popilius & ea legatio, quæ missa ad Antiochum erat, Romam redijt: retulit controuersias inter reges sublatas esse, exercitumq; ex Aegypto in Syriam reductum. Post ipsorum regum legati uenerunt: Antiochi legati referentes omni uictoria potiorem pacem regi, quæ senatui placuisset, uisam, eumq; haud secus quàm deorum imperio legatorum Romanorum iussis paruisse. gratulati deinde uictoriã sunt, ad quam ope, si quid imperatũ foret,

adfuturum regem fuisse. Ptolemæi legati communi nomine reges & Cleopatræ gratias egerunt. plus eos S P Q R quàm parentibus suis, plus quàm dijs immortalibus debere: per quos obsidione miserrima liberati essent, regnum patrium propè amissum recepissent. Responsum ab senatu est, Antiochum recte atq; ordine fecisse quod legatis paruisset, gratum'q; id esse S P Q R. Regibus Aegypti Ptolemæo Cleopatræ'q; si quid per se boni commodi'q; euenisset, id magnopere senatum lætari: daturum'q; operam, ut regni sui maximum semper præsidium positum esse in fide populi Romani ducant. Munera legatis ut ex instituto mittenda curaret, C. Papirio prætori mandatum. Literæ deinde Macedonia allatæ, quæ uictoriæ lætitiam geminarent: Persea regem in potestatem consulis uenisse. Dimissis legatis, disceptatum inter Pisanos Lunenses'q; legatos: Pisanis querentibus agro se à colonis Romanis pelli, Lunensibus affirmantibus eum, de quo agatur, à triumuiris agrum sibi assignatum esse. Senatus qui de finibus cognoscerent statuerent'q;, quinqueuiros misit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blasionem, T. Sempronium Muscam, L. Næuium Balbum, C. Apuleium Saturninum. Et ab Eumene, & ab Attalo, & ab Athenæo fratribus communis legatio de uictoria gratulatum uenit. Et Masgabæ regis Masinissæ filio Puteolis nauē egresso præstò fuit obuiam missus cum pecunia L. Manlius quæstor, qui Romam eum publico sumptu perduceret. Aduenienti extemplo senatus datus est. Is adolescens ita locutus est, ut quæ rebus grata erāt, gra-

tiora

tiora uerbis faceret. Commemorauit quot pedites equitesq́; , quot elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pater suus in Macedoniam misit: sed duas res ei rubori fuisse, unam quod rogasset eum per legatos senatus quæ ad bellum opus esset, & non imperasset: alteram quod pecuniam ei pro frumento misisset. Masinissam meminisse regnum à populo Romano partũ auctumq́; & multiplicatum habere: usu regni contentum, scire dominium & ius eorum qui dederint esse. Sumere itaq; eosdem non se rogare æquum esse: neq; emere ea ex fructibus agri ab se dati, quæ ibi proueniant. Id Masinissæ satis esse & fore, quod populo Romano superesset. Cum ijs mandatis à patre profectum, postea consecutos equites, qui deuictam Macedoniam nuntiarent: gratulatumq́; senatui iuberent indicare: tantæ eam rem lætitiæ patri suo esse, ut Romam uenire uelit, Iouiq́; Opt. Max. in Capitolio sacrificare, & grates agere: id, nisi molestum sit, ut ei permittatur ab senatu petere. Responsum regulo est: facere patrem eius Masinissam quod uirum gratum bonumq́; facere deceat, ut pretium honoremq́; debito beneficio addat. Et populum Romanum ab eo bello Punico forti fideliq́; opera adiutum, & illum fauente populo Romano adeptum: æquitate sua postea trium regum bellis deinceps, omnibus functum officijs. Victoria uero populi Romani lætari eum regem mirum non esse, qui sortem omnem fortunæ regniq́; sui cum rebus Romanis immiscuisset. Grates dijs pro populi Romani uictoria apud suos penates ageret, Romæ filium pro eo acturum. Gratulatum quoque

satis suo ac patris nomine esse. Ipsum relinquere regnum & Africa excedere, præterq̃ quod illi inutile esset, non esse è republica P R senatum censere. petenti
* Masgabæ ut Hanno Hamilcaris filius hospes in locum exigeret. Munera ex senatus consulto emere regulo quæstor iussus ex C pondo argenti, & prosequi eum Puteolos, omnemq́; sumptũ, quoad in Italia esset, præbere, & duas naues conducere, quibus ipse comitesq́; regis in Africam deueherentur: & comitibus omnibus liberis seruisq́; uestimenta data. Haud ita multo post de altero Masinissæ filio Misagene literæ allatæ sunt: missum eum ab L. Paulo post deuictum Persea in Africam cum equitibus suis, nauigantem dispersa classe in Hadriatico mari Brundisium tribus nauibus ægrũ delatum. Ad eum cum iisdẽ muneribus, quæ data Romæ fratri eius erant, L. Stertinius quæstor Brũdisium missus, iussusq́; curare ut ædes hospi-

* *

In quatuor urbanas tribus descripti erant libertini, præter eos, quibus filius quinquenni maior ex S C esset. Eos, ubi proximo lustro censi essent, censeri iusserunt: & eos, qui prædium prædia'ue rustica pluris sestertium X X X milium haberent, censendi ius factum est. Hoc cũ ita seruatum esset, negabat Claudius suffragii lationem iniussu populi censorem cuiquam homini, nedum ordini uniuerso adimere posse. Neque enim si tribu mouere posset, quod sit nihil aliud quàm mutare iubere tribum, ideo omnibus V & X X X tribubus emouere posse: id est ciuitatum libertatemq́; eripere, non ubi censeatur finire, sed censu exclude-

re. Hæc inter ipſos diſceptata. poſtremo eò deſcen-
ſum eſt, ut ex IIII urbanis tribubus unam palàm
in atrio libertatis ſortirentur, in quam omnes,
qui ſeruitutem ſeruiſſent, conijcerent. Exquilinæ ſors
exijt: in ea T. Gracchus pronuntiauit libertinos
omnes cenſeri placere. Magno ea res honori cen-
ſoribus apud ſenatum fuit. gratiæ actæ & Sem-
pronio, qui in bene cœpto perſeueraſſet: & Clau-
dio, qui non impediſſet. Plures quàm à ſuperio-
ribus, & ſenatu emoti ſunt, & equos uendere iuſſi:
omnes ijdem ab utroque & tribu remoti, & æra-
rij facti: neque ullius, quem alter notaret, ab altero
leuata ignominia. Petentibus ut ex inſtituto ad ſarta-
tecta exigenda, & ad opera, quæ locaſſent, proban-
da, anni & bimenſis tempus prorogaretur: Cn. Tre-
mellius tribunus, quia lectus non erat in ſenatum,
interceſſit. Eodem anno C. Cicereius ædem in monte
Albano dedicauit, quinquennio poſtquàm uouit. Fla-
men Martialis inauguratus eſt eo anno L. Poſtu-
mius Albinus Q. Aelio M. Iunio Coſs. de pro-
uincijs referentibus, cenſuere patres duas prouin-
cias Hiſpaniam rurſus fieri, quæ una per bellum
Macedonicum fuerat: & Macedoniam Illyricumq;
eoſdem L. Paulum, & L. Anicium obtinere, donec
de ſententia legatorum & res bello turbatas, & ſta-
tum alium eius regni formando compoſuiſſent.
Coſs. Piſæ & Gallia decretæ cum binis legionibus
peditum, & equitum quadringentenis. Præto-
rum ſortes fuere, Q. Caſſij urbana, M. Iuuentij
Taluæ inter peregrinos, Tib. Claudij Neronis

Sicilia, Cn. Fuluij Hispania citerior, C. Licinij Neruæ ulterior. A. Manlio Torquato Sardinia obuenerat: nequijt ire in prouinciam, ad res capitales quærendas ex S C retentus. De prodigijs deinde nuntiatis senatus est consultus. Aedes deorum penatium in uelia de coelo tacta erat: & in oppido Mineruio duæ portæ & muri aliquantum. Anagniæ terra pluerat: & Lanuuij fax in coelo uisa erat: & Calatiæ in publico agro M. Valerius ciuis Romanus nuntiabat è foco suo sanguine per triduum & duas noctes manasse. Ob id maxime Xuiri libros adire iussi, supplicationem in diem unum populo edixerunt, & L capris in foro sacrificauerunt: & aliorum prodigiorum causa diem alterum supplicatio circa omnia puluinaria fuit, & hostijs maioribus sacrificatum est, & urbs lustrata. Inde quod ad honorem deûm immortalium pertineret, decreuit senatus, ut quoniam pduelles superati Perseus & Gentius reges cum Macedonia atq; Illyrico in potestate P R. essent: ut quanta dona Ap. Claudio, M. Sempronio Coss. ob deuictum Antiochum regem data ad omnia puluinaria essent, tanta Q. Cassius & M. Iuuentius Prr. curarent danda. Legatos deinde, quorum de sententia impp. L. Paulus, L. Anicius componerent res, decreuerunt, decem in Macedoniam, quinq; in Illyricum. In Macedoniam sunt hi nominati. A. Postumius Luscus, C. Claudius, ambo censorij: C. Licinius Crassus collega in consulatu Pauli, tum prorogato imperio prouinciam Galliam habebat. His consularibus addidere Cn. Domitiũ Aenobarbum, Serg. Cornelium Syllam, L. Iunium, C. Antistium Labeonẽ,

T. Numisium Tarquiniensem, A. Terentium Varronem. In Illyricum autem hi nominati, P. Aelius Ligus consularis, C. Cicereius, & Cn. Baebius Pamphilus (hic priore anno, Cicereius multis ante annis pr. fuerat) P. Terentius Tuscivicanus, P. Manilius. Moniti deinde Coss. à patribus, ut quoniam alterum ex his succedere C. Licinio, q legatus nominatus erat, in Galliam oporteret: primo quoq; tempore provinciam aut compararent inter se, aut sortirentur. sortiti sunt. M. Iunio Pisae obuenerunt (quem prius q̃ in provinciam iret, legationes, quae undiq; Romam gratulatũ convenerunt, introducere in senatum placuit) Q. Aelio Gallia. Caeterum quanquam tales uiri mitterentur, quorum de consilio sperari posset impp. nihil indignum nec clementia, nec grauitate P R decreturos esse: tamen in senatu quoq; agitata est summa consiliorũ, ut inchoata omnia legati ab domo ferre ad imperatores possent. Omnium primum liberos esse placebat Macedonas atq; Illyrios, ut omnibus gentibus appareret, arma P R non liberis seruitutem, sed contra seruientibus libertatem afferre: ut & in libertate gentes quae essent, tutam eam sibi perpetuamq; sub tutela esse: & quae sub regibus uiuerent, & in praesens tempus mitiores eos iustioresq; respectu populi Romani habere se: & si quando bellum cum populo Romano regibus fuisset suis, exitum eius uictoriam Romanis, sibi libertatem allaturum crederent. Metalli quoq; Macedonici, quod ingens uectigal erat, locationesq; praediorum rusticorum tolli placebat. nam neq; sine publicano exerceri posse: & ubi publicanus est, ibi aut ius publicum

uanum, aut libertatem socijs nullam eße. ne ipsos quidem Macedonas idem exercere posse: ubi in medio præda administrantibus eßet, ibi nunquam causas seditionum & certaminis defore. Commune consilium gentis eßet, ne improbum uulgus à senatu aliquando libertatem salubri moderationi datam, ad licentiam pestilentem traheret. In quatuor regiones describi Macedoniam, ut suum quæq; consilium haberet, placuit: & dimidium tributi quàm quod regibus ferre soliti erant, populo Romano pendere. Similia his & in Illyricum mandata: cætera ipsis imperatoribus legatisq; relicta, in quibus præsens tractatio rerum certiora subiectura erat consilia. Inter multas regum gentiumq; & populorum legationes Attalus frater regis Eumenis maxime conuertit in se omnium oculos animosq;. exceptus enim est ab ijs, qui simul eo bello militauerunt, haud paulo benignius, quàm si ipse rex Eumenes uenisset. Adduxerant eum duæ in speciem honestæ res, una gratulatio conueniens in ea uictoria, quam ipse adiuuißet: altera querimonia Gallici tumultus, Aduertæq; gladijs regnum in dubiũ adductum eße. Suberat & secreta spes honorum præmiorumq; ab senatu, quæ uix salua pietate eius contingere poterant. Erant enim quidam Romanorum quoque non boni autores, qui spe cupiditatem eius elicerent: eam opinionem de Attalo & Eumene Romæ eßet, tanquam de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis nec Persi fido socio. Itaque uix statui poße, utrum quæ pro se, an quæ contra fratrem petiturus eßet, ab senatu magis impetrabilia forent:

adeo uniuersos omnia & huic tribuere, & illi uero negare. Eorum hominum (ut res docuit) Attalus erat, qui quantum spes spopondisset, cuperent, ni unius amici prudens monitio uelut frenos animo eius gestienti secundis rebus imposuisset. Stratius cum eo fuit medicus, ad id ipsum à non securo Eumene Romam missus speculator rerum quae à fratre agerentur, monitorq; fidus si decedi fide uidisset. Is ad occupatas iam aures sollicitatumq; iam animum cum uenisset, aggressus tempestiuis temporibus rem propè prolapsam restituit: alijs alia regna creuisse rebus dicendo, regnum eorum nouum, nullis uetustis fundatum opibus fraterna stare concordia: quod unus nomen regium & praecipuum capitis insigne gerat, omnes fratres regnent. Attalum uero, quia aetate proximus, quis non pro rege habeat: neq; eo solum quia tantas praesentes eius opes cernat, sed quod haud ambiguum propediē regnaturum eum infirmitate aetateq; Eumenis esset nullam stirpem liberûm habentis (nec dum enim agnouerat eum qui postea regnauit.) Quid attineret uim afferre rei sua sponte mox ad eum aduenturae? Accessisse etiam nouam tempestatem regno tumultus Gallici, cui uix consensu & concordia regum resisti queat. Si uero ad externum bellum domestica seditio adijciatur, sisti non posse: nec aliud eum, quàm ne frater in regno moriatur, sibi ipsi spem propinquam regni erepturum. Si utraq; gloriosa res esset, & seruasse fratri regnum & eripuisse, seruati tamen regni quae iuncta pietati sit potiorem laudem fuisse. Sed enimuero cū detestabilis altera res et proxima parrici

dio sit, quid ad deliberationem dubij superesse? Vtrũ enim partem regni petiturum esse, an totum erepturũ? si partem, ambo infirmos distractis uiribus, & omnibus iniurijs obnoxios fore: si totum, priuatum ne ergo maiorem fratrem, an exulem illa ætate illa corporis infirmitate, an ultimum mori iussurum? Egregium enim, ut fabulis traditus impiorum fratrum euentus taceatur, Persei exitum uideri: qui ex fraterna cæde raptum diadema, in templo Samothracum, uelut præsentibus dijs exigentibus pœnas, ad pedes uictoris hostis prostratus posuerit. Eos ipsos, qui non illi amici, sed Eumeni infesti stimulent eum, pietatem constantiamq; laudaturos, si fidem ad ultimum fratri præstitisset. Hæc plus ualuere in Attali animo. itaq; introductus in senatum, gratulatus uictoriam, et sua merita eo bello, fratrisq;(si qua erant) & Gallorum defectionem, quæ nuper ingenti motu facta erat, exposuit. Petijt ut legatos mitteret ad eos, quorum autoritate ab armis auocarentur. His pro regni utilitate editis mandatis, Aenum sibi & Maroneam petijt. Ita destituta eorum spe, qui fratre accusato partitionem regni petiturum crediderant, curiam excessit: ut raro aliâs quisquam rex aut priuatus, tanto fauore tantoq; omnium aßensu est auditus: omnibus honoribus muneribusq; et præsens est cultus, & proficiscentem prosecuti sunt. Inter multas Asiæ Græciæq; legationes, Rhodiorum maxime legati ciuitatem conuerterunt. Nam cum primo in ueste candida uisi eßent, quod & gratulanteis decebat, &, si sordidam uestem habuißent, lugentium Persei casum præbere speciem poterant: postq̃ consulti

ab Marco

ab Marco Iunio conſule patres, ſtantibus in comitio legatis, an locum Lautiam ſenatumq́; darent, nullũ hoſpitale ius in ijs ſeruandum cenſuerũt. egreſſus è curia conſul, cum Rhodij gratulatum ſe de uictoria purgatumq́; ciuitatis crimina dicentes ueniſſe, petiſſent ut ſenatus ſibi daretur, pronuntiat: ſocijs et amicis, & alia comiter atq; hoſpitaliter præſtare Romanos, & ſenatum dare conſueſſe: Rhodios non ita meritos eo bello, ut amicorum ſociorum numero habendi ſint. His auditis proſtrauerunt ſe omnes humi, conſulemq́; & cunctos, qui aderant orãtes ne noua falſaq́; crimina plus obeſſe Rhodijs æquum cenſerent, quàm antiqua merita quorum ipſi teſtes eſſent. Extemplo ueſte, ſordida ſumpta domos principum cum precibus ac lacrymis circũibant, orantes ut prius cognoſcerent cauſam, quàm condemnarẽtur. Marcus Iuuentius Talua Prætor cuius inter ciues & peregrinos iuriſdictio erat, populum aduerſus Rhodios incitabat: rogationemq́; promulgauerat, ut Rhodijs bellum indiceretur, & ex magiſtratibus eius anni deligerent qui ad id bellum cum claſſe mitteretur, ſe eum ſperans futurum eſſe. Huic actioni Marcus Antonius & Marcus Pomponius tribuni plebis aduerſabantur. Sed & prætor nouo maloq́; exemplo rem ingreſſus erat, quod ante non conſulto ſenatu, non conſulibus certioribus factis, de ſua unius ſententia rogationem ferret: uellent iuberent'ne Rhodijs bellum indici: cum antea ſemper prius ſenatus de bello conſultus eſſet, deinde ad populum latum. & tribuni plebis, cum ita traditum eſſet ne quis prius intercederet legi, quàm priuatis ſuadendi diſ-

suadendiq; legem potestas facta esset: eoq; persæpe euenisset, ut qui non professi essent se intercessuros, animaduersis uitijs legis ex ratione dissuadentium, intercederent: & qui ad intercedendum uenissent, desisterent uicti autoritatibus suadentium legem. Tum inter prætorem tribunosq; omnia intempestiue agendi certamen erat. Tribuni festinationem prætoris ante tempus intercedendo in aduentum im=

* *

peccauerimus ne adhuc dubium est, pœnas ignominias omnes iam patimur. Antea Carthaginiensibus uictis, Philippo Antiocho superatis, cum Romam uenissemus, ex publico hospitio in curiam gratulatum uobis Patres conscripti ex curia in Capitolium ad deos uestros dona ferentes: nunc ex sordido diuersorio uix mercede recepti, ac propè hostium more extra urbem manere iussi, in hoc squalore uenimus in curiam Romanam Rhodij, quos prouincijs nuper Lycia atque Caria, quos præmijs atque honoribus amplissimis donastis. Et Macedonas Illyriosq; liberos esse, ut audimus, iubetis, cum seruierint antequam uobiscum bellarent (nec cuiusquam fortunæ inuidemus, immo agnoscimus clementiam populi Romani) Rhodios, qui nihil aliud quàm quieuerunt hoc bello, hostes ex socijs facturi estis? Certe quidem uos estis Romani, qui ideo felicia bella uestra esse, quia iusta sint, præ uobis fertis: nec tam exitu eorum, quod uincatis, quàm principijs, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini. Messana in Sicilia oppugnata, Carthaginienses: Athenæ oppu-

gnatæ, & Græcia in seruitutem petita, & adiutus Annibal pecunia auxilijs Philippum hostem fecerunt. Antiochus ipse ultro, ab Aetolis hostibus uestris accersitus, ex Asia classe in Græciam traiecit: Demetriade & Chalcide & saltu Thermopylarum occupato, de possessione imperij uos deijcere conatus. Cum Perseo, socij uestri oppugnati, alij interfecti reguli principesq; gentium aut populorum, causa belli uobis fuere. Quem tandem titulum nostra calamitas habitura est, si perituri sumus? Nondum segrego ciuitatis causam à Polyarato & Dione ciuibus nostris, & ijs quos ut traderemus uobis adduximus. Si omnes Rhodij æque noxij essemus, quod nostrum in hoc bello crimen esset? Persei partibus fauimus, & quemadmodum Antiochi Philippiq; bello, pro uobis aduersus reges, sic nunc pro rege aduersus uos stetimus. Quemadmodum soleamus socios iuuare, & quàm impigre capessere bella, C. Liuium, L. Aemilium Regillum interrogate, qui classibus uestris in Asia præfuerunt. Nunquam uestræ naues pugnauere sine nobis: nostra classe pugnauimus semel ad Samum, iterum in Pamphylia aduersus Annibalem imperatorem: quæ uictoria nobis eo gloriosior est, quod cum ad Samum magnam partem nauiũ aduersa pugna & egregiam iuuentutem amisissemus, ne tanta quidem clade territi, iterum ausi sumus regiæ classi ex Syria uenienti obuiam ire. Hæc non gloriandi causa retuli, neque enim ea nunc nostra est fortuna: sed ut admonerem quemadmodum adiuuare socios solerent Rhodij. Præmia Philippo & Antio-

cho deuictis amplissima accepimus à uobis. Si quæ uestra nunc est fortuna deûm benignitate & uirtute uestra, ea Persei fuisset, & præmia petitum ad uictorem regem uenissemus in Macedoniam, quid tandem diceremus? Pecunia ne à nobis adiutum, an frumento? auxilijs terrestribus an naualibus? Quod præsidium tenuisse nos? Vbi pugnasse, aut sub illius ducibus, aut per nos ipsos? Si quæreret, ubi miles noster, ubi nauis intra præsidia sua fuisset, quid responderemus? Causam fortasse diceremus apud uictorem, quemadmodum apud uos dicimus. hoc enim legatos utroq; de pace mittendo consecuti sumus, ut ne ab utraque parte gratiam iniremus, ab altera etiam crimen & periculum esset. Quanquam Perseus uere obijceret, id quod uos non potestis Patres conscripti, nos principio belli misisse ad uos legatos, qui pollicerentur uobis quæ ad bellum opus essent: naualibus armis, iuuentute nostra, sicut prioribus bellis, ad omnia paratos fore. ne præstaremus, per uos stetit, qui de quacunq; causa tum aspernati nostra auxilia estis. Neque fecimus igitur quicquam tanquam hostes, neq; bonorũ sociorum defuimus officio, sed à uobis prohibiti præstare fuimus. Quid igitur? nihil'ne factum neq; dictum est in ciuitate uestra Rhodij quod nolletis, quo merito offenderetur populus Romanus? Hinc iam non quod factum est defensurus sum (non adeo insanio) sed publicam causam à priuatorum culpa segregaturus. Nulla enim est ciuitas quæ non & improbos ciues aliquando, & imperitam multitudinẽ semper habeat. Etiã apud uos fuisse audiui, qui assen-

tando multitudini grassarentur: & secessisse aliquando à uobis plebem, nec in potestate uestra rempub. fuisse. si hoc in hac tam bene morata ciuitate accidere potuit, mirari quisquam potest aliquos fuisse apud nos, qui regis amicitiam petentes plebem nostrã consilijs deprauarent? qui tamen nihil ultra ualuerunt, q̃ ut in officio cessaremus. Non præteribo id, quod grauissimum est in hoc bello, crimen ciuitatis nostræ. Legatos eodem tempore & ad uos & ad Persea de pace misimus: quod infelix consilium furiosus (ut postea audiuimus) orator stultissimum fecit: quem sic locutum constat, tanquam C. Popilius legatus Romanus, quem ad summouendos à bello Antiochũ & Ptolemæum reges misistis, loqueretur. Sed tamen ea siue superbia, siue stultitia appellãda est, eadem quæ apud uos, & apud Persea fuit. Tam ciuitatium q̃ singulorũ hominum mores sunt: gentes quoq; aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ, in uinum, in uenerem proniores aliæ sunt. Atheniensium populum fama est celerem & supra uires audacem esse ad conandum: Lacedæmoniorum cunctatorem & uix in ea, quibus fidit, ingredientem. Non negauerim et totam Asiæ regionem inaniora parere ingenia, & nostrorum tumidiorem sermonem esse, quod excellere inter finitimas ciuitates uideamur: & id ipsum non tam uiribus nostris, q̃ uestris honoribus ac iudicijs. Satis quidẽ & tunc in præsentia castigata illa legatio erat, cum tam tristi responso uestro dimissa. si tum parum ignominiæ pensum est, hæc certe tam miserabilis ac supplex legatio, etiã insolentioris q̃ illa fuit, legationis satis ma-

gnum piaculum esset. Superbiam, uerborũ presertim, iracundi oderunt, prudentes irriderent, utique si inferioris aduersus superiorem est: capitali poena nemo unquam dignam iudicauit. Id enim uero periculum erat, ne Romanos Rhodij contemnerent: etiam deos aliqui uerbis ferocioribus increpant, nec ob id quenquam fulmine ictum audimus. Quid igitur superat quod purgamus, si nec factum hostile ullum nostrum est, & uerba tumidiora legati offensionem aurium non perniciem ciuitatis meruerunt? Voluntatis nostræ tacite uelut litem æstimari uestris inter uos sermonibus audio P.C: fauisse nos regi & illum uincere maluisse: ideo bello persequẽdos esse credunt. Alij uestrũ, uoluisse quidem nos hoc, non tamen ob id bello persequendos esse: neque moribus, neque legibus ullius ciuitatis ita comparatum esse, ut si qui uellet inimicum perire, ut si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. His, qui nos poena non crimine liberant, gratiã quidem habemus: ipsi nobis hanc dicimus legem, si omnes uolumus quod arguimur, non distinguimus uoluntatem à facto, omnes plectamur. Si alij principum nostrorũ uobis, alij regi fauerunt: non postulo ut propter nos, qui partium uestrarum fuimus, regis fautores salui sint. Illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Nõ estis uos illis infestiores quàm ciuitas ipsa. & hoc qui sciebant, pleriq; eorũ aut profugerunt, aut mortem sibi consciuerunt: alij damnati à nobis in potestate uestra erũt Patres conscripti. Cæteri Rhodij, sicut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne poenam quidem sumus. Priorum nostrorum benefactorum cu-

mulus, hoc quod nunc cessatum in officio est, expleat. Cũ tribus regibus gessistis bella per hos annos: ne plus obsit nobis quod uno bello cessauimus, q̃ quod duobus bellis pro uobis pugnauimus. Philippum Antiochum Persea tanquam tres sententias ponite. duæ nos absoluunt. una dubia est, ut grauior sit. Illi de nobis si iudicarent, damnati essemus. uos iudicate Patres conscripti, sit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non enim de bello deliberatis Patres cõscripti, quod inferre potestis, gerere non potestis, cum nemo Rhodiorum arma aduersus uos laturos sit. Si perseuerabitis in ira, tempus à uobis petemus, quo hanc funestam legationem domum referamus. omnia libera capita, quicquid Rhodiorum uirorum fœminarum est, cum omni pecunia nostra naues conscendemus: ac relictis penatibus publicis priuatisq;, Romam ueniemus: et omni auro & argento, quicquid publici, quicquid priuati est, in comitio in uestibulo curiæ uestræ cumulato, corpora nostra coniugumq; ac liberorum uestræ potestati permittemus, hic passuri quodcunque patiendum erit: procul ab oculis nostris urbs nostra diripiatur, incendatur. Hostes Rhodios esse Romani iudicare possunt: est tamen & nostrum aliquod de nobis iudicium, quod nunquam iudicauimus nos uestros hostes: nec quicquam hostile, etiam si omnia patiemur, faciemus. Secundum talem orationem uniuersi rursus procubuerunt, & ramosq; oleæ supplices iactantes tandem excitati curia excesserunt. Tunc sententiæ interrogari cœptæ. Infestissimi Rhodijs erant, qui consules prætores'ue aut legati gesserant in Macedonia

bellum. Plurimum causam eorum adiuuit M. Portius Cato, qui asper ingenio tum lenem mitemq; senatorem egit. Non inseram simulachrum uiri copiosi quae dixerit referendo: ipsius oratio scripta extat, Originum quinto libro inclusa. Rhodijs responsum ita redditum est, ut nec hostes fierent, nec socij permanerent. Philocrates & Astymedes principes legationis erant. partem cum Philocrate renuntiare Rhodum legationem placuit, partem cum Astymede Romae subsistere: quae agerentur sciret, certioresq; suos faceret. In praesentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaq; iusserunt praefectos. Haec Rhodum nuntiata, quae per se tristia fuissent: quia maioris mali leuatus erat timor, cum bellum timuissent, in gaudium renuntiata uerterunt. Itaque extemplo coronam XX milibus aureorum decreuerunt: Theodotum praefectum classis in eam legationem miserunt. Societatem ab Romanis ita uolebant peti, ut nullum de ea re scitum populi fieret, aut literis mandaretur: quod nisi impetrarent, maior repulsis ignominia esset. Praefecti classis id unius erat ius, ut agere de ea re sine rogatione ulla perlata posset. Nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut sociali foedere se cum Romanis non illigarent: ob nullam aliam causam, q̃ ne spem regibus abscinderēt auxilij sui, si cui opus esset, neu sibi ipsis fructus ex benignitate & fortuna eorū percipiendi. Tūc utique petenda societas uidebatur, non quae tutiores eos ab alijs faceret: nec enim timebant quenquam praeter Romanos: sed quae ipsis Romanis minus suspectos. Sub idem fere tempus & Caunij desciuere ab

his, &

his, & Mylassenses Euromensium oppida occuparunt. Non ita fracti animi ciuitatis erant, ut non sentirent, si Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cætera aut seipsa per defectionem liberarent, aut à finitimis occuparentur: includi se insulæ paruæ & sterilis agri litoribus, quæ nequaquam alere tantæ urbis populum posset. Missa igitur iuuentute propere & Caunios, quanquam Cybiratarum asciuerant auxilia, coëgerunt imperio parere: & Mylassenses Alabandenosq;, qui Euromensium prouincia adempta, ad ipsos coniuncto exercitu uenerunt, circa Orthosiam acie uicerunt. Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur: interim in Illyrico L. Anicius rege Gentio, sicut ante dictum est, in potestatem redacto, Scodræ, quæ regia fuerat, præsidio imposito Gabiniū præfecit, Rhizoni & Olcinio urbibus opportunis C. Licinium. Præpositis his Illyrico, cum reliquo exercitu in Epirum est profectus. Vbi prima Phanota ei dedita, tota multitudine cum infulis obuiam effusa. Hic præsidio imposito, in Molossidem transgressus: cuius omnibus oppidis præter Passaronem & Tegmonem, & Phylacen, & Horreum receptis, primum ad Passaronem ducit. Antinous & Theodotus principes eius ciuitatis erant, insignes & fauore Persei & odio aduersus Romanos, ijdem uniuersæ genti autores desciscendi ab Romanis. Hi conscientia priuatæ noxæ, quia ipsis nulla spes ueniæ erat, ut communi ruina patriæ opprimerentur, clauserunt portas, multitudinem ut mortem seruituti præponerent hortantes. Nemo aduersus præpotentes uiros hiscere audebat. Tandem

Theodotus quidam nobilis & ipse adolescens, cum maior à Romanis metus timorem à principibus suis uicisset: quæ uos rabies, inquit, agitat, qui duorum hominum noxæ ciuitatis accessionem facitis? Equidem pro patria qui letum oppetissent, sæpe fando audiui, qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inuenti sunt. Quin aperimus portas, & imperium accipimus, quod orbis terrarum accepit? Hæc dicentem cum multitudo sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem hostium irruperunt, atq; ibi offerentes se ipsi uulneribus interfecti: urbs dedita est Romanis. Simili pertinacia Cephalonis principis clausum Tegmonem, ipso interfecto per deditionem recepit. Nec Phylace nec Horreum oppugnationem tulerunt. Pacata Epiro, diuisisq; in hiberna copijs per opportunas urbes, regressus ipse in Illyricum, Scodræ, quo quinq; legati ab Roma uenerant, euocatis ex tota prouincia principibus conuentum habuit. Ibi pro tribunali pronuntiauit de sententia consilij, S P Q R Illyrios esse liberos iubere, præsidia ex omnibus oppidis arcibus & castellis sese deducturum: non solum liberos, sed etiam immunes fore Issenses & Taulantios, Dassaretiorum Tirustaras Inittas Olaniatas, quod incolumi Gentio ad Romanos defecissent. Daorseis quoq; immunitatem dare, quod relicto Carauantio cum armis ad Romanos transissent. Scodrensibus & Dassarensibus & Selepitanis cæterisq; Illyrijs uectigal dimidium eius quod regi pendissent. Inde in tres partes Illyricum diuisit: unam eam fecit quæ supradicta est, alteram Labeatas omneis, tertiam Agrauonitas,

& Rizonitas, & Olceratinos accolasq; eorum. Hac formula dicta in Illyrico, ipse in Epiri Passaronem in hiberna rediit. Dum hæc in Illyrico geruntur, Paulus ante aduentum decem legatorum Q. Maximum filium iam ab Roma regressum ad Aeginiũ & Agassas diripiendas mittit: Agassas quod cum Martio Cos. tradidissent urbem, petita ultro societate Romana, defecerant rursus ad Persea: Aeginiensium nouũ crimen erat. Famæ de uictoria Romanorum fidem non habentes, in quosdam militum urbem ingressos hostiliter sæuierant. Ad Aeniorum quoque hostiliter urbem diripiendam L. Postumium misit, quod pertinacius quàm finitimæ ciuitates in armis fuerant. Autumni ferè tempus erat, cuius temporis initio circumeundam Græciam, uisendaq; quæ nobilitata fama magis auribus accepta sunt quàm oculis noscuntur, ut statuit: præposito castris C. Sulpitio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis fratre, per Thessaliam Delphos petit inclytum oraculum. Vbi sacrificio Apollini facto, inchoatas in uestibulo columnas, quibus imposituri statuas regis Persei fuerant, suis statuis uictor destinauit. Lebadiæ quoque templum Iouis Trophonis adiit: ibi cum uidisset os specus, per quod oraculo utentes sciscitatum deos descendunt, sacrificio Ioui Hercynnæq; facto, quorum ibi templum est, Chalcidem ad spectaculum Euripi, æuoq; ante insulæ ponte continenti iunctæ descendit. A` Chalcide Aulidem traiicit trium milium spacio distantem, portum inclytum statione quon-

dam mille nauium Agamemnoniæ classis. Dianæq;
templum: ubi nauibus cursum ad Troiam, filia uicti=
ma aris admota rex ille regum petijt. Inde Oropum
Atticæ uentum est, ubi pro deo uates Amphilochus co-
litur, templumq; uetustum est fontibus riuisq; circa
amœnum. Athenas inde, plenas quidem & ipsas ue=
tustate famæ, multa tamen uisenda habentes: arcem,
portus, muros Pireum urbi iungentes, naualia ma-
gnorum imperatorum, simulacra deorũ hominumq;
omni genere & materiæ & artium insignia. Sacri-
ficio Mineruæ præsidi arcis in urbe facto profectus,
Corinthum altero die peruenit. Vrbs erat tunc præ-
clara ante excidium, arx quoque & Isthmus præbue-
re spectaculum: arx inter omnia in immanem al-
titudinem edita, scatens fontibus: Isthmus duo maria
ab occasu & ortu solis finitima artis faucibus diri-
mens. Sicyonem inde et Argos nobiles urbes adit, inde
haud parem opibus Epidaurum, sed inclytam Aescu=
lapij nobili templo: quod V milibus passuum ab urbe
distans, nunc uestigijs reuulsorum donorum, tum do
nis diues erat, quæ remediorum salutarium ægri mer
cedem sacrauerant deo. Inde Lacedæmonem adit,
non operum magnificentia, sed disciplina institutisq;
memorabilem: unde per Megalopolim Olympiam
ascendit. Vbi & alia quidem spectanda uisa, & Io-
uem uelut præsentem intuens motus animo est. Itaque
haud secus q̃ si in Capitolio immolaturus esset, sacri-
ficium amplius solito apparari iussit. Ita peragrata
Græcia, ut nihil eorum, quæ quisque Persei bello pri-
uatim aut publice sensisset, inquireret, ne cuius metu

sollicitaret animos sociorum: Demetriadem cum reuer tit, in itinere sordidata turba Aetolorum occurrit: mirantiq; & percunctanti qd esset, defertur DL prin cipes ab Lycisco & Tisippo circumsesso senatu per milites Romanos missos à Bæbio præside interfectos, alios in exilium actos esse: bonaq; eorum qui interfe= cti essent & exulum possidere qui arguebant. Iussis Amphipolim adesse, ipse conuento Cn. Octauio De= metriade, postq̃ fama accidit traiecisse iam mare X legatos, omnibus alijs omissis Apolloniam ad eos per- git. Quo cum Perseus obuiam Amphipoli nimis so- luta custodia processisset (id diei iter est) ipsum quidem benigne allocutus est: cæterum postquàm in castra ad Amphipolim uenit, grauiter increpuisse traditur C. Sulpitium: primum quod Persea tam procul à se ua- gari per prouinciam passus est: deinde quod adeo in- dulsisset militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hibernacula sua pateretur: referriq; tegulas, & resarciri tecta sicut fuerant, iussit. Et Persea qui= dem cum maiore filio Philippo traditos A. Postumio in custodiam misit: filiam cum minore filio à Samo= thrace accitos Amphipolim, omni liberali cultu ha- buit. Ipse ubi dies uenit, quo adesse Amphipoli denos principes ciuitatum iusserat, literasq; omnes, quæ ubiq; depositæ essent, & pecuniam regiam conferri, cum X legatis circumfusa omni multitudine Macedo= num in tribunali consedit. Assuetis regio imperio ta- men nouum formam terribilem præbuit tribunal, summotor aditus, præco, accensus, insueta omnia oculis auribusq;, quæ uel socios nedum hostes uictos terrere

possent. Silentio per præconem facto, Paulus Latine quæ senatui, quæ sibi ex consilij sententia uisa essent pronuntiauit: ea Cn. Octauius Pr. (nã et ipse aderat) interpretata sermone Græco referebat. Omnium primum liberos esse iubere Macedonas, habenteis urbes easdem agrosq; utentes legibus suis, annuos creanteis magistratus: tributum dimidium eius quod pependissent regibus pendere P R. Deinde in IIII regiones diuidi Macedoniam: unam fore & primam partem, quod agri inter Strymonem & Nessum amnẽ sit: accessurum huic parti trans Nessum ad orientem uersum, quà Perseus tenuisset uicos castella oppida, præter Aenum & Maroneam & Abdera: trans Strymonem autem uergentia ad occasum Bisalticam omnem cum Heraclea, quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem, quã ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen Heracleam & Bisaltas: ab occasu quà Axius terminaret fluuius, additis Pæonis qui propè Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occasu cingunt: ad septentrionem Bora mons obijcitur. adiecta huic parti regio Pæoniæ, quà ab occasu præter Axium amnem porrigitur: Edessa quoq; & Berœa eodem concesserunt. IIII regio trans Boram montem, una parte confinis Illyrico, altera Epiro. Capita regionum ubi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim, secundæ Thessalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. Eò concilia suæ cuiusq; regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari iussit. Pronuntiauit deinde, neq;

connubium, neq; commercium agrorũ ædificiorumq́;
inter se placere cuiquam extra fines regionis suæ esse.
Metalla quoq; auri atq; argenti non exerceri: ferri &
æris permitti: uectigal exercentibus dimidium eius
impositum quod pependissent regi. Et sale inuecto uti
uetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam, quod & sua
fuisset, & continens esset finibus suis, omnibus dare li-
bertatem pronuntiauit, qui sub regno Persei fuissent.
Post non impetratam Pæoniam, salis commercium de-
dit: tertiæ regioni imperauit ut Stobos Pæoniæ deue-
herent, pretiumq́; statuit. Naualẽ materiam & ipsos
cædere, & alios pati uetuit. Regionibus, quæ affines
barbaris essent: excepta autem tertia omnes erant: per-
misit ut præsidia armata ĩ finibus extremis haberẽt.
Hæc pronuntiata primo die conuentus, uarie affecerũt
animos. Libertas præter spem data arrexit, & leua-
tum annuum uectigal: regionatim commerciis inter-
ruptis ita uideri lacerata tanquam animalia in artus
alterum alterius indigentes distracta: adeo quanta
Macedonia esset, q̃ diuisui facilis, & à seipsa quæq; con
tempta pars eßet, Macedones quoq; ignorabant. Pars
prima Bisaltas habet fortissimos uiros (trans Nessum
amnem incolunt, & circa Strymonem) & multas fru-
gum proprietates, & metalla, & opportunitatem Am-
phipolis, quæ obiecta claudit omnes ab oriente sole in
Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas
urbes Thessalonicen & Cassandriam habet, ad hoc
Pallenem fertilem ac frugiferam terram: mariti-
mas quoq; opportunitates ei præbent portus ad To-
ronem ac montem Athò (Aeneæ uocant hunc) alij

ad insulam Eubœam, alij ad Hellespontum opportune uersi. Tertia regio nobiles urbes Edessam & Berœā, & Pellam habet, & Vettiorum bellicosam gentem, incolas quoq; permultos Gallos & Illyrios impigros cultores. Quartam regionem Eordei & Lincestæ, et Pelagones incolunt: iuncta his Atintania & Stymphalis & Elimiotis. Frigida hæc omnis duraq; cultu & aspera plaga est: cultorum quoq; ingenia terræ similia habet ferociores eos & accolæ barbari faciunt, nunc bello exercentes, nunc in pace miscentes ritus suos. Diuisæ itaq; Macedoniæ partium usibus separatis, quanta uniuersos teneat Macedonas formula dicta, cum leges quoq; se daturum ostendisset. Aetoli deinde citati, in qua cognitione magis utra pars Romanis, utra regi fauisset, quæsitum est, q̄ utri fecissent iniuriam aut accepissent. Noxa liberati interfectores, exilium pulsis æque ratum fuit ac mors interfectis. A. Bæbius unus est damnatus, quod milites Romanos præbuisset ad ministeriū cædis. Hic euentus Aetolorum causæ, in omnibus Græciæ gentibus populisq; eorum qui partis Romanorum fuerant, inflauit ad intolerabilem superbiam animos: & obnoxios pedibus eorum subiecit, quos aliqua parte suspicio fauoris in regem contigerat. Tria genera principum in ciuitatibus erant: duo quæ adulando aut Romanorum imperium aut amicitiam regum sibi priuatim opes oppressis faciebant ciuitatibus: medium unum utriq; generi aduersum libertatem & leges tuebatur. His ut maior apud suos caritas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis eius fautores, soli tum in

magistratibus,

magistratibus, soli in legationibus erant. Hi cum frequentes & ex Peloponneso & ex Boëtia, & ex alijs Græciæ cõcilijs adessent, impleuere aures decem legatorum: non eos tantum, qui se propalàm per uanitatem iactassent tanquam hospites & amicos Persei, sed multo plures alios ex occulto fauisse: reliquos per speciem tuendæ libertatis in concilijs aduersus Romanos omnia instruxisse: nec aliter eas mansuras in fide gentes, nisi fractis animis partium, aleretur confirmareturq; autoritas eorum, qui nihil præter imperiũ Romanorum expectarent. Ab his editis nominibus, euocatis literis imperatoris ex Aetolia Acarnaniaq; & Epiro & Boëtia qui Romam ad causam dicendam sequerentur: in Achaiam ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, ut ipsi edicto euocarent. Id duabus de causis factum: una quod fiduciæ plus animorumq; esse Achæis ad non parendum credebant, forsitan etiam in periculo fore Callicratem & cæteros criminum autores delatoresq;: altera cur præsentes euocarent, causa erat: quod ex alijs gentibus principum literas deprensas in commentarijs regijs habebant: in Achæis cæcum erat crimen, nullis eorum literis inuentis. Aetolis dimissis, Acarnanum citata gens: in his nihil nouatũ, nisi quod Leucas exempta est Acarnanum concilio. Quærendo deinde latius, qui publice aut priuatim partium regis fuissent, in Asiam quoque cognitionem extendère: & ad Antissam in Lesbo insula diruendam, traducendos Methymnam Antissæos, Labeonem miserunt: quod Antenorem regium præfectum, quo tem-

tempore cum lembis circa Lesbum est uagatus, portis receptum commeatibus iuuissent. Duo securi percussi uiri insignes: Andronicus Andronici filius Aetolus, quod patrem secutus arma contra populum Romanum tulisset: & Neo Thebanus, quo autore societatem cum Perseo iunxerant. His rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonũ rursus aduocatum concilium. pronuntiatum quod ad statum Macedoniae pertinebat, senatores quos Synedros uocãt legendos esse, quorum consilio respublica administraretur. Nomina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cum liberis maioribus quàm XV annos natis praecedere in Italiam placeret. Id prima specie saeuum, mox apparuit multitudini Macedonum pro libertate sua esse factum. Nominati sunt enim regis amici purpuratiq; duces exercituum, praefecti nauiũ aut praesidiorum, seruire regi humiliter, alijs superbe imperare assueti: praediuites alij, alij quos fortuna non aequarent his sumptibus pares: regius omnibus uictus uestitusq;: nulli ciuilis animus neque legum neque libertatis aequae patiens. Omnes igitur, qui in aliquis ministerijs regijs etiam qui in minimis legationibus fuerant, iussi Macedonia excedere, atque in Italiam ire: qui non paruisset imperio, mors denuntiata. Leges Macedoniae dedit cum tanta cura, ut non hostibus uictis, sed socijs bene meritis dare uideretur, & quas ne usus quidem longo tempore, qui unus est legum corrector, experiendo argueret. Ab serijs rebus ludicrum, quod ex multo ante preparato, & in Asiae ciuitates & ad reges missis qui denuntiarẽt,

& cum circumiret ipse Graeciae ciuitates, indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam & artificum omnis generis, qui ludicram artem faciebant, ex toto orbe terrarum multitudo, & athletarum & nobilium equorum conuenit: & legationes cum uictimis, & quicquid aliud deorum hominumq; causa fieri magnis ludis in Graecia solet. Ita factum est, ut non magnificentiam tantum, sed prudentiam in dãdis spectaculis, ad quae rudes tum Romani erãt, admirarentur. Epulae quoque legationibus paratae & opulentia & cura eadem. Vulgo dictum ipsius ferebant, & conuiuium instruere, & ludos parare, eiusdem esse qui uincere bello sciret. Edito ludicro omnis generis, clypeisq; aereis in naues impositis, caetera omnis generis arma cumulata in ingentem aceruum, precatus Martem Mineruam Lunamq; matrem & caeteros deos, quibus spolia hostium dicare ius fasq; est, ipse imp. face subdita succendit: deinde circumstantes tribuni militum pro se quisque ignes coniecerunt. Notata est in illo conuentu Europae Asiaeq;, undiq; partim ad gratulationem partim ad spectaculum contracta multitudine, tantis naualibus terrestribusq; exercitibus, ea copia rerum, ea uilitas annonae, ut et priuatis, & ciuitatibus, et gentibus dona data pleraq; eius generis sint ab imperatore, non in usum modo praesentem, sed etiam quod domos aueherent. Spectaculo fuit ei, quae uenerat, turbae non scaenicum magis ludicrum, non certamine hominum aut curricula equorum, quàm praeda Macedonica omnis ut uiseretur exposita, statuarum tabularumq;, textiliũ, & uasorũ

ex auro, & argento, & aere, & ebore factorum ingenti cura in ea regia: ut nõ in praesentem modo speciem, qualibus referta regia Alexandreae erat, sed in perpetuum usum fierẽt. Haec in classem imposita, deuehẽda Romam Cn. Octauio data. Paulus benigne legatis dimissis, transgressus Strymonem, mille passuum ab Amphipoli castra posuit: inde profectus, Pellam quinto die peruenit. Praetergressus urbem, ad Spelaeũ (quod uocant) biduum moratus, P. Nasicam, & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios, qui Persea iuuerant bello, misit, iussos ad Oricum sibi occurrere: ipse Epirũ petens quintisdecimis castris Passaronem peruenit. Haud procul inde Anicij castra aberant. ad quem literis missis, ne quid ad ea quae fierent moueretur: senatum predam Epiri ciuitatium, quae ad persea defecissent, exercitui dedisse: summis centurionibus in singulas urbes, qui se dicerent ad praesidia deducenda uenisse, ut liberi Epirotae sicut Macedones essent: denos principes ex singulis euocauit ciuitatibus. Quibus cum denuntiasset, ut aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes ciuitates cohortes dimisit. ante in ulteriores quàm in propiores profecti, ut uno die in omnes pueniretur. Edita tribunis centurionibusq; erant quae agerentur: mane omne aurum argentumq; collatum: hora quarta signum ad diripiendas urbes datum est militibus: tantaq; praeda fuit, ut in equitem CCCC denarij, peditibus duceni diuiderentur, centum quinquaginta milia capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum urbium di=

ruti sunt: ea fuere oppida circa LXX. uendita præda omnium, de ea summa militi numeratum est. Paulus ad mare Oricum descendit, nequaquam, ut ratus erat, expletis militum animis: qui tanquam nullum in Macedonia gessissent bellum, experteis regiæ prædæ esse indignabantur. Orici cum missas cũ Scipione Nasica Maximoq; filio copias inuenisset, exercitu in naues imposito in Italiam traiecit. Et post paucos dies Anicius conuentu reliquorum Epirotarũ Acarnanumq́; acto, iussisq; in Italiam sequi principibus, quorum cognitionem causæ reseruarat: & ipse nauibus expectatis, quibus usus Macedonicus exercitus erat, in Italiam traiecit. Cum hæc in Macedonia Epiroq́; gesta sunt, legati, qui cum Attalo ad finiendũ bellum inter Gallos & regem Eumenem missi erant, in Asiam peruenerunt. Inducijs per hyemem factis, et Galli domos abierant, & rex in hiberna concesserat Pergamum, grauiq; morbo æger fuerat. Ver primum ex domo exciuit: iamq; Synnada peruenerant, cum Eumenes ad Sardeis undiq; exercitum contraxerat. Ibi & Romani Solouettium ducem Gallorum Synnadis allocuti, & Attalus cum eis profectus: sed castra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione irritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum est locutus, retulitq́; ferociorem eum deprecando factum: ut mirum uideri posset, inter tam opulentos reges Antiochum Ptolemæumq́; tantum legatorum Romanorum uerba ualuisse, ut extemplo pacem facerent, apud Gallos nullius momenti fuisse. Romam primum reges captiui Perseus & Gentius in custo-

diam cum liberis abducti, dein turba alia captiuorũ: tum quibus Macedonum denuntiatum erat, ut Romam uenirent, principumq; Græciæ. nam hi quoque non solum præsentes exciti erant: sed etiam si qui apud reges esse dicebantur, literis accersiti sunt. Paulus ipse post dies paucos regia naue ingentis magnitudinis, quam XVI uersus remorum agebant, ornata Macedonicis spolijs, non insignium tantum armorum, sed etiam regiorum textilium, aduerso Tiberi ad urbem est subuectus, completis ripis obuiam effusa multitudine. Paucos post dies Anicius & Octauius classe sua aduecti. Tribus ijs omnibus decretus est ab senatu triumphus: mandatumq; Q. Cassio prætori cum tribunis plebis ex autoritate patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut ijs, quo die urbem triumphantes inueherentur, imperiũ esset. Intacta inuidia media sunt, ad summa fermè tendit. Nec de Anicij, nec de Octauij triumpho dubitatum est: Paulum, cui ipsi quoque se comparare erubuissent, obtrectatio carpsit. Antiqua disciplina milites habuerat: de præda parcius quàm sperauerãt ex tantis regijs opibus dederat, nihil relicturis, si auiditati indulgeretur, quod in ærarium deferret: totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfuturus comitijs ferendæ legis. Sed eos Seruius Sulpitius Galba, qui tribunus militum secundæ legionis in Macedonia fuerat, priuatim imperatori inimicus, prensando ipse, & per suæ legionis milites sollicitando, stimulauerat ut frequentes ad suffragium adessent: imperiosum ducem & malignum, antiquan-

do rogationem, quæ de triumpho eius ferretur, uici-
ſcerentur: plebem urbanam ſecuturam eſſe militum
iudicia: pecuniam illum dare non potuiſſe, militem
honorem dare poſſet: ne ſperaret ibi fructum gratiæ,
ubi non meruiſſet. His incitatis, cum in Capitolio ro=
gationem eam T. Sempronius tribunus plebis ferret,
& priuatis lege dicendi locus eſſet ad ſuadendum, ut
in re minime dubia, ſi quiſquam procederet: Seruius
Galba repente proceſſit, & à Tr. poſtulauit, ut quo-
niam hora iam octaua diei eſſet, nec ſatis temporis
ad demonſtrandum haberet, cur L. Aemilium non
iuberent triumphare: in poſterum diem differrent, et
mane eam rem agerent: integro ſibi die ad cauſam
eam orandam opus eſſe. Cum tribunus dicere eo die
ſi quid uellet, iuberet: in noctem rem dicendo extra-
xit, referendo admonendoq; exacta acerbe munia mi=
litiæ, plus laboris, plus periculi q̃ deſideraſſet res, in-
iunctum: contrà in præmijs, in honoribus omnia ar-
ctata: militiamq;, ſi talibus ſuccedat ducibus, horridio=
rem aſperioremq; bellantibus, eandem uictoribus in-
opem atq; inhonoratam futuram. Macedonas in me=
liore fortuna, q̃ milites Romanos eſſe. Si frequentes po-
ſtero die ad legem antiquandã adeſſent, intellecturos
potentes uiros, non omnia in ducis, aliquid & in
militum manu eſſe. His uocibus incitati, poſtero die
milites tanta frequentia Capitolium compleuerunt, ut
aditus nulli præterea ad ſuffragium ferendum eſ-
ſet. Intro uocatæ primæ tribus cum antiquarent,
concurſus in Capitolium principum ciuitatis factus
eſt, indignum facinus eſſe clamitantium, L. Paulum

tanti belli uictorem dispoliari triũpho: obnoxios imperatores tradi licentiæ atque auaritiæ militari: in uno nimis se per ambitionem peccare. Quid si domini milites imperatoribus imponantur? In Galbã pro se quisque probra ingerere. Tandem hoc tumultu sedato, M. Seruilius, qui Cos. & magister equitum fuerat, ut de integro eam rem agerent ab tribunis petere, dicendiq; sibi ad populum potestatem facerent. Tribuni cum ad deliberandum secessissent, uicti autoritatibus principũ, de integro agere cœperunt: reuocaturosq; se easdem tribus renunciarunt, si M. Seruilius aliiq; priuati, qui dicere uellent, dixissent. Tum Seruilius: Quantus imp. L. Aemilius fuerit Quirites, si ex alia re nulla æstimari possit, uel hoc satis erat, q̃d cum tam seditiosos & leues milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad instigandam multitudinem inimicũ in castris haberet, nullam in exercitu seditionem habuit. Eadem seueritas imperii, quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaque antiqua disciplina habiti neq; fecerunt. Seruius quidem Galba, si in L. Paulo accusando tirocinium ponere & documentum eloquentiæ dare uoluit, non triumphum impedire debuit: quem, si nihil aliud, senatus iustum esse iudicauerat: sed postero die q̃ triumphatum est, priuatum eũ uisurus esset, nomen deferret, & legibus interrogaret: aut serius paulo, cum primũ magistratus ipse cœpisset, diem diceret, inimicum ad populum accusaret. Ita & pretium recte facti triumphum haberet L. Paulus pro egregie bello gesto, & pœnam, si quid et uetere gloria sua et noua indignũ fecisset. Sed uidelicet

cui crimen

cui crimen nullum probrum dicere poterat, eius obtrectare laudes uoluit. Diem integrum hesterno die accusandum L. Paulum petijt: quatuor horas, quantum supererat diei, dicendo absumpsit. Quis unquam tam nocens reus fuit, cuius uitia uitæ tot horis expromi non possent? Quid interim obiecit quod L. Paulus, si causam dicat, negatum uelit? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat: unam militum Macedonicorum puram alteram integrioris iudicij & à fauore & odio: uniuerso iudicante P R apud concionem togatam & urbanam prius reus agatur. Quid apud Quirites Romanos Serui Galba diceres? Illa enim tibi tota abscissa oratio esset: in statione seuerius et intentius institisti: uigiliæ acerbius & diligentius circumitæ sunt: operis plus quàm antea fecisti, cum ipse imperator & exactor circumires. Eodem die & iter fecisti, & in aciem ex itinere duxisti. Ne uictorem quidem te adquiescere passus est: statim ad persequendos hostes duxit. Cum te præda partienda locupletem facere posset, pecuniam regiam translaturus in triumpho est & in ærarium laturus. Hæc sicut ad militum animos stimulandos aliquem aculeum habent, qui parum licentiæ parum auaritiæ suæ inseruitum censent: ita apud P R nihil ualuissent: qui ut uetera atq; audita à parentibus suis nō repetat, quæ ambitione imperatorum clades acceptæ sint, quæ seueritate imperij uictoriæ partæ: proximo certe Punico bello, quid inter M. Minucium magistrum equitum, & Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit, meminit. Itaq; accusatorem id scire potuisse, & superuacaneam defensionē

Pauli fuisse. Transeatur ad alteram concionem: nec Quirites uos, sed milites uideor appellaturus, si nomen hoc saltem ruborem incutere, & uerecundiam aliquam imperatoris uiolandi adferre possit. Equidem ipse aliter affectus animo sum, qui apud exercitum mihi loqui uidear: q̃ paulo ante eram, cum ad plebem urbanam spectabat oratio. Quid etiam dicitis milites? Aliquis est Romæ, præter Persea, qui triumphari de Macedonibus nolit, & eum non iisdem manibus discerpitis, quibus Macedonas uicistis? Vincere uos prohibuisset, si potuisset, qui triumphantes urbem inire prohibet. Erratis milites, si triumphum imperatoris tantum, & non militum quoq;, & uniuersi PR esse decus censetis. Non unius hoc Pauli. Multi etiam, qui ab senatu non impetrarunt triumphum, in monte Albano triumpharunt. Nemo L. paulo magis eripere decus perfecti belli Macedonici potest, q̃ C. Lutatio primi Punici belli, quàm P. Cornelio secundi, q̃ illis qui triumphauerunt. Nec L. Paulum minorem aut maiorem imperatorem triumphus faciet: militum magis in hoc uniuersiq; populi Romani fama agitur: primum ne inuidiæ & ingrati animi aduersus clarissimum quenq; ciuem opinionem habeat, & imitari in hoc populum Atheniensem lacerantem inuidia principes suos uideatur. Satis peccatum in Camillo à maioribus uestris est, quem tamen ante receptam per eum à Gallis urbem uiolarunt: satis insuper uobis in P. Africano, Literni domicilium & sedem fuisse domitoris Africæ, Literni sepulchrum ostendi. Erubescamus, gloria si par illis uiris L. Pau-

lus, iniuria uestra exequetur. Hæc igitur primum infamia deleatur, fœda apud alias gentes, damnosa apud nostros. Quis enim aut Africani, aut Pauli similis esse ingratæ & inimicæ bonis ciuitate uelit? Si infamia nulla esset, & de gloria tantum ageretur, qui tandem triumphus non communem nominis Romani gloriam habet? Tot de Gallis triumphi, tot de Hispanis, tot de Pœnis, ipsorum tantum imperatorum, an populi Romani dicuntur? Quemadmodum non de Pyrrho modo, nec de Annibale, sed de Epirotis Carthaginiensibusq; triumphi acti sunt: sic non M. Curius tantum, nec P. Cornelius, sed Romani triumpharunt. Militum quidem propria est causa: qui & ipsi laureati, & quisque donis quibus donati sunt insignes, triumphum nomine cient, suasq; & imp. laudes canentes per urbem incedunt. Si quando non deportati ex prouincia milites ad triumphum sint, fremunt: & tamen suum quoq;, se absentes, quod suis manibus parta uictoria sit, triumphare credunt. Si quis uos interroget milites, ad quam rem in Italiam deportati & non statim confecta prouincia dimissi sitis: quid Romam frequentes sub signis ueneritis: quid moremini hic, & non diuersi domos quisq; abeatis uestras: quid aliud respondeatis, q̃ uos triumphantes uideri uelle? Vos certe uictores conspici uelle debebatis. Triumphatum nuper de Philippo patre huius & de Antiocho est: ambo regnabāt cum de his triumphatum est. De Perseo capto in urbē cū liberis abducto non triūphabitur? Quod si in curru scandētes Capitoliū auratos purpuratosq;, ex īferiore loco Lucius Paulus ī turba to

gatorũ unus priuatus interroget: Luci Anici, Cn. Octa-
ui, utrum uos digniores triumpho esse, an me censetis?
currum ei cessuri, & præ pudore uidentur insignia
ipsi sua tradituri: et uos Gentium quàm Persea duci in
triumphum mauultis Quirites, & de accessione po-
tius belli q̃ de bello triumphari? Et legiones ex Illy-
rico laureatæ urbem inibunt, & nauales socij? Mace-
donicæ legiones suo abrogato triumphos alienos spe-
ctabunt? Quid deinde tam opimæ prædæ, tam opu-
lentæ uictoriæ spolijs fiet? Quò nam abdentur illa
tot milia armorum detracta corporibus hostium? an
in Macedoniam remittentur? Quò signa aurea, mar-
morea, eburnea: tabulæ pictæ, textilia, tantum argenti
cælati, tantum auri, tanta pecunia regia? An noctu
tanquam furtiua in ærarium deportabuntur? Quid
illud spectaculum maximum? nobilissimus opulentissi
musq́; rex captus ubi uictori populo ostenditur? Quos
Syphax rex captus, accessio Punici belli concursus fece-
rit, pleriq; meminimus. Perseus rex captus, Philippus
& Alexander filij regis, tanta nomina subtrahentur
ciuitatis oculis? Ipsum L. Paulum bis Cos. domitorem
Græciæ, omnium oculi conspicere urbem curru ingre-
dientem auent. Ad hoc fecimus consulem, ut bellum per
quadriennium ingenti etiam pudore nostrum tra-
ctum perficeret: cui sortito prouinciam, cui proficiscen
ti præsagientibus animis uictoria triumphumq́; desti-
nauimus, ei uictori triumphum negaturi? & quidem
non homines tantum, sed deos etiam suo honore frau
daturi: dijs quoq; enim non solum hominibus debetur.
Vtrum maiores uestri omnium magnarum rerum &

principia exorsi ab dijs sunt, & finem eum statuerũt? Consul proficiscens prætor'ue paludatis lictoribus in prouinciam & ad bellum, uota in Capitolio nuncupat: uictor perpetrato eodem, in Capitolio triumphans, ad eosdem deos, quibus uota nuncupauit, merita dona populi Romani traducat. Pars non minima triumphi est, uictimæ præcedentes: ut appareat, dijs grates agentem imperatorem ob rempublicam bene gestam redire. Omnes illas uictimas, quas traducendas in triumpho uindicauit, alias alio cædente mactate. illas quidem epulas senatus, quæ nec priuato loco, nec publico profano, sed in Capitolio eduntur: utrum hominum uoluptatis causa, an deorum hominumq;, autore Seruio Galba turbaturi estis? L. Pauli triumpho portæ claudentur? rex Macedonum Perseus cum liberis & turba alia captiuorum, spolia Macedonum circa flumen relinquentur? L. Paulus priuatus tanquã rure rediens à porta domum ibit? Et tu centurio, miles, quid de imp. Paulo senatus decreuit potius, q̃ quid Seruius Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potius q̃ illum audi. Ille nihil præterq̃ loqui, & ipsum maledice ac maligne didicit: ego ter & uiciens cum hoste per prouocationem pugnaui: ex omnibus, cum quibus manum conserui, spolia retuli: insigne corpus honestis cicatricibus omnibus aduerso corpore exceptis habeo. Nudasse deinde se dicitur, & quo quæque bello uulnera accepta essent, retulisse. Quæ dum ostentat, adapertis forte quæ uelanda erant, tumor inguinum proximis risum mouit. tum, hoc quoq; quod ridetis, inquit, in equo dies noctesq; persedendo habeo:

nec magis me eius q̄ cicatricum harum pudet pœnitet'q; , quando nunquam mihi impedimento ad rempublicam bene gerendam domi militiæq; fuit. Ego hoc ferro sæpe uexatum corpus uetus miles adolescentibus militibus ostendi, Galba nitens & integrum denudet. Reuocate, si uidetur, tribuni ad suffragium tribus : ego ad uos milites

* *

summam omnis captiui auri argenti'q; translati H-S millies ducenties fuisse, Valerius Antiâs tradit : quæ haud dubie maior aliquanto summa ex numero plaustrorum ponderibus'q; auri argenti generatim ab ipso scriptis efficitur. Alterum tantum aut in bellum proximum absumptum, aut in fuga cum Samothracem peteret, dissipatum tradunt : eo'q; id mirabilius erat, quod tantum pecuniæ intra triginta annos post bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex uectigalibus alijs coacervatum fuerat. Itaq; admodum inops pecuniæ Philippus, Perseus contrà prædiues, bellare cum Romanis cœpit. Ipse postremo Paulus in curru, magnam cum dignitate alia corporis, tum senecta ipsa maiestatem præ se ferens. post currum inter alios illustres uiros filij duo, Maximus & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum suis quæq; ordinibus. Pediti i singulos dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti: tantum pediti daturum fuisse credunt, & pro rata alijs, si aut non refragati honori eius fuissent, aut benigne hac ipsa summa nuntiata acclamassent. sed non Perseus tantum per illos dies documentum humanorum ca-

suum fuit, in catenis ante currum uictoris ducis per urbem hostium ductus, sed etiam uictor Paulus auro purpuraq; fulgens. Nam duobus è filijs, quos duobus datis in adoptionem, solos nominis sacrorum familiæq; hæredes retinuerat domi, minor fermè XII annos natus, quinq; diebus ante triumphum, maior XIIII annorum triduo post triumphum decessit: quos prætextatos curru uehi cum patre, sibi ipsos similes prædestinantes triumphos oportuerat. Paucis post diebus data à M. Antonio tribuno plebis concione, cum de suis rebus gestis more cæterorum imperatorum disseruisset, memorabilis eius oratio & digna Romano principe fuit. Quanquam & quàm feliciter rempublicam administrauerim, & quod duo fulmina domum meam per hos dies perculerint, non ignorare uos Quirites arbitror, cum spectaculo uobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint: tamen paucis quæso sinatis me cum publica felicitate comparare eo quo debeo animo priuatam meam fortunam. Profectus ex Italia, classem à Brundisio sole orto solui: nona diei hora cum omnibus meis nauibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini pro me exercitibusq; & classibus lustra sacrificaui. À Delphis quinto die in castra perueni: ubi exercitu accepto, mutatis quibusdam, quæ magna impedimenta uictoriæ erant, progressus, quia inexpugnabilia castra hostium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter præsidia eius saltum ad Petram euasi: & ad pugnam rege coacto, acie uici: Macedoniam in potestatem populi

Romani redegi. & quod bellum per quadriennium quatuor ante me consules ita gesserunt, ut semper successori traderent grauius, id ego quindecim diebus pfeci. Aliarum deinde secundarum rerum uelut prouentus secutus: ciuitates omnes Macedoniæ se dediderunt: gaza regia in potestatem uenit: rex ipse, tradentibus propè ipsis dijs, in templo Samothracum cum liberis est captus. Mihi quoque ipsi nimia iam fortuna mea uideri, eoq; suspecta esse. Maris pericula timere cœpi in tanta pecunia regia in Italiam traijcienda, & uictore exercitu transportando. Postq̃ omnia secundo nauium cursu in Italiam peruenerunt, neque erat quod ultra precarer, illud optaui, ut cum ex summo retro uolui fortuna consuesset, mutationem eius domus mea potius, quàm respublica sentiret. Itaque defunctam esse fortunam publicam mea tam insigni calamitate spero, quod triumphus meus uelut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et cum ego & Perseus nunc nobilia maxime sortis mortalium exempla spectemur, ille qui ante se captiuos captiuus ipse duci liberos uidit, incolumes tamen eos habet: ego qui de illo triumphaui, ab alterius funere filij currum ex * Capitolio propè iam expirantem ueni: neq; ex tanta stirpe liberûm superest qui Lucij Aemilij Pauli nomen ferat. Duos enim tanquam ex magna progenie liberorum in adoptionem datos Cornelia & Fabia gens habent. Pauli in domo præter se nemo superest. Sed hanc cladem domus meæ, uestra felicitas & secunda fortuna publica consolatur. Hæc tanto dicta animo ma

gis confudere audientium animos, quàm si miserabiliter orbitatem suā deflendo locutus esset. Cn. Octauius Calend. Decembribus de rege Perseo naualem triumphum egit. Is triumphus sine captiuis fuit, sine spolijs. Dedit socijs naualibus in singulos denarios septuagenos quinq; gubernatoribus qui in nauibus fuerant duplex, magistris nauium quadruplex. Senatus deinde habitus est: patres censuerūt ut Quintus Cassius Persea regem cum Alexādro filio Albam in custodiam duceret, comites pecuniam argentum instrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obsidibus in custodiam Carseolos est missus. Cæteros captiuos, qui in triumpho ducti erant, in carcerē condi placuit. Paucos post dies quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum uenerunt, pecuniam ad redimendum filium, aliosq; obsides adportantes. Eis in senatū introductis, & id ipsum argumenti prætendentibus orationis, non sua uoluntate Cotyn bello iuuisse Persea, quod obsides dare coactus esset: orātibusq; ut eos pretio quantum ipsi statuissent patres redimi paterētur: responsum ex autoritate Senatus est, populum Romanum meminisse amicitiæ quæ cum Cotye maioribusq; eius, & gente Thracum fuisset: obsides datos crimen non criminis defensionem esse, cum Thracum genti ne quietus quidem Perseus, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Cæterum etsi Cotys Persei gratiā prætulisset amicitiæ populi Romani, magis quid se dignum esset, quàm quid merito eius fieri posset, æstimaturum: filium atq; obsides ei remissurum. Beneficia gratuita esse populi Romani: pretium eorum malle

relinquere in accipientium animis, quàm præsens exigere. Legati nominati, T. Quintius Flaminius, C. Licinius Nerua, M. Caninius Rebilus, qui obsides in Thraciam reducerent: et Thracibus munera data in singulos binûm milium æris. Bitis cum cæteris obsidibus à Carseolis accersitus, ad patrem cũ legatis missus. Naues regiæ captæ de Macedonibus inusitatæ ante magnitudinis, in campo Martio subductæ sunt. Hærente adhuc nõ in animis modo, sed penè in oculis memoria Macedonici triũphi, L. Anicius Quirinalibus triumphauit de rege Gentio Illyrijsq;. Similia omnia magis uisa hominibus quàm paria: minor ipse imp. & nobilitate Anicius cum Aemilio, & iure imperij Pr. cum Cos. collatus: non Gentius Perseo, non Illyrij Macedonibus, non spolia spolijs, non pecunia Macedonicæ, non dona donis comparari poterant. Itaq; sicut præfulgebat huic triumphus recens: ita apparebat ipsum per se intuentibus nequaquam esse contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies terra mariq; ferocem locisq; munitis fretum gentem Illyriorũ: regem regiæq; omnes stirpis ceperat: transtulit in triũphum multa militaria signa spoliaq; alia & supellectilem regiã: auri pondo XX & VII, argenti X & IX pondo: denariûm tria milia: & CXX milia Illyrici argenti. Ante currum ducti Gentius rex cum coniuge & liberis, & Carauantius frater regis & aliquot nobiles Illyrij. De præda militibus in singulos quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, socijs nominis Latini quantũ ciuibus, & socijs naualibus dedit quantũ militibus. Lætior huc triũphum est

secutus miles, multisq; dux ipse carminibus celebratus. H-S ducēties ex ea præda redactū esse, autor est Antiâs, præter aurū argentum'q; quod in ærariū sit latum: quod quia unde redigi potuerit nō apparebat, autorem pro re posui. Rex Gentius cū liberis & coniuge & fratre Spoletiū in custodiā ex senatus consulto ductus: cæteri captiui Romæ in carcerē coniecti: recusantibusq; custodiā Spoletinis, Igituruiū reges traducti. Reliquū ex Illyrico prædæ CCXX lembi erant: de Gentio rege captos eos Corcyreis & Apolloniatibus & Dyrracinis Q. Cassius ex senatus consulto tribuit. Consules eo anno agro tantum Ligurum populato, cū hostes exercitus nunquam eduxissent, nulla re memorabili gesta, Romam ad magistratus subrogandos redierunt: & primo comitiali die consules crearunt, M. Claudium Marcellum, C. Sulpitium Gallum: deinde prætores postero die, L. Iulium, L. Apuleium Saturninum, A. Licinium Neruam, P. Rutilium Caluum, P. Quintilium Varum, M. Fonteiū. His prætoribus duæ urbanæ prouinciæ sunt decretæ, duæ Hispaniæ, Sicilia ac Sardinia. Intercalatum eo anno: postridie Terminalia intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus est C. Claudius: in eius locum augures legerunt T. Quintium Flaminiū: & flamen Quirinalis mortuus M. Fabius Pictor. Eo anno rex Prusia uenit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu urbē ingressus, ad forum à porta tribunal'q; Q. Caßij prætoris perrexit: concursu'q; undiq; facto, deos qui urbem Romam incolerent, senatum'q; & populum Romanum salutatum se dixit uenisse: & gratulatum quod Persea

Gentiumq; reges uiciſſent, Macedonibusq; & Illyrijs
in ditionem redactis auxiſſent imperium. Cum præ-
tor ſenatum ei, ſi uelit, eo die daturum dixiſſet, bi-
duum petijt, quo templa deûm urbemq; & hoſpites
amicosq; uiſeret. Datus qui circunduceret eum L. Cor
nelius Scipio quæſtor, qui & Capuam ei obuiam miſ-
ſus fuerat: & ædes, quæ ipſum comitesq; eius benigne
reciperēt, conductæ. Tertio poſt die ſenatum adit: gra
tulatus uictoriam eſt: merita ſua in eo bello comme-
morauit: petijt, ut uotum ſibi ſoluere, Romæ in Capi-
tolio X maiores hoſtias, & Præneſte unam Fortunæ
liceret: ea uota pro uictoria populi Romani eſſe. Et ut
ſocietas ſecum renouaretur: agerq; ſibi de rege Antio-
cho captus, quem nulli datum à populo Romano Gal-
li poſſiderent, daretur: Filium poſtremo Nicomedem
ſenatui commēdauit. Omnium qui in Macedonia im-
peratores fuerāt, fauore eſt adiutus. Itaq; cætera quæ
petebat conceſſa: de agro reſponſum eſt, legatos ad rem
inſpiciendam miſſuros. Si ager PR fuiſſet, nec cuiquam
datus eſſet, digniſſimum eo dono Pruſiam habituros
eſſe. Si autem Antiochi non fuiſſet, eo ne populi qui-
dem Romani factum apparere: aut ſi datus Gallis
eſſet, ignoſcere Pruſiam debere, ſi ex nullius iniuria
quidquam ei datum uellet PR. Ne quod detur quidē
gratum eſſe donum poſſe, quod eum qui det ubi uellet
ablaturū eſſe ſciat. Facile Nicomedis commendationem
accipere. Quātæ cura regum amicorum liberos tuea-
tur PR, documento Ptolemæū Aegypti regem eſſe. Cum
hoc reſponſo Pruſias eſt dimiſſus. Munera ei ex   ſe-
ſtertijs iuſſa dari, & uaſorum argenteorum pondo L.

& filio regis Nicomedi ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua Masgabæ filio regis Masinissæ data essent: & ut uictimæ aliaq; quæ ad sacrificiū pertinerent, seu Romæ, seu Præneste immolare uellet, regi ex publico sicut magistratibus Romanis præberentur: & ut ex classe quæ Brundisij esset naues longæ uiginti assignarentur, quibus uteretur: donec ad classem dono datam ei rex peruenisset, L. Cornelius Scipio ne ab eo abscederet, sumptum'q; ipsi & comitibus præberet donec nauem cōscendisset. Mire lætum & ea benignitate in se populi Romani regem fuisse ferunt: munera sibi ipsum emisse: filium iussisse donum PR accipere. Hæc de Prusia nostri scriptores: Polybius eum regem indignum maiestate nominis tanti tradit: pileatum capite raso obuiam ire legatis solitum, libertum'q; se P R ferre, & ideo insignia ordinis eius gerere. Romæ quoq;, cum ueniret in curiā, summisisse se, & osculo limen curiæ contigisse: & deos seruatores suos senatū appellasse: aliā'q; orationē non tā honorificā audiētibus, q̄ sibi deformē habuisse. Moratus circa urbem XXX haud amplius dies, in regnum est profectus.

PRAETORES.

PRAETORES.

Syllabus Consulum, Prætorumq; qui quintæ Decadis quinque libris continentur.

CONSVLES.

INDEX RERVM SCITV DIGNARVM QVAE QVINTAE DECADIS QVINQVE LIBRIS CONTINENTVR.

FINIS.

REGISTRVM

A B C D E F G H I K L M N O P Q R.

Omnes sunt quaterniones.

VENETIIS IN AEDIBVS HAEREDVM ALDI MANVTII ROMANI, ET ANDREAE ASVLANI SOCERI MENSE MAIO. M. D. XXXIII.

AL DVS